

Константин Симонов

ТАНЛАНГАН
ШЕЪРЛАР

ЎзССР ДАВЛАТ
Бадий адабиёт
ТОШКЕНТ - 1960

На узбекском языке
КОНСТАНТИН СИМОНОВ
ИЗБРАННЫЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ

Гослитиздат УзССР — 1960 — Ташкент

Редактор М. Улмас
Рассом Г. Остапенко
Расмлар ред. Г. Бедарев
Техн. редактор М. Парпихужаев
Корректор Н. Аҳророва

* * *

Теринга берилди 4 IV.1960 й. Босишга рухсат
этилди 12 V.1960 Формати 84×108^{1/2}. Босма л. 6,0
Шартли босма л. 9,84 Нашр. л. 8,6 Индекс б/а

Тиражи 10000.

ЎзССР Давлат бадий адабиёт нашриёти.
Тошкент, Навоий к. 30. Шартнома 91-58.

* * *

ЎзССР Маданият министрлиги Главиздатининг
1-босмаҳонаси, Тошкент, Ҳамза кўчаси 21.
Заказ № 171. Баҳоси 6 с. 70 т.

ГЕНЕРАЛ

Матэ Залка хотирасига

Тоғларда бу кеча салқин бўлди хўб,
Разведкада чарчаб кун бўйи жуда,
Совқотган қўлларин иситарди у
Поход гулханининг алангасида.

Идишда биқирлаб қайнайди кофе,
Солдатлар дам олиб ухлашар ҳорғин.
Арагон лавраси унинг бошида —
Шивирлаб, силкитар оғир япроғин.

Генерал шундай ҳис этади бирдан:
Бош узра мавжланган бу яшил дарахт
Она-венгер ерин аргувонлари —
Бўлиб, кўз ўнгида жонланар шу вақт.

Урушга тушиб у, кўриб жанг-майдон,
Узоқ Сибирь ичра тутқунлик бир дам
Чинакам коммунист бўлгандан тортиб, —
Кўпдан Венгрияга қўймайди қадам.

Ғарбга, ёнаётган юртига томон
Мадьярларни поездда элтишган чоғда.
Икки бор ярадор бўлган эди у,
Янграрди тачанка саси қулоғда.

Нега қайтиб келди у Булапештга?
Ҳар қарич ер учун тўқ...
Қайғуриб, тишини тишига босиб...
Яна чет элларга қочиб кетди унинг...

Бу келишин ўзи қўшмас ҳисобга,
Шу орзуни, доим ёдда тутди у:
То ўлгунга қадар ўзин уйига
Бир кунмас бир куни қайтади мангу.

Жанг қилар ҳар ерда у шундан буён:
Гамбургда ўт ичра қолди неча бор.
Чапеда у ҳақда сўзлашар барча,
Таърифи Харамда янграр жарангдор.

Кўпдан Венгрияга қўймади қадам,
Қаерда, қай жойда бўлмасин, бироқ
Унинг боши узра венгер осмони,
Ҳамиша пойида жонажон тупроқ.

Курашларга бошлаб боши устида
Венгрия байроғи порлар лола ранг.
Қайда курашмасин, у ҳамма ерда
Венгрия учун олиб борди жанг.

Яқинда Москвада эшитиб қолдим,
Кўплар шу даракни қилдилар такрор,
Уэск остидаги даҳшатли жангда
У немис ўқидан бўлмиш ярадор.

Бироқ ишонмайман бундай хабарга:
У жанг, ўч ҳисси-ла тўлиши керак.
У ўлгунга қадар ўз Будапешти,
Ўзининг уйида бўлиши керак.

Ҳали испан кўкида герман қушлари
Изгиб юрар экан ўлим сочароқ,
Хатга, миш-мишларга ишонманг сира,
Уни ўлган дейиш ёлғондир мутлоқ.

У тирик. У ҳозир Уэск ёнида.
Солдатлар ухлашиб ётади ҳорғин.
Арагон лавраси унинг бошида
Шивирлаб, силкитар оғир япроғин.

Генерал шундай ҳис этади бирдан:
Бош узра мавжланган бу яшил дарахт
Азиз венгер ерин арғувонлари —
Бўлиб, кўз ўнгида жонланар шу вақт.

1937

* * *

Умр бўйи севарди уруш расмини чизса,
Бироқ зулмат кечада минага дуч келди-ю,
Кемаси билан чўкиб, ботиб кетди денгизга;
Сўнгги картинасини тугатолмай қолди у.

Умр бўйи келарди ёнига қанча бетоб,
Умр бўйи ўлимни таъқиб этарди у мард.
Энг сўнгги тажрибани вақтидан олдин ўтаб,
Улди ўз танасига вабодан юқтириб дард.

Умр бўйи юрагин ўрганди у синашга,
Болаликдан қалбига шу ҳавас тўлган эди.
Парчаланди ҳаводан йиқилиб қирқ ёшида,
Энг сўнгги моторни у синамоқ бўлган эди.

Шу нарса билан асло келишиб бўлмайдик,
Ўз уйи, ўз тўшаги йироқда қолиб инсон,
Достони чала ҳолда, даво топиб улгурмай,
Мақсадга учиб етмай тўсатдан беради жон.

Гўё олдинда доим қилинмаган сўнгги иш,
Гўё бутун ташвишдан ҳоли бўлган бир кунда
Сталнинг атрофида бир оила бўлиб жам,
Кексайганда ишдан сўнг ором олиш мумкиндай.

1939

Ч О Л

Амундсен хотирасига

Еруғига каноп пилта тигиз тиқилиб,
Уй девори кема туби каби мустаҳкам.
Океанга беткай турар думалоқ қилиб
Атайлабдан ишлатилган деразаси ҳам.

Тинмай кезиб одатланган бу сайёҳ бугун
Лангар ташлаб турар экан тўхтаб кўрфазда,
Осойишни изтиробли сезмасин учун
Бу ердаги ҳамма нарса денгизча тарзда.

Хатарлидир кексайганда йўлга чиқув, бас.
Нафақадор қилиб қўйган қирол ҳам уни;
Ва қиролнинг шу фикридан норози эмас
Бу гал унинг ошпаз, шофер ва почтальони.

Докторларга нолишар ҳам ундан ўпкалаб,
Ўт қалашар эътиборсиз қўймай уй печин.
Пойафзалин иссиқ қилиб тутиб эрталаб,
Уни пархез сақлашади пивадан кечин.

Кўпдан унинг мардликлари оламга аён,
У мангу шон-шарафга ҳукм этилган одам.
Аммо унинг бундай шараф-шондан ҳеч қачон
Мамнун эмас эканлигин билмас ҳеч ким ҳам.

Бу шарафни арзитмайди зинҳор-зинҳор у
Сафар қопи ичра бир бор ўтувчи тунга.

Бу шарафнинг тез эрувчан бир чимдим қорў,
Е бир чеким томакича қадри йўқ унга.

Овқатланиш хонасида печь ёнар лов-лов,
Уйнинг кекса кумуш сочли хўжаси бунда —
Ўт қошида ўтни кавлаб, қўлида косов,
Ўтирарди бургут каби ҳурпайиб тунда.

Ҳамма ерда зўр пўртана!— радио сўйлар,
Оби-ҳаво ахбороти тинмас тун ора.
Кемаларни тўхтатилсин портларда, уйлар
Тайёргарлик кўрсинлар дер эҳтиёт чора.

Яшин-чақмоқ эшитилишни бўғади қайтиб,
Минг қақиримлик зулмат ичра бирдан дам-бадам
Тинмай кенглик даражасин тахминлаб айтиб,
Нидо билан ўлим олдидан сўралар ёрдам.

Шкаф ичра кўпдан устандан тушган жомакор:
Комбинзони, қопкўрпаси... ҳа, у илгари
Етти ухлаб кўрмаганди тушда ҳам зинҳор
Эскиб-занглаб қолувини темир илгагин.

Қадаш қийин у одатдан чиққан маҳалда!
Барг аралаш деразани савар шаррос сел.
Чол отланди, ён чўнтакда томаки халта,
Гугурт, компас, орт чўнтакда эса револьвер.

Чироқ ёқиб қидирдилар хонама-хона,
Бироқ у йўқ, дарвозадан машина бир ров,
Бир «ғув» этиб сакраб учиб чиққан ҳамона
Муюлишдан аэропортга бурилди дарров.

Ўрмон. Чақмоқ тағларида дублар гўё шам,
Чирсиллашиб эгилишар бош узра қуйи.
Қора плашч қалпоғидан сузиб, дам-бадам —
Елкасида ёмғир синиб қолар йўл бўйи...

Балиқчилар эрта кузак тушгани ҳамон
Сув музламай ов йўлига қайиқ солдилар.
Йўлдан чолнинг ўлмас шараф-шонидан нишон —
Қуйган қанот парчасини топиб олдилар.

1939

Дала телефон қозықларин бошига кўниб,
Шумшайишиб ўтиришар эди кун бўйи.

Шарқий шамол қозықларни тебратиб эсиб,
Бургутларнинг патларини титар тинмайин.
Гўё улар титрардилар сесканиб безиб,
Беомон жанг даҳшатини эслаган сайин.

1939

БУРГУТЛАР

Оёқларда бесўнақай ажнабий башмоқ,
Ўқсиз милтиқ қўллариди қолиб, мундирда
Кўкка қараб ўлиб ётар, мангуга ухлоқ
Улар бунда — командирлар буюрган ерда.

Ҳали тупроқ титраб-титраб турар зарбали,
Жангнинг ҳорғин гулдуросли кучаноғидан.
Дафн кутиб кўкка боққан кўзларни ҳали
Қушлар чўқиб олмаганлар ўз чаноғидан.

Ҳали нурсиз юзлар узра солиб соясин
Бунда бургут ёзгани йўқ кенг қанотини.
Нигоҳ билан қамраб излаб чўл ниҳоясин,
Учратмадим бирорта ҳам қузғун отини.

Қуни кеча оталарнинг қиссасин тинглаб,
Рассомлар ҳам чизарканлар жанг манзарасин,—
Учиришиб қўярдилар майдонда минглаб —
Мурда узра ғужғон урган қушлар галасин.

Аmmo бу кун ўхшамасди кечаги кунга,
Биз одамлар ҳар нарсага кўниколсак ҳам,
Бугунги жанг шундай даҳшат эдики, унга
Ҳатто бургут яқин йўлаб босмасди қадам.

Улар фронт ортидаги тинчликка кўниб
Ўтовларнинг оловига термулган куйи,—

СУРАТ

Е. Л...га

Шарт эмасдир суратингни йўлга олиб кетмоғим:
Ҳа, усиз ҳам қайтажакман агар сени эсласам;
Уч кун, уч тун юриб, ортда қолдириб Урал тоғин,
Маъюсона кўрсатмадим уни ҳамроҳларга ҳам.

Жангдан сўнги фронт орти — чодир қапада ётган
Занглаган жанг ўлжалари эсимдан чиқмас зинҳор:
Сумка, қилич, термос ора ётарди чангга ботган
Талай чет эл аёлларин суратлари ерда хор.

Севги учун улар нақшин картон уйлар-у, кўркам
Абажурлар ҳузурида турардилар пардозда.
Пой остидан ҳатто қонга бўялишган ҳолда ҳам
Кўзга қараб ишва билан кулардилар қоғозда.

Бирин олиб: «Чаккимас» деб итқитдим лоқайд қараб,
Яна бирдек кулиб боқиб тураверди ҳалиги.
Йўқ, бу қалбнинг тошлигидан эмас, бунга жанг сабаб,
Йўқса бизга не даҳли бор бировнинг эсдалигин.

Суратингни олганим йўқ. Йўлга нега керак у?
Бундан сўнг ҳам олмайман, ҳа. Сен рашк қилма
аразлаб.

Сен ақалли ё тушингда, ё бир зумга кўз юму,—
Ёт штабнинг капасини кўриб боқчи фарозда!

1939

ҚЎҒИРЧОҚ

Штаб машинасида олдик биз уни ечиб.
Жанг баҳона, жон ширин, жонларни ардоқлаб,
Уч офицер, учвурдак азамат ундан кечиб,
Елғиз ўзини ташлаб кетибди ипга боғлаб.

У бўйнидан осилган, билар эди кўпдан у
Қочиб кетолмаслигин бу ердан ҳеч қаёққа.
Енгсиз кўйлакчасида диргизлаб дириллару,
Боқар эди ўприлган вайрона жар, хандаққа.

Портлашдан фарам-фарам ёғоч аралаш тупроқ;
Ёвнинг омон қолганин олган эдик асирга.
Хотинларни ҳам бугун ёв мисли шу қўғирчоқ
Елғиз ташлаб қочишдан тоймас эди бу ерга.

Мағлубиятнинг даҳшат, азобин ўйлаб бир дам
Фаразимда кўрсатгудай бўлсам ўзим-ўзимга,
Гулханларнинг гирдида чўзилган ўликлар ҳам,
Жаҳаннамий жарлар ҳам кўринмайди кўзимга.

Фақат ўша қўғирчоқ, ўша жажжи қўғирчоқ
Сочин тутамлаб боғлаб, синиқ ойна ортидан
Қийиқ кўзларин қисиб, ипакка боғланиб тоқ
Титраб туриши билан кетмас кўзим олдидан.

1939

Мен ётқизиб қўймас эдим кўзлари ўюқ,
Далваланган бу ярадор танкни тупроқда.
Уни ердан очиб олиб ўз туришида
Гранит тош девор узра қўярдим ёдгор.
Унинг ҳар бир синиқ парча, ҳар улушида,
Чандиғида ўлмас ҳарбий шараф бор, шон бор.
У, тасдиқлаб гувоҳ турсин тик постаментда:
Зотан қўлга ғалабани олмадик осон.
Ҳа, ашаддий эди душман.
Шунинг-чун ҳам, ҳа,
Бениҳоя улуғвордир бизнинг шараф-шон.

1939

ТАНК

Мана унинг босган ери. Шундан жар қазиб,
Яшринганди оч қашқирнинг тузоқ-занжири
Мина портлаб, шикаст еркан гусеничаси
Мана унинг из қолдириб чекинган ери.
Ердамчиси йўқ эди бу яқин-атрофда,
Парча-пурча темирларни судраб, шикаста
Оёғига илаштириб, зўр изтиробда
У жойидан оғир оқсаб қўзғалди аста.
Бу ердаги бор нарсани мажақлаб, олддан
Пиёдага зафар йўлини очиб берди-ю,
Жароҳатдан жабрланиб, кетди мажолдан
Ва йиқилди ўз жойида гир айланиб у.

Тонг олдидан чангу тутун ичида кўплаб
Қурум босган танклар етиб келдилар қатор
Ва бирлашиб унинг парча-пурчасин тўплаб,
Ерга қўшиб кўммоқ учун қилдилар қарор.
Лекин у-чи, кўммасликни ўтиниб бу он
Гўё ухлаб туш кўрарди тунги жангидан.
Синган чўлтоқ башняси билан ҳам ҳамон
Даҳшат солиб турар эди ёвга янгидан.
Узоқ атроф айланага кўринсин учун
Унинг қабрин баланд қилиб кўтардик ердан.
Ҳоли-қудрат гўрга санчиб ходанинг учин,
Теппасига юлдуз қадаб қўйдик фанердан.

Бунда ҳалок бўлганларга монумент қўюв
Агар менга топширилса эди, у чоқда

ТУПЧИ УҒЛИ

(Баллада)

Гражданлар урушиданоқ,
Йигирманчи йиллардан буён,
Ботир жангчи майор Деевга
Майор Петров эди қадрдон.
Отни йўртиб оқлар бошини
Қилич билан узишган шартта.
Сўнгра тўпчи полкида бирга
Бурч ўташган шонли хизматда.

Ўша жасур майор Петровнинг
Ленька деган ўғли бор эди.
Казармада у етим бола
Эркин ўсиб бахтиёр эди.
Агар Петров бир ёққа кетса
Еш тирмизак ўғлига доим
Дўсти ота бўлиб қоларди;
У — ўзидек ғамхўр, мулойим.
Шунда Деев чорлаб Ленькани,
Дер:— Сайрга менинг билан юр!
От минишни билиши керак —
Тўпчи ўғли, бола тушмагур!
Майор билан Ленька миниб от,
Тезлаб ҳайдаб, кетишар учиб.
Баъзан тойи ғовдан ўтолмай
Бола ерга йиқилар чўчиб.
Пиқ-пиқ этиб йиғлашин кўриб,
Деев:— Ҳали ёшсан!— дер бироқ,
Отасидек кўтариб дарров,

Ўтқазади отга яхшироқ.
Тагин унга сўз қотиб дейди:
— Уғлим, ғовдан ҳатлашга ўрган!
Мард бир ўлар, Ленька, дадил бўл,
Элда ғолиб машаққат кўрган.
Ҳаётда бу эгардан бизни
Қўзғатолмас ҳеч куч ақалли!—
Шундай эди майор Деевнинг
Қалбдан севиб айтган мақоли.

Икки-уч йил ўтди орадан,
Муҳим ҳарбий иш даъват этди.
Деев билан Петров хайрлашиб,
Икки ёққа иккови кетди.

Яшар эди шимолда Деев,
Учрашмоқни истар эрта-кеч.
Адресини унутган, аммо
Хат ёзишни ёқтирмайди ҳеч.
У Ленькани соғиниб, эслаб,
Ғусса босар кўнглини бутун.
Балки бу дард фарзанд кўришдан
Умидини узгани учун.
Осойишта ўтди ўн йил ҳам
Хур Ватанда шодлик сурони.
Бирдан душман тинчликни бузиб,
Чақмоқ чақди — уруш бўрони.
Деев бўлса узоқ Қутбда
Босқинчилар галасин қирар.
Янги келган газеталардан
Дўстларининг номин қидирар.

Бир кун Петров исмини ўқиб,
Дер: «Хайрият соғ-омон экан.
Мақташади газетада ҳам,
У жанубда қаҳрамон экан.
Кейин кимдир жанубдан келиб,
Унга сўзлаб Қримдан анча,
Дер:— Николай Егорич Петров
Ҳалок бўлди қаҳрамонларча.
Газетани қўлига олиб
Деев сўрар:— Қайси кун ўлди?
Сўнг почта кеч келишин англаб,
Унга куйиб, кўп хафа бўлди...

Аммо қутбнинг тунд бир кечида
Деев бошлиқ полкка атайин
Генштабдан лейтенант Петров
Ҳадемайин этилди тайин.

Тутаб ёнган қўш шам ёнида
Майор Деев кўрарди карта.
Кенг яғринли, бўйдор офицер
Пайдо бўлди биринчи марта.
Лейтенантнинг йўғон овози
Эслатарди кимнидир, лекин
Майор дарров таний олмасдан
Бошдан-оёқ тикилди секин.
Сўнг афтига чироқ тутиб дер:
— Қани менга қаранг, ўспирин.
Ҳамон қувноқ болалигидай
Уша кулча юз, пучуқ бурун.
Мўйловига нима бўлибди,
Олдирилса йўқолади, бас!
Бирдан сўрар:— Сен Ленькамисан?
— Ўртоқ майор, топдингиз, ҳа, рост!

— Уқишинг ҳам битибди энди,
Бирга хизмат қиламиз полкда.
Афсус шундай бахтли кунларда
Шўрлик отанг Петров ҳам йўқ-да!
Кифригидан томчилар сизиб,
Маъюс боқар Ленька боёқиш,
Кўз ёшини енг билан артиб,
Лом-лим демай ғижирлатди тиш.

Ешликдаги насиҳатини
Деев такрор қилади шу дам:
— Мард бир ўлар, ўғлим, дадил бўл,
Машаққатни енгар мард одам!
Ҳаётда бу эгардан бизни
Қўзғатолмас ҳеч куч ақалли!—
Шундай эди майор Деевнинг
Қалбдан севиб айтган мақоли.

Икки ҳафта ўтгач орадан,
Жанг бошланиб кетди беомон.
Дўстлар учун кимдир ўз бахтин

Лозим эди синаши шу он.
Землянкага Ленькани чорлаб,
Қўзларига телмурди майор.
Шунда йигит дер:— Буюрсангиз,
Ҳар қандайин ишга мен тайёр!

— Жуда ҳам соз, келганинг маъқул,
Ўғлим, муҳим ишга кетасан.
Менда қолдир ҳужжатларингни,
Рацияни ёлғиз элтасан.
Қоялардан ўрмалаб тунда,
Ўтиб фронт чизигидан ҳам,—
Из тушмаган сўқмоқлар узра
Ёв ортига борасан илдам.
Уша ердан радио билан
Ўт очишга берасан хабар.
— Тушундингми?— Ҳа, равшан, аниқ.
— Бўлмаса тез отлан, қани бор!
Майор бирдан ўрнидан туриб
Яна дейди:— Жиндак сабр қил!
Сўнг Ленькани бағрига босиб,
Унга сўзлар дардини дадил:
— Муҳим ишга жўнайсан, лекин
Полкка қайтиш кўп қийин бу кеч.
Командиринг бўлсам ҳам сени
Юборишга рағбатим йўқ ҳеч.
Бамисоли мен сенга ота,
Шундаймасми, қани жавоб бер?
Ленька яна маҳкам қучоқлаб,
Фарзандидек унга:— Ота!— дер.
— Шундоғ, ўғлим, азиз Ватан деб
Жанг қилишдан бошқа нарса йўқ.
Ота бурчим хатарли ишга
Йўллаш учун беради ҳуқуқ.
Ўғлим, сени ҳаммадан олдин
Жўнатишим фарздир ушбу дам;
Мард бир ўлар, доим дадил бўл,
Машаққатни енгар мард одам!
Ҳаётда бу эгардан бизни
Қўзғатолмас ҳеч куч ақалли!—
Шундай эди майор Деевнинг
Қалбдан севиб айтган мақоли.

— Уқдингни?
— Ҳа! Бўлмаса, менга
Рухсат беринг!— Майор дейди:— Бор! —
Землянкадан у чиқиб кетгач,
Снарядлар олдинда портлар.

Соатига майор тикилиб,
Хабар кутиб, бўлар мунтазир.
Агар ўзи бора қолганда
Минг мартаба осонди ҳозир.
Ўн иккени кўрсатар соат...
Ленька постдан ўтиб кетгандир.
Бир ҳам бўлди... балки у энди
Тепаликка бориб етгандир.
Соат икки... тоққа тирмашиб
Йўл солгандир чўққисига ҳам.
Соат уч... тонг ёришмасидан
Қояни забт этсайди илдам.
Ташқарига одимлар Деев,
Баркашдек ой нур сочар эди.
— Улармиди бир кун кеч чиқса
У лаънати тўлин ой!— деди.

Майор юриб чиқди тун бўйи,
Уни ўйлаб, тинчланмади сал.
Фақат тонгда тўпчи ўғлидан
Қабул қилди биринчи сигнал:
— Яхши бордим, ишлар жойида,
Чап ёғимда немислар ғуж-ғуж.
Координат — уч, ўн, тезликча
Батарея бошласин хуруж!
Ўқ солинди замбаракларга,
Деев тоғни мўлжалга олди.
Баб-баробар ўт пуркаб тўплар,
Ёв бошига ит кунин солди.
Ленька яна сигнал бериб дер:
— Унг ёғимга тезроқ ўт очинг!
Координат — беш, ўн, келгинди —
Меҳмонларни шиббалаб янчинг!
Кўкка учар тош-у тупроқлар,
Дуд ичида дара, ўнг-у сўл.
Гўё ҳеч ким тирик қолмади,
Снарядлар ёғар мисли дўл.

Учинчи бор у берди сигнал:
— Атрофимда қузғун галаси.
Координат — тўрт, ўн, ўқ узинг,
Тезроқ чиқсин ёв дабдаласи.
Тўрт, ўн деган сўзни эшитиб,
Майор бирдан кетади чўчиб.
У — Леньканинг турган жойи-ку,
Ўйлаб қолди ранги қув ўчиб.
Бироқ Деев сирни бой бермай,
Оталигин унутиб шу дам,
Олти тўпчи батареяга
У команда берар хотиржам:
— Батарея, «ўт очинг» ёвга!
Тезроқ ўқланг, «ўт очинг» ёвга!
Координат тўрт, ўн... ўқ учар
Боқмай на пост, на йўл, на говга.
Жимиб қолди радио анча,
Яна Ленька сигнал бериб дер:
Гаранг этди портлашлар, аммо
Бўшашмангиз, қонхўр тишлар ер!
Менга ўқлар тегмас, аминман,
Снарядлар ёғдиринг тоққа.
Тўпларимиз «инъом»ларини
Кўрсатингиз фашист олчоққа!
Майор бўлса команда пунктда
Қабул этгач сигнални сўнг бор,
Овозлари хириллаб қолган
Радиога бақриб сўзлар:

— Сенга ўлим дахл қилолмас,
Эшитдингни, ўғлим, бўл бардам.
Мард бир ўлар, яна бардош бер,
Машаққатни энгар мард одам!
Ҳаётда бу эгардан бизни
Қўзгатолмас ҳеч куч ақалли!—
Шундай эди майор Деевнинг
Қалбдан севиб айтган мақоли.

Тўпчилардек ҳужумга ўтди
Жанг шунқори — пиёда аскар.
Тоғ бағрида чоштгоҳга бориб
Немислардан қолмади асар.
Дара тўлди ёв мурдасига,

Яраланган Ленъкани шу чоғ
Боши танғиқ ҳолда топишди,
Ҳамма ёғи эди қонли, доғ.
Нари-вери ўралган бинтни
Шошиб ечар экан ҳамшира,
Майор Деев кўриб тўсатдан
Таний олмас Ленъкани сира.
Ҳали ҳам у қадимгидек ёш,
Тетик, ҳушёр, жиндак вазминроқ.
Кўзи тийрак болалигидек,
Бироқ энди... сочлари оппоқ.

Госпиталга жўнаш пайтида
У майорни қучиб шундай дер:
— Мард бир ўлар, ота, бардам бўл,
Машаққатни енгар жангчи эр!
Ҳаётда бу эгардан бизни
Қўзғатолмас ҳеч куч ақалли!—
Энди шундай эди Ленъканинг
Қалбдан севиб айтган мақоли.

Бу ажойиб жанг тарихини
Менга «Средний» ярим оролда
Полкдагилар ҳикоя қилди,
Мардлигидан руҳланган ҳолда.
Кенг, баҳайбат тоғлар устидан
Елкан каби ой сузар ҳамон.
Яқин жойда снаряд портлаб,
Эрк учун жанг борар беомон.
Телефон ҳам тинмай жиринглар,
Майор юрар, қалбда ҳаяжон.
Ёв ортига жўнади бугун
Ленъкадек мард ўзга бир ўғлон.

1941

МУХБИРЛАР ҚУШИҒИ

Москвадан Брестга қадар
Бир қарич ер топилмас агар—
Дайдимаган бўлсак биз унда чангда.
Лейка билан, блокнот билан,
Гоҳда ҳатто пулемёт билан,
Ўт, совуқда босиб ўтолдик жангни.

Агар қултум бўлмаса, ўртоқ,
Мумкин эмас қўшиқ куйламоқ,
Келинг дўстлик столин атрофига,
Расм олувчи учун ичамиз
Ва ёзувчи учун ичамиз,
Ичамиз ўт кечганлар шарафига.

Ичмоқ учун бордир баҳона—
Ҳарбийларча кузатиш, яна —
«У — 2»-ю, «Эмка» ва ютуқ учун;
Яёв юрганимиз ҳаққиға,
Елка туртганимиз ҳаққиға,
Борганимиз ҳаққиға ҳаммадан бурун.

Шамол, совуқ сабабли бу чоқ
Айтмоқдамиз куйни ёмонроқ,
Лекин бўш келмаймиз танбеҳ берса ким.
— Биздек бўлолинг-чи кўчманчи,
Ер юзидан асло ўчмовчи,
Қилиб кўринг деймиз беш йил сиз ҳужум.

Қаердаки биз бўлган бўлсак,
Бермадилар бизга бирор танк.

Довдираб қолмадик аммо ҳеч қачон.
Қўлимизда тўппонча ёлғиз,
Абжағи чиққан «пикап»да гиз-гиз
Биринчи кирардик шаҳарга томон.

Эслаш бизга лойиқдир бу чоқ,
Репартёрлар бўлса-да ҳалок,
Бағрин очди уларга Киев ва Қрим.
Бўлсалар-да паҳлавон улар,
Бўлсалар-да қаҳрамон улар,
Ҳатто бир ҳайкал ҳам қўймади ҳеч ким.

Ғалаба деб бугун ичамиз,
Газетамиз учун ичамиз.
Лекин, дўстим, шу деб ўлсак бемаҳал,
Кимдир, ахир эшитар биров,—
Ёзар, расм олар у дарров,
Кимдир эслар бизларни ҳар гал.

1943

* * *

А. Сурковга

Эслайсанми, Алёша, Смоленск йўлларин,
Қуяр эди тинимсиз дарғазаб ёмғир шу дам;
Хумча кўтарган ҳорғин хотинларнинг қўллари
Боладек қучар эди тегмасин деб унга нам,

Кўз ёшларини қандай артишларин яширин
«Худо сақласин!» дея қолишларин пичирлаб
Ва яна ўзларини атаб жангчи — ўспирин,
Улуғ Руснинг ўтмишини қўярдилар хотирлаб.

Чақиримлаб ўлчашдан кўз ёш ўлчови осон,
Қатта йўл тепаликда кўздан йўқолар ҳатто.
Қишлоқлар-у, қишлоқлар ва унда бор гўристон,
Шу ерда мавжуд каби бутун Россия гўё;

Ҳар бир рус қишлоғининг теварак-атрофида
Қўллари чиллак қилиб, тирикларни папалаб,
Илтижо қилишарди олам билан бир сафда
Динсиз набираларга боболар умр тилаб.

Биларсан балки, дўстим, минг қилса ватан деган —
Мен тўқ, шинам яшаган шаҳар уйимас ахир,
Бу — қадимги боболар азиз қадами теккан,
Оддий крест қадалган рус мозорли қишлоқдир.

Сени билолмадим-ку, дала йўллари мени
Қишлоқма-қишлоқ бошлаб борар экан, кўнглим ғаш,
Бевалар кўз ёши-ла, аёллар куйи билан
Мени уруш илк марта қишлоқда қилди тўқнаш.

Эслайсанми, Алёша, Борисовдан ўтганда
Уйдан қиз чинқириғи таралди мудҳиш, йиғлоқ.
Чий духоба пальтоли кампир-чи, сочи оппоқ,
Улимга ҳозирланган чолдек усти-боши оқ.

Уларга қандай қилиб бермоқ мумкин тасалли?
Сезгирлик билан улар мусибатни ҳис этиб,
Эсингдадир, кампирнинг шундай деган маҳали:
«Ҳозирча боринг майли, сизни турамиз кутиб».

«Сизни кутиб турамиз!» дерди кексалар бизга,
«Сизни кутиб турамиз!» дерди ўрмонлар ҳатто.
Биласанми, Алёша, тунлари орқамизга —
Қарайман, овозлари илашиб келар гўё.

Рус одати бўйича, ортда ёнғин қолдириб,
Рус еридан ҳар ёққа борардик олов сочиб.
Кўзимизнинг олдида жон берарди ўртоқлар
Русчасига кўйлагин йиртиб, кўкракни очиб,

Бизни ҳозирча ўқлар қилиб тураркан азиз,
Қатъий видолашсам ҳам ҳаёт билан мен бутун,
Лекин фахрланардим, фахрланардим чексиз
Туғилган ерим учун, руснинг тупроғи учун.

Шунда ўлмоқлик менга насиб бўлгани учун
Ва рус онаси бизни туққани-чун азоб еб,
Ҳам жангга кузатаркан мени нақ русчасига
Уч марта қучгани-чун, майли бор, оппоғим, деб...

1941

ДУСТИМГА

Кўришмаймиз сен билан қайта,
Хотин эса ҳали билмасди;
Бирга шаҳар кезган пайтда
Эслар эди сени, ўлмасни.

Қандай қилай дардини осон,
Бошимда бор жангчи қисмати.
Балки эрта ўзим ҳам бежон
Тенглашарман сен-ла, улфатим.

Ўзга хотин учун ҳам шундай —
Такрор бўлар бошдан ҳаммаси —
Бутун оқшом, қайтган ўртоғим
Мендек алдаб сўзлар чамаси.

Қисматимиз мунглидир, буни —
Тушунамиз, қилмаймиз сўроқ.
Унга марҳум ҳақида сўзлаб,
Эслатамиз беўрин бироқ.

Бизга уни қутқармоқ маҳол,
Марҳумни бир билмаган инсон
Келиб, қўлин тутиб бемалол,
Қутқаради ташвишдан осон.

1941

ИГИРМА ИИЛДАН СҮНГ...

Енҗин қайтар. Оқшом эди қоқ,
Худди шартдек бутун тун буйлаб,
Емаса-да энди лат қулоқ
Тўп овози турар гумбурлаб.

Уралашиб оёқ остида,
Юмшоқликда худди бўтакўз
Узангига етолмай пастда
Юрар эди бир бегона қиз.

Уйи қайда, ҳоли не кечган
Енҗин куни — билолмай қолдик.
Отдан у қиз сари энгашиб,
Енимизга, эгарга олдик.

Мен дер эдим: «Не бўлди сенга?»
Чайқалардик эгарда мен, у.
Енҗинларнинг кўкимтир ранги
Кўзларида қолмишди мангу.

У бир митти жонивор гўё,
Пўстин ичра у гўёки йўқ.
Кўк тус кўзи қилар маҳлиё,
Худди ёниб битмаган бир чўғ...

Шумурт каби босаркан мудроқ,
Қачондир тун-осойиш ҳолда.

Бизлар учун нотаниш мутлоқ
Бир бегона, ўзга аёлда

Бирдан бўлган ғашлик ва бир ғам
Айнатаркан шу маҳал ҳушин.
Не бўлди, деб сўрайди шу дам
Бизни билмас битта ёт киши.

Милтиллайди кўзида ёши,
Чўчир, теккан каби зарб тиғи.
Кўзларини очади ногоҳ,
Кўринади ёнғин яллиғи.

«Билолмайман, азизгинам», дер
Кўз ўнгида кўчанинг чанги
Ичра ўтар отлиқ аскарлар,
Биз ҳам бир вақт бўлганмиз жангчи.

Қишлоқ ёниб бўлади тамом,
Тунда биров энгашиб пастга,
Дағал пўстин ёниг эгарга
Кўтаради қизчани аста.

1942

ОЧИҚ ХАТ

Вичугалик бир аёлга

Айтиб қўймоғим шарт, унга теккани йўқ,
Йўққа чиқиб шарму диёнатингиз,—
Почта қутисига қачондир совуқ
Қўлларингиз билан солган хатингиз.

Йўқ, у сесканмади хатингизни ўқиб,
Ақли айнаб, дардга дучор бўлмади;
Сизга исроф бўлиб ўтган умрин сўқиб,
Кўзи очиқ туриб тирик ўлмади.

Хайрият, у вокзал-вайроналарда
Жангчиларни жангга бошлаган чоқда,—
Қақшаб титрамади сизнинг бепарда
Совуқ сўзингиздан жунжиб қийноқда.

Бу унинг бахти-да, қонли латтали
Яраси зирқираб, одим йўлига
Зўрға оёқ босган вақтида ҳам ҳали
Хатингиз тегмаган эди қўлига.

Тош узра тўлғаниб, кўзини мангу —
Юмар чоғида ҳам хатингиз ҳамон
Йўлда келар эди, яхшиямки у
Буни кўрмай, куймай ўлди беармон.

Эрингиз жанг ичра ўлди. Мурдасин
Плашч-палаткага ўраб шу туни,

Шаҳар боғчасининг ковлаб ўртасин,
Сўнгги виро билан дафн этдик уни.

Унинг қабри узра тунука юлдуз
Ва ёнида турар азим туп терак.
Ҳа, айтганча сизга фарқсиз-ку бу сўз,
Сизга тафсилоти нега ҳам керак.

Эрталаб элтдилар, олдик ўша сиздан
Марҳумнинг номига йўлланган хатни.
Очиб ўқиб қўйдик, кечинг айбимиздан,
Бунинг-чун афв этинг бизни, солдатни.

Хотирангиз суздир, мазмунини тўла
Эслолмассиз, уни ёзишга ёзиб.
Полк номидан, кўпнинг талабига кўра
Мен сизга эслатиб ўтмоғим лозим.

Ёзибсиз, бир йилки сиз билан тотув,
Бирга яшаётир янги ёрингиз.
Керак эмас қайтиб келганда ҳам у,
Собиқ эрингизга йўқдир зорингиз.

Ўзингиздан тиниб, ҳаётингиз беғам,
Рўзгорингиз тўқис, ҳа, қорнингиз тўқ.
Даркормас лейтенант аттестати ҳам,
Энди унга муҳтож ўрнингиз ҳам йўқ.

Бундан кейин сиздан хат кутмасин, ҳа,
Ва у қийнамасин хат ёзиб сизни...
«Қийнамасин» эмиш... излаб топибсиз-да
Нақ, кўкракни ўқдай тешувчи сўзни.

Вассалом. Ҳижронда дилингиздан йўйиб,
Неки ёзиб қилган бўлсангиз баён,—
Барини ўқиб чиқдик, тишни-тишга қўйиб,
Барини ўқиб чиқдик, туриб ёнма-ён.

«Қийнама». «Аттестат», «Эр»... қандай гап бу!
Қайга йўқотдингиз орни — виждонни?
Ахир у солдат-ку, ўлаётган биз-ку
Сизнинг йўлингизга бахш этиб жонни!

Ҳижронни ҳамма ҳам енгиб кетавермас,
Муҳаббатга содиқ қолмоққа ҳар дам
Ҳамманинг ҳам бирдек қурби етавермас,
Юз берар ҳаётда бахтсизликлар ҳам.

Аммо тушунмайман, ўйлаб кўрмасдан,
Улимга сабабчи бўлишдан қўрқмай,—
Қандай қилиб бизга конверт ичра қастдан
Йўлладингиз экан ўлатни? Ҳай-ҳай...

Қайси жаллодий қалб билан қунт этиб,
Езолдингиз экан хатни хотиржам?
Ақалли қўлингиз қалтираб кетиб,
Қоғозга сиёҳдан хол томмабди ҳам!

Хўп, севмаёқ қўйинг, хўп, майли сизга
Керак бўлмасин ҳам энди эрингиз.
Эрми ё ўйнашми, фарқи йўқдир бизга,
Уша билан қўша қарийверингиз.

Аммо у солдат-ку, уч йилдирки мана,
Отпускани билмай, тинмай туну кун,
Ўз жонини қийнаб, айбдорми яна
Сизнинг жонингизни сақлагани-чун!

Тополмадингизми гарчи аччиқ, бироқ,
Бир оз виждонлироқ сўз уқувини?
Мумкин бўларди-ку қарзга сўраб турмоқ
Ўзингизда агар йўқ бўлса уни.

Бизнинг юртимизда, бизнинг бахтимизга
Қам дейсизми олий қалбли маҳбубни.
Асли мурожаат қилсангиз, сизга
Ёзиб берардилар улар мактубни.

Топиб берардилар улар, муносиб,
Ўзга дардга малҳам бўлувчи сўзни.
Биз уларга, қўлни кўкракка босиб,
Таъзим билан икки букамиз ўзни.

Сизга эмас, биздан жанг айириб турган
Ўзга аёлларга сиз ҳақда ёзиб,
Уларни ҳам бугун сизнинг айбингиздан
Воқиб қилмоқликни кўрамиз лозим.

Уларнинг эрлари ўту бўрон ичра
Ўз-ўзига таскин бериб, фироқда
Беихтиёр гулув, ҳаяжон ичра
Жанг олдидан уйдан хат кутган чоқда,

Мактубингиз солди кўнглимизга ғаш,
Қийнар энди бизни шубҳали бир сир;
Балки сиз кабилар бордир, бунга ўхшаш
Яна бирорта хат тегар кимгадир?

Пуч писта пўчоқдай сўзни лабингиздан
Бепарво тупуриб инсон шармига,—
Доғ солмоқ бўлдингиз қора қалбингиздан
Биз покликда билган аёл шаънига.

Муҳокама қилиб, сизнинг устингиздан
Чиқарсинлар учун бирликда ҳукм,—
Биз у узоқдаги аёлларга тездан
Айбингизни йўллаб ёямиз бугун.

Ахир сиз уларга тақдингиз бўҳтон,
Сиз-ку, паст урдингиз уларнинг номин.
Улар ҳақда бизда бир зум шубҳа-гумон
Туғилиши учун бўлдингиз зомин.

Юзингизга аёл ниқобини ёпиб,
Ўзингизни аёл кўрсатиб эрга,—
Юргангиз учун сизни айбдор топиб,
Номингизни улар кўмсинлар ерга.

Бахтингизга собиқ эрингиз ўлган.
Янги жазмон билан яшайверингиз.
Сизни, сизга кўпдан нокерак бўлган
Хатда ҳақорат ҳам қилмас эрингиз.

Айбингиздан қўрқманг. Суринг айшингизни.
У, хат ва жавоб хат ёза олмас ҳам.
Жангдан қайтиб келиб шаҳарда сизни
Ётнинг қўлтиғида кўриб қолмас ҳам.

Лекин сизга уни битта нарса учун
Афв этмоққа тўғри келади фақат:
Унинг сўнги хати йўлда борар бугун,
Бир ойдан сўнг тегар қўлингизга хат.

Ҳа, хат ажал ўқи эмас экан-да,
У июлда ўлган қонга беланиб,
Аммо хати сизга бориб текканда,
Сентябрга кирар ой янгиланиб.

Фақат сизга атаб ҳар бир каломини
Ёзган хати сизга ёқмас ҳам, бу ҳақ.
Сиздан увол қилмай, унинг саломини
Полк номидан қайтиб оламан мутлақ.

Видолашар экан, шу жавоб хат билан
Сўнги сўзларини тугатар чоғи,—
Сизга ҳурматсизлик, сизга нафрат билан
Ҳурматлик марҳумнинг полкдош ўртоғи.

*Полк офицерларининг топшириғи билан,
К. Симонов*

1943

В ЯЗЬМАДА БИР УИ...

Эслайман, Вязьмада бир эски уйни,
Бошпана қилганмиз бир кеча уни.

Худо берганини кўрганмиз баҳам.
Ичардик шофернинг келтирганин ҳам.

Жангга йўл олганмиз сал бўлгач ёруғ,
Кечада бор дўстлар бугун сафда йўқ.

Аминман, жонлари чиқар онда
Бизларни эшлашган стол ёнида.

Ҳозирлар эканмиз бермоққа жонни,
Унутар эдик биз алдаш-ёлғонни,

Бевафо бўлмоқни, бахил бўлмоқни
Ҳамда мол-мулк билан ҳузур қилмоқни.

Нақ баҳам кўрдик биз бошпана ва нон.
Ҳаёт бўлди бизга шундай намоён.

Эслайман, Вязьмада бир эски уйни,
Тинчлик пайт қийиндир топмоқлик уни:

Бўлсин учун ҳамма нарса бус-бутун.
Уша тундагилар тиклансин учун.

Қуйган печлар ичра топамиз кулин,
Қуйган фиштар ичра топамиз кулин.

Ўртада пул тўплаб аста-ю секин,
Тиклаймиз ўрнида бир уйни лекин.

Уша печкаси-ю, столи билан,
Улоқ тушган ойна шу ҳоли билан.

Агар орамизда шунда кимда-ким,
Бермаскан ўз дўсти учун кўйлагин.

Бўлашмас экан у агар нонини,
Вафо қилмай, қўшса гар ёлғонини,

Еки катта дея менинг амалим,
Дўстини унутиб қўйган маҳали —

Жангчи судин дарҳол йиғиб шу куни,
Жўнатамиз тезда бу уйга уни.

Майли у ўтириб чиқсин-да ёлғиз,
Тонг чоғи бошланар жангни қилиб ҳис.

Сўзлаётган бўлса агар ёлғон ҳам,
Унга бўлар эди бу охирги дам.

Бермаётган каби бўлар эди нон,
Қайсики, кечқурун берувчига жон.

Бармоғин ўқ қилиб кўрсатар гўё,
Эртага ҳаётин асрагучига.

Столнинг ёнини ўраб биз учун
Ор-номус билан бўлсин бутун тун.

Учрашган маҳали кўзига боқиб,
Бўлганми-йўқлигин оламиз ўқиб.

Бўлмаганин билсак қиламиз қарор:
Дўстлик даврасидан чиқариб шу бор.

Бўлганини билсак худди шу кундан
Сўрамай қўямиз бошқасин ундан.

То ўлгунча бўлар у бизга азиз,
Унда бўлдим — деса бўлгани ёлғиз.

1943

* * *

В.С... га

Мени кутгил ва мен қайтарман,
Фақат кутгил жуда интизор,
Кутгил, ёмғир зериктирганда,
Мени кутгил, ёққанида қор,
Атрофингни ҳарорат қоплаб,
Еру кўкни чанг туғанда кут,
Бошқаларни узатган дўстлар
Кечагина унутганда кут.
Хат келмасдан узоқ ерлардан,
Юрагингни қилганида қон,
Кутгил, сен-ла бирга кутганлар
Зериккандан чекканда фиғон.

Мени кутгил ва мен қайтарман,
Бўлса ҳамки, рангинг заъфарон,
Ёринг қайтмас, умидингни уз,
Деганларга тилама омон.
Майли, ўғлим, синглим, волидам
Аза очсин мен йўқ туфайли.
Кугавериб сабри тугаган
Ёру дўстлар, ошналар майли,
Айрилиққа беролмасдан тоб,
Аччиқ-аччиқ ичсинлар шароб,
Кўзларингга тўлса ҳамки ёш,
Фақат сен кут ва айла бардош...
Мени кутгил ва мен қайтарман,
Ўлимларни қолдириб доғда.
Иши ўнгдан кепти десинлар

Кутмаганлар мени у чоғда.
Ёт туюлар кутмаганларга,
Бундай ажиб толеинг санинг.
Кута-кута мени офатдан
Омон сақлаб қола олганинг.
Қандай омон қолганлигимни
Ёлғиз сенга айтарман, сирдош,—
Кута олдинг мени сен фақат,
Буюк эди сендаги бардош.

1941

* * *

Майоримиз олиб келди бир болани лафетда.
Онаси-ла видолашиб қололмабди у, эссиз.
Бошидан шу кечиргани ўн кун ўтар, албатта,
Ўн йил учун у дунё-ю, бу дунёда ҳеч сўзсиз.

Уни Брест қалъасидан келтиришди авайлаб
Лафет эса ўқлар билан тимдаланибди чунон.
Энди ота назарида бу дунёни атайлаб
Қидирса ҳам гўдак учун бошпана йўқдек бирон.

Ота ўзи яраланган, тўпнинг чиққан пачағи.
Қулаб-нетиб кетмасин деб, боғлаб қўйилган шчитга,
Кўкрагига босиб олиб мудраган қўғирчоғин,
Сочи қордек оппоқ бола ухлаб келар лафетда.

Биз у томон борар эдик Россия ёқдан шу чоқ.
Уйғониб қўл силкиб қолди у қўшиннинг ортидан.
Сен дейсанки, ҳали уруш кўрмаганлар бор бироқ,
Энди навбат ўшаларга, мен уйимга қайтаман...

У кулфатни «миш-миш»лардан биласан бунда холос,
Бизнинг эса кўксимизни поралаб кетган бехос —
Кимда-ким кўрган экан шу болани хоҳ бир бор
Уйга қайтиш — хаёлига келмас, қайтмас у зинҳор.

У боланинг бизлар билан уйга омон қайтганин
Ва кўзига суртганини азиз она тупроғин
Ўша маҳал тўзон ичра чидолмасдан ёш тўккан
Шу кўзларим билан яна қайта кўрмак истайман.

Бизлар учун неки азиз, неки экан муқаддас,
Сақла омон, дея жангга чорлади ҳарбий қонун.
Энди менинг уйим — киндик қоним тўкилган ермас,
Бола жудо этилган уй менинг уйимдир бугун.

Энди Урол тоғларининг ортида, кўп йироқда,
Ўтиб тақдир синовидан бола ухлар тинч бу чоқ.
Ишончим зўр: бир кун келиб насиб бўлар, албатта,
Сенинг билан қайта бошдан яна бир бор учрашмоқ.

Агар дийдор кўришмасак, вақти-соати билан
Оғир кунлар тушган маҳал солдатлик қилиб талаб,
Ўғлинг жангга жўнар бўлса мендек ота изидан
Хайрлашар чоғинг қўйгил албат мени бир эслаб.

Минск тош йўли, 1941

* * *

Бир кунми, билмадим, ё ўтди ўн кун
Уйқу йўқ, ҳисобдан адашдик бизлар.
Мадридга монанд Одессада бугун
Москваликларга бахт тиланг сизлар.

Кундуз флягани тўлдириб аранг,
Неча марта душман ҳолин этиб танг,
Чок этиб ёқани, кўйлаклари қон,
Беҳол денгизчилар жим беришар жон.

Тунда уриб берар корпус тўплари...
Яна омон қолдим. Демак, оқибат
Хайрли бўлади; демак, бизларни
Россияда бу тун ҳам эслабсиз албат.

Балки «кароматлар» рост чиқмас ҳар он!
Лекин Одессада шундай дейишар:
Қимни Россияда эслашса агар,
Уч қатла ўлимдан қолади омон.

Учинчиси насиб бўлган йўқ ҳали,
Ухлаш-чун бир уйга тўпландик шунда.
Ташвиш тортманг — ўқ паст-баландгами
Тушишини ким ҳам билолар бунда.

Бугун биз Москвадан ўзим келтирган
Қоньякни дўстлар-ла кўришдик баҳам;
Сиз билан нотаниш бўлса ҳам зотан
Йигитлар сиз учун ичишди хуррам.

Олтин тўйлар учун қадаҳ кўтардик
Яхши ният, ахир, дерлар ярим мол...
Мовий кўзларингиз учун ичардик,
Насиб бўлсин яна кўрмоқ бемалол,

Сизнинг кўзларингиз мовий-мас, бироқ
Солдатлар ичида азалдан-азал
Аёллар кўзини мовий атамоқ
Одатдир йироқдан ҳар вақт, ҳар маҳал.

Ҳаммамиз илтимос қиламиз сиздан —
Бекорчи кўз ёшлар ўрнига бу дам
Бизларнинг ўлимга доим тик боққан
Пўлат кўзлар учун ичингиз сиз ҳам.

Балки бошқачадир бизларнинг кўзлар,
Лекин қайлиқлар-чи, азалдан-азал,
Йироқдан жангчилар кўзин ҳар маҳал
Пўлат кўзлар дея суйишиб сўзлар.

Балки биз баримиз қайтмасмиз омон,
Лекин дўстлар сўрар — ким бўлса қурбон
Мен билан баробар эсланг уни ҳам
Бекорга ичмас-ку сиз учун бу дам!
Одесса, 1941

* * *

Кемамиз қорайган тумшуғи узра
Кўкка кўтарилди чарақлаб Зухра,
Аёллар нозини унутган эрлар
Бир жонондек уни ўзига чорлар.

У сендек кеч чиқар кўкка атайин,
Унинг ёнидаги бўлак юлдузлар
Осмон жисмларин бузишиб йўлин,
Мен истагандан ҳам яқинроқ чиқар.

Улар милтиллашиб нур сочар хира.
Мен улар сафида бўлмайман сира,
Гарчи кўкда улар сенга яқинроқ
Ерда унут бўлиб қолсам ҳам бироқ.

Музлаб яшамоқ-чун улардек кўкда
Кечмайман ердаги хавфу хатардан,
Ўзинг айлангил-у учар юлдузга
Ва мен томон ерга қўлинг чўз кўкдан.

Зерикиб севишар кўкда хотинни
Жўнатишар жон деб, қайгурмай ҳечам,
Сен ерга — қўлимга тушасан шу дам,
Мен юлдуз-мас, ушлаб қоламан сени.

Қора денгиз, 1941

Содиқ дўстимни ҳам олган бўлардим,
Айшу ишратларда бўлсин деб улфат,
Олиб кетар эдим душманимни ҳам
Ердагидай ғаним бўлмоқ-чун албат.

Қолдирар эдим мен на Курск булбулин,
На севги, соғиниш, на меҳру шафқат;
Ерда қолдирмасдан олардим барин,
Икир-чикиргача — жамини албат.

Ажални ҳам, ҳатто иложи бўлса,
Қайтиб юбормасдим ерга ҳеч қачон.
Нимаки nasibдир биз учун ерда
Барин-барин олиб кетардим омон.

Ишонаман, шунда бу дунёдаги
Бор ғаразликлардан ақли қолиб лол,
Лаънат ўқиб менга, шу оноқ тангри
Жўнатарди ерга қайтариб дарҳол.

1941

* * *

Мабодо тангри ўз қудрати билан
Бизларни юборса, ўлгач, жаннатга,
Нима нарса олиб кетаман ердан
Тўсатдан деб қолса: қани, ол, танла!

Олмасдим дардимда куйиб, жаннатда
Орқамдан жимгина юргувчин ювош,
Олиб кетар эдим, ўша — ҳаётда
Бирга бир ёстиққа қўйганимни бош,

Бир озга бўлса ҳам ўша жаҳлдор,
Ўзимнинг енгилтак, баттол ёримни!
Бу дунёда берган дилга кўп озор,
Зерикишга қўймас унда ҳам мени.

Жаннатга бунақа шаддот аёлни
Олиб борар албат камдан-кам одам,
Тақводорлар бехос сезмай бу ҳолни —
Орқангдан кўз қири ташларлар у дам.

Бўйнимга айрилиқ чоғи осилган —
Қўлларнинг оғриғин эсда тутмоқ-чун,
Олиб кетар эдим масофаларни
Ҳижрон азобида қоврилмоқ учун.

Соф, мовий кўзларинг уйингда ҳечам
Бирорта номардга боқмасин дея,
Мени садоқат-ла кутгил деб ҳар дам
Барча хавфни олиб кетардим бирга.

Барча машаққатларни қонлар кечиб ўтган сўнг,
Бизлар яна назаран қайтамиз ўтмиш кунга,
Уша узоқ тинч кунлар келган маҳал, биз энди
Боқажакмиз албатта бошқача кўз-ла унга.

Ўлим билан олишган бизнинг авлод ичидан
Қанча-қанча дўстларнинг номи зикр этилмас,
Нигоҳимиз олдида — ғусса чекиб тобланган
Кўп нарсалар аслича намоён бўла билмас.

1941

* * *

Боққан каби дурбиннинг худди терс тарафидан
Кичрайиб кўринади ортда қолган нарсалар.
Қаердадир, олисда, бўрон билан қопланган
Вокзалда мушфиқ аёл совуқда бўзлаб турар.

Улкан қор уюмлари бир нуқтага илганган,—
Унинг ғуссаси сира кўринмасдир бу ердан.
Юртга ногихон келган шу жанг-уруш туфайли
Бешафқат бўлиб қолди назарларимиз энди.

Кечаги бизнинг қордек мусаффо, равон ўтган
Осуда, тинчлик кунлар кўринур унда хира,
Унда сенинг қиёфанг йўқдир, кўринмас, эркам,
Ешлик кўзларинг унда намоён бўлмас сира.

Арзимас ғусса чексак ва рашк этсак бир лаҳза,
Бургага аччиқ қилиб, ўпкалардик тақдирдан,
Боғлаб ҳаётимизни елдек ўтган онларга
Дўстлик, садоқатликни бўлар эдик синаган.

Утиб шунча замонлар, тарих ҳали кўрмаган
Шу даҳшатли, шу қирғин уруш туфайли бизнинг
Кўзларимизда бугун ғазаб ўти чақнаркан
Кўрдирмас бир кунин ҳам кечаги кунимизнинг.

* * *

Аччиғланманг, мен атай,
Ўзни бадтар ўртамай,
Заруратсиз анчайин
Хат ёзмасдим бетайин.

Хат ёзилар анвойи:
Кўз ёш, шикоятмуз,
Баъзан эса ажойиб,
Кўпроқ бенаф, бетамиз.

Хатда дардман бу юрак
Садоси аён бўлмас.
Қанча ёзмагил, бешак,
Дилингдаги тугамас.

Қайтсам мен эсон-омон
Қолмас ўрин-койишга,
Агар ўлсам — бегумон
Оғир бўлар ўқишга.

Сизга оғир юк қилмай,
Камроқ ёздим мен атай.
Қайдасиз — сиз-ла ҳар дам
Сайр этар бўлиб ҳамдам.

Эр қилгач, мени эслаб
Киприкка қўнганда нам —

Ўтирмайсиз титкилаб,
Осон пинҳон тутмоқ ҳам.

Сиз уйда қолгач танҳо,
Рашкчи эрдан яширинча
Мен дангасани гоҳо
Эслаб қўярсиз пича.

Айтарсизки, у атай
Қалбда дардим қўзғатмай,
Заруратсиз, анчайин
Хат ёзмасди бетайин.

1941

УИ БЕКАСИ

Уруш тугаб, сулҳ тузилгач, худди ярим кечада,
Тўс-тўполон кўтаришиб, уруш чоғидек бирдан
Эзгу ният билан хушнуд келиб қолсам уйингга
Эсон-омон шу кечага етолган дўстлар билан.
Истар эдим — шу кечаси ўзни тутсанг, авваллар
Кўк қоғоздан парда тутган деразангнинг остида
Бизни қандай кутган бўлсанг, ўша келган маҳаллар—
Сени қуршаб ўтирган чоқ столнинг атрофида.
Деразанинг орқасидан келар тўплар овози,
Уйда эса радиола эски бир вальсни чалар,
Шунда ҳар ким сенга бир оз ошиқ сезади ўзин,
Тонг отиш-ла ярми одам бу ердан жўнаб кетар.
Соат учга яқинлашган, шинеллар олинган он
Яна сенга атаб бирдан шеър ўқиб қолишар,
Ё бу сафар орамизда бўла олмаган бирон
Дўстимизни ғусса билан эсга олиб қолишар.
Йўқ, мен у кечалар сени рашк қилмасдим тамоман,
Елғиз бир сен аритардинг уларнинг ғам-аламин.
Кечалар тез ўтиб кетар, йўлга! — деб шу чоқ бирдан
Пастда ҳарбий машиналар чалиб қолар сигналин.

Имо-ишора билан бир ерга қўйиб сўзни,
Жўнардим эл қатори намгарчилик пайтда ҳам.
Барча билан баробар босиб ўтиб ҳовлини
Қайтиб кирардим яна дўстлар кетиб бўлган дам.
Майли, қалб сирримизни сезган бўлса ҳам дўстлар —
Маъқул бўлган ўзимиз тутганимиз супороқ.
Ўзни ўша кечалар холис тутдинг нақадар,

Эркимга қўйиб бермай — соз иш қилгансан у чоқ!
Тонг отиш-ла Ржев, Харьков ҳамда Калуга
Бўсағаси ва Қримга жўновчи солдат
Қанчалар зор эди ширин аёл сўзига
Сен азиздинг улар учун маҳбубдек албат.
Сенинг нозик овозларинг улар орзиққан
Овоз бўлиб эшитилар эди бегумон,
Қизлар қўли каби сенинг нозик қўлингдан
Ёр қўлидан топишгандек бўларди нишон.
Шунинг учун сенинг қалбинг ҳақида зинҳор
Хоҳ яхши-ю, хоҳ ёмон деб ҳукм этмасим рост,
Шундай оғир, айрилиқли кунларда, дилдор,
Улар кўнглин юпатолган сен бўлдинг, холос
На рўмолча силкиб қизлар кузатди жангга.
На труба чалинди, на билди олис ёр,
Эрта билан тонг отиш-ла уруш-аланга
Ўз бағрига бир мартаба тортишлиги бор.
Жангга жўнаш олдидан сен сўнгги соатда
Туюлардинг самовий бир фариштасимон,
Гўё йўқдай бу дунёда, ҳеч қайда сендек
Бирон кимса улар учун азиз-қадрдон.
Эҳтимолки, севгили ҳам бўлмагансан ҳеч,
Сен биргина менга эдинг лобар, муъжиза;
Жўнаш пайти дўстлар учун билсанг ўша кеч
Айланардинг ғоят азиз кишига жуда —
Лагофатли аёл, маҳбуб, хотин, қайлиққа.
Сиздек ожиз, дилдорларни ҳимоя қилмоқ
Учун бизлар доим азиз жондан кечароқ
Ўлимга ҳам ҳамма ерда борамиз тикка.
Болаликдан шундай гапни эшитганим бор
Ҳам ўлдирар, ҳам тиргизар аёл кулгиси...
Сен қанчалар ҳақ бўлгансан кузатиб, дилдор,
Эл олдида фақат қўлим қўйгандинг қисиб.

Тинчлик кунлар келиб яна, худди ярим кечада
Тўс-тўполон кўтарганча уруш чоғидек бирдан
Эзгу ният билан, хушнуд кириб қолса уйингга
Эсон-омон шу кечага етган дўстлар дафъатан;
Келар улар шинелларда, белларда камар
Имирсилаб ечинишар айвонда узоқ —
Кеча уруш тугамасдан бир оз аввалроқ
Дафн этишиб келишганди жанг майдонида

— Нечун кечикар?— деб сўрган кишингни улар.
Шунда бирдан ширин суҳбат узилиб қолар,
Стол эса кўзга кенгдек туюлар жуда,
Ҳар ким ичда идишларни санашга тушар;
«Йигитлардан биронтаси кечроқ қолса деб,
Ошиқ идиш қўйган эдим ўзим атайлаб...»
Дея, шу он ғусса тўла кўзларга боқиб
Алам билан пичирларсан ўзингни оқлаб.
Биз сен билан баҳслашмаймиз, сақлаймиз сукут,
Ҳаёт насиб бўлганларнинг келгандир бари,
Кечикканлар олис кетган, уни қанча кут,
Ер юзига яна қайтиб кела оларми!

Қани, майли, ўтирайлик. Неча кишимиз?
Икки, уч, тўрт... Стулларни яқин сурайлик,
Энг биринчи қадаҳни уй бекаси-ла биз
Тантанага кечикканлар учун ичайлик.
Шу кечикиш содир бўлса агар мен билан
Кечикканим учун мени койиганинг он,
Сукунатни бузиб кимдир деса тўсатдан
Кутмоқ нечун? Илтимос шу, ҳеч вақт, ҳеч қачон
Дўстлар билан тантанангни тарк этма зинҳор.
Қандай наф бор сенга яқин бўлганлигимдан,
Сени жондан севганимдан не фойда, дилдор,
Не манфаат кўзинг қайтиб кўролмасимдан?
Йиғилардик дўстлар билан ҳуқуқимиз тенг,
Тақдир сени бахш этарди қолгач иккимиз,
Бунда, дўстлар даврасида — қаршингда сенинг
Тенг ҳуқуқли кишилардик бизлар ҳаммамиз.
Лекин бунда дўстларимни аввал кузатгин,
Лозим топсанг кейин майли эрк бер кўзингга,
Муздек чойшап ичра ойна қаршисида сен
Танҳоликдан раҳму шафқат тила ўзингга.
Бироқ бунда ғусса чекиб, ёш тўкма бугун,
Бир мени деб, бир мен учун, мен билан бирга
Жангга кетиб қайтиб келган, келмаганлар-чун
Сўнгни дафъа ҳурматингни тарк этма сира.

Қўй бизга ҳам эл қатори стаканларинг!
Келажакмиз бу кечага ҳали ногихон.
Тириклардан майли биров тўлдирсин бизнинг

Унсиз стаканларимиз вино-ла у он.
Ҳали сиз ҳушёрсиз. Бизлар келишга бироқ
Фурсат етган эмас, билинг, йўлдамиз лекин,
Ярим кеча... Ичинг, ҳали тонгга кўп узоқ
Остонада кутажакмиз бизлар субҳ пайтин.
Ким алдади, келмади деб мени бугун байрамга?
Етиб келдик. Ҳали кўргач маст бўлиб учганларни,
Унсиз жим ўтириб сизнинг ёнингизга бир дамга
Тириклар-чун кўтарамиз унсиз стаканларни.

1942

* * *

Бор эди бир ажойиб дўстим,
Мен деганда аямасди жон,
Отамлашмоқ бўлишиб доим,
Бир лаҳзага топмасдик имкон.

Е у, ё мен бўлмасдим баъзан.
Уруш бўлгач, иложинг қанча...
Асл дўстлар йиғилар экан
Дўстлик рўкач қилинмас сира.

Шундай дўстки, кўп соғинтирдинг —
Дея кўз ёш қилмас эларо
Ва гумтароқ сўз айтиб менинг
Соғлиғимга ичмайди вино.

Базму ишрат чоғларида ҳам
Доим супо тутади ўзни...
Сен қайдан ҳам билардинг у дам
Асл дўстлар эканимизни.

Балоларга бўлиб рўбарў,
Биргаликда этдик уни даф.
Дўзах ўтин бирга тотган у,
Жаннат деган — дўстларга бенаф.

Москвада учрашсак агар,
Гапимиз шу бўлар муқаррар:
— Омонмисан?— Ҳозирча омон.
— Утиришсак бўлмасди ёмон?

Яна галга солдинг, шайтонвой,
Унутгансан дўстларни бешак!
Ҳазиллашдим, узр, хойнаҳой
Хоним томон ошиқсанг керак.

Балки эрта бирров кирарман,
Йўқ, қўя қол безовта бўлмай,
Хонимингга, илтимос, атай
Салом айтиб қўярсан мендан.

Салом демай қўйсанг ҳам майли,
Ахир бизлар ундан йироқда
Дўст тутиндик уруш туфайли,
Мени қайдан билсин бу ёқда?—

Ҳа, сен уни танимасинг рост,
У ҳақда сен билмайсан ҳечам.
Унинг сўзин, ишин ўзга хос
Ва менинг-чун содиқлигин ҳам.

У-чи, сени билади яхши,
Ҳаммадан ҳам ортиқ хабардор
Сен эканинг ҳаётим нақши
Ва тақдирим сендалигин, ёр.

Тортган азоб, қилган рашкларим
Барин танҳо сезарди ўша,
Билгани-чун сирри-асрорим,
Еқтирмасди сени ҳамиша.

.....

Бор эди бир ажойиб дўстим,—
Мен деганда аямасди жон,
Отамлашмоқ бўлсак ҳам, лекин
Бир лаҳзага топмасдик имкон.

Энди умр бўйи эсласам,
Мотам тутсам арзир — дўстим-ку;
Гарчи сени ёқтирмаса ҳам,
Яхши одам бўлган эди у.

Кел, иккимиз энди, жонгинам,
Уни эслаб қўяйлик дилдан.
Қалб дардларин шу вино билан
Қўшиб ичмоқ маъқулдир бу дам.

Шунда дўстим ўзи келтирган
Вино билан битар дард-алам.
Қўй, йиғлама, у ҳаёт экан
Ёқтирмасди кўз ёшни ҳечам.

1942

* * *

Утлари жизғанақ ясси тоғ —
Узра ётиб ўқлар остида,
Уйлар эдим: яхшиям шу чоқ
Мендан олис-олиссан жуда,
Бу гулдурос саси кўп йироқ,
Бу дўзахдан сен хўп беҳабар,
Шукурларки бошқа бир шаҳар
Ичра бордир сокин уй-у боғ.
Унда сувлар шилдираб оқар,
Соё ташлаб турар дарахтлар.
Сен чақмоқли бу кунни ҳечам
Менинг билан кўрмайсан баҳам.

Биз учрашиб қолсак мабодо,—
Истардимки ҳар кун, ҳар соат
Соё каби мен билан ҳатто
Бўлсанг дейман ҳар жангда албат.
Баҳам кўрсанг бурда нонни ҳам,
Ғам, ҳасратда бўлолсанг ҳамдам;
Совуқ қотсанг — совқотганимда,
Кўздан қолсанг — кўр бўлганимда.
Ваҳминг бўлса сенинг ваҳминг ҳам,
Сенинг бўлса менинг ғазабим,
Сўзларимни қайтарсанг шу дам
Айтиб улгурмасдан лабларим.

Бир тақдирдош, ҳамдард дўстларим:
— У йироқда, мен сен-ла эдим,

Нечун керак у аёл сенга?—
Дея таъна қилмасин менга.—
У эмас-ку, ахир ўша кун
Ҳужум чоғи бўлган сен билан,
У эмас-ку жонинг қутқарган,
Айт-чи керак у аёл нечун?
Ер-дўстингнинг босиб ўрнини,
Бўлиб гўё ҳар ерда ҳамдам,
Дарду ғаминг кўргандай баҳам,
Нечун дейсан сен фақат уни?

— Ҳа, сен унинг гунгалак бўлиб,
Ут ёмғири остида буқиб,
Етганини кўрмадинг дея,
Айта олай дўстларга шунда.
Унутгансан, у бўлган ҳар дам
Бошга доим ўлим тушганда,
Қўмаклашган ҳатто сенга ҳам
Ўзинг мени олиб чиққанда.
Эсон-омон қолганим учун
Сен билан мен ичишганим он
У бор эди — кўрмадинг у кун —
Ўтирганди биз-ла ёнма-ён.

1942

ЕМҒИР

Эрта билан Москва томон
Яна почта самолёт учар.
Унга ёт-ёт одамлар тушар,
Менга эса nasibмас ҳамон.

Сенга яна нимани айтай,
Бунда ҳамон совуқ, тойғаноқ.
Кўкдан сўнгсиз, сонсиз қўшиндай
Сел ёғилар кун бўйи йироқ.

Тиззагача сувдир ҳамма ёқ,
Бунда ер-кўк сувга чўмгандай.
Гўё тангри жами борлиқни
Юборгандай бу ерга атай.

Бизлар ярим соат илгари
Разведкадан қайтдик. Этиклар
Ана печка устида бари
Арқон узра осилиб ётар.

Ўзим ҳам жим печка ёнида
Қийимларим қуритмоқдаман.
Бу кўнгилсиз машғулот, тонгда
Яна йўлга тушиб, бўкаман.
Бу саҳрода бор на аланга,
На қуруқ жой топилар санга.

Гўё отнинг думига ўзи
Бир умрга қўйилган боғлаб,

Бунда қалбни эзиб ва ўртаб
Эшитилар ўқлар овози.

Бизнинг ғариб кулбада эса
Этик ечиб, исинмоқ мумкин,
Похол узра чўзилиб пича,
Мана — сенга хат битмоқ мумкин.

Хат жўнатиб, аэродромдан
Қилишиб ҳам қўяр қўнғироқ,
Москвада, уйда бугуноқ
Уни дарров ўқиб чиқарсан.

Қани энди бўлса-ю насиб —
Бир кўрсайдим қиёфанг санинг,
Ҳижрон азобида ўртаниб
Тунда уйни кезиб юрганинг.

Ва тўсатдан сарпойчан шу он
Ўзим уйда экандек, санинг,
Менинг ўша эски қадрдон
Кресломга чиқиб олганинг.

Ожиз хатим ёзиб тиззангга
Фол очмоққа тушасан шу он:
Тирикмикан ё бўлган қурбон,
Гўё умрим боғлиқ ўшанга.

Аввалам бор ёдингда тутки:
Уч кун бўлди ҳужум этипмиз,
Ўқдан кўкси чок тепаликни
Гоҳ оляпмиз, гоҳ қолдирыпмиз.

Тиниб бирпас тўплар овози,
Пиёдалар олға юрган он
Ишлар бирдан чиппакка чиқди —
Учакишган каби ногихон

Ёмғир қуйиб берди. Кейинча
Бу даҳшатли ҳалқоб ичра танг,
Ботиб ҳатто башнясигача
Қолиб кетди биздан сўнгги танк.

Гарчи ҳужум тўхтаган, аммо
Қўшин ҳамон ҳаракат қилур,

Самарасиз ҳужумнинг гоҳ
Шундай бахтсиз онлари бўлур.

Буйруқ сақлар ўз кучин ҳамон
У бизларни қўймай, беомон
Ҳеч узлуксиз ундар нарига,
Ўтиб бўлмас бўшлик сарига.

Қим билади, балки зарурдир
Икки тепа, уч чақирим ер
Учун биз қон тўкиб қилган жанг
Душман ҳолин этмоқ учун танг —

Эрта соат бешда бўлажак
Олисадаги ҳужумларга зўр.
Ракеталар у ерда бешак
Улкан жангга шай бўлиб турур.

Москвадан жавоб сўралган,
Аммо бир гап бўлмаган ҳали.
Демак фақат кутмоқлик керак
Ва силжимоқ керак илгари.

Бошлар тамом шу фикр-ла банд,
Ўйлар буни штаб ва отда
Жанг майдонин айланиб чиққан
Ўйчан, ғамгин генералгача.

Биз генерал икков от миниб,
Йўлга тушдик Жантара мон.
Қояларнинг орти кўкариб,
Аста-секин ёришарди тонг.

Акмонай паст-тепаликлари
Ўзра ёғар ёмғир кучайиб.
Бизлар минган сўник чеҳрали
Отлар ёли борарди ивиб.

Ҳамон ўша бир хил манзара:
Кеча ўтган уч чақирим ер.
Лойга ботган машина, ана,
Нола қилиб ётар трактор.

Ўқдан кўкси бўлиб жароҳат
Ерда ҳосил бўлган чуқурлар.

Ҳамма ер лой, балчиқдир беҳад,
Ҳамма ерда мурда, лой сувлар;

Ҳамма ерда симлар узилган
Ва пойгада чопаётгандек,
Тамом мурда шаклига кирган
Отлар ҳайкал каби қотган тек.

Мина урган таналар, ҳайҳот,
Остин-устун ётади бари.
Гўё ўлим ҳаёт ё мамот
Ўйинини ўйнаган каби.

Йўлда қотган мурдалар шундай
Болаларга ўхшарки, атай
«Фарзандисан кимнинг» деб, ундан
Сўрғинг келиб кетади бирдан.

Гўё улар ўлмаганлар-ку,
Кўчиш маҳал қолиб кетгандай
Ва сўнг эсдан чиққандай мангу,
Ғуж-ғуж бўлиб ётар терилмай...

Қочаётган маҳал ногихон
Ўққа учган руминлар бе сон,
Гўё биров туртиб юборган—
Кабилар лойга тиз чўкиб қолган.

Харобазор Жантара ичра
Қўрғончанинг нақ жанубида
Ўйинчоқдек беланиб лойда,
Снарядлар ётар бефойда.

Изтиробда юмсанг кўзингни,
Гўё бари тушдек туюлар.
Ногоҳ шўр сув ва балиқ иси
Димоғинга келиб урилар.

Лой сачратиб борар ҳамон от,
Эшитилар ҳар хил «миш-миш»лар:
Ҳалок бўлган дўстлар эсланар
Ва ҳайратда сўралар «наҳот?»

Фельдегер ўз муҳри-ла ҳали
Маҳкамламай туриб пакетни,

Йўллаб сенга сўнги саломим,
Тугатмоқчи бўламан хатим.

Яна бир гап. Икки кун аввал
Йўл бўйида, чуқурда бу гал
Болаларча йиғиб оёғим,
Ўқ ёмғирин кутиб ётардим.

Бомбаларнинг овози менга
Таъсир этмас — ёзгандим сенга,
Бомба тушган жойдан нақ жилмай
Кузатишим ўқларни атай.

Шундай ётар эдим бу гал ҳам.
Атрофим лой, тўқайзор. Ана
Учиб ўтар тепамдан бомба,
Демак, тушар узоқроқ бу дам.

Аввал сени ўйладим, кейин
Уруш этди хаёлимни банд,—
Қўплаб тўплар етиб келмайин,
Бермоқдадир бизларга кўп панд.

Танклар Қорпеч қишлоқчасида
Лойда ётар, ёмғир ҳеч тинмас.
Бултур янги йил кечасида
Можаромиз эсладим бирпас.

Бетайин кун, бемаъни жанжал,
Майли бу ҳам бўлур бир сабоқ,
Тортишувнинг сабабини ҳал
Этолмадим, эслолмай бироқ.

Бизни эзиб, кун бермаётган
Шу ёмғир-у селлар олдида,
Бундай бахтсиз кунлар олдида
Ўша ишлар қанчалик тубан.

Хўл тегизмай автоматига
Бари билан беркитиб олган,
Бўккан нондан ташлаб оғзига
Сукут ичра хаёлга толган

Ва мен билан атакаларга
Кирмоқ учун шай бўлиб турган

Олийжаноб солдат олдида
У қилиқлар нақадар тубан.

Йўқ, бу чўзиқ, машаққатли дам
Кўкка боқиб этдим қасамёд;
Сенга озор бермасман ҳечам,
Гуноҳларинг кечдим умрбод.

Сенга қилгум на таъна, на зулм,
Уйнаб ётиб бир кўкатчани,
Кўрмоқ, кўрмоқ, кўрмоқ истадим
Сени, сени, жонгинам, сени.

Бежанжал, беташвиш, берашк,
Қандай оғир ўтганни эслаш.
Бомбалар-чи, учарди шошмай
Суст қўйилган кинодагидай.

Гап шу. Тонгдан ёмғир бошланар,
Кулранг тусга кириб далалар.
Ташда эса зериккан отлар,
Узангини шарақлатишар.

Ҳозир жўнаймиз, отбоқарлар
Остонада тўпланиб олиб,
Қаттиқ-қаттиқ сўкиниб, койиб,
Ҳеч узлуксиз, тинмай чекишар.

Крим, 1942

КАРЕТА ТОР КУЧАСИ

Деразам таги вайрон, қора қовурға уйлар,
Яна совуқ бошланди, уруш борар, келди қиш...
Сенга ёзсамми экан, оромбахш илиқ сўзлар,
Ақлинг жуда танг қолиб, бўларди ажойиб иш?

Шу тобгача билмадим кўнгилчанглик қилмоқни,
На раҳму шафқат этдим, на билдим кечирмоқни,
Аччиқ ҳазиллар қилиб, ҳижронда бердим азоб,
Ёмонликка қайтардим ёмонлик билан жавоб.

Бироқ, бугун мен сени на жаҳлдор, на ўжар,
Улим олдидан сўнг бор кўргандайман, азизим.
Гўё ёзмиш шу хатим бўлур энг сўнгги хабар,
Гўё сен билан энди тамом ҳисоб-китобим.

Рус қўшиғи бошланиб, шу он кўйланиб қолар —
Ҳеч хаёлга келмаган тамом бошқа нарсадан:
Мен сени бугун бошқа ҳолатда кўрмоқчиман
Москвада сайр этиб юрганинг қизлик чоқлар...

Бўса таъмин тотмаган, севмоқ нима билмаган,
Ҳали тамом нотаниш, ҳали қайлиқ бўлмаган,
Таҳқирланмай, аёллик қисматига кўникиб,—
Айниб кетмаган ҳолда кўрсам дейман мен тўйиб.

Биз қўшни эдик сен-ла. Бироқ бирон боладан
Чиқишинг имо билан билдира олмасдинг ҳеч:
Қаршиңдан чиқиш учун Карета кўчасидан —
Уйимдан мен атайлаб чиқардим беш минут кеч.

Жам бўлиб, ҳосил бўлган ҳар кунги беш минутдан,
Кунлар кетидан кунлар ўтиб борарди изсиз.
Ўша вақтлар беш минут кута олмас эдинг сен,
Мана энди ўн йилга айланиб кетди, эссиз.

Ешга яраша севмоқ ва нафратланмоқ лозим,
Лекин шундай эса-да, сен-ла ўша Карета
Қўчасида учрашган бир оним эвазига
Ўтган умримнинг барин жон дея алмашардим.

Сени сақлардим омон ёлғизлик ғуссасидан,
Хиёнат қилмоқлиғу, ётлар эркалашидан...
Сўзларимдан ўкинма, энди эски одатим —
Ташлаб, сен билан доим бўлсам дейман мулойим.

Ҳатто аччиқ кунлар ҳам розиман қисматимдан,
Ҳаёт қоидаси-ла яшайверамиз секин...
Ўн етти ёшликларга маслаҳатим бор лекин,
Беш минут илгарироқ чиқинглар уйингиздан.

1942

УЗОҚДАГИ ЕРГА

Бу йилни ҳам яна кутасан менсиз.
Қалбимни кўзгудек кўрсайдинг агар,
Севганим билсайдинг сени қанчалар,
Қанот боғлаб учиб, келардинг шаксиз.

Бўлардинг сўнг мен-ла ҳар ерда ҳар он,
Сенинг сасинг бўлиб куйларди шамол,
Ложувард сувлардан аксинг бегумон
Менга кулиб боққан бўларди хушҳол.

Қанчалар севганим билсайдинг агар,
Ухлаб ётган ерим — землянка ичра
Бошимда турардинг то тонгга қадар,
Тушимга киритмай ўзгани сира.

Қанийди муҳаббат кучи-ла танҳо
Қалбимиз қўёлсам эдим ёнма-ён,
Айтардим қалбингга: кел, яша рўё
Қаби сен ҳамиша кўзлардан пинҳон.

Бирон белгинг билан бергил сен нишон:
Гулханнинг шаклсиз шуъласи ичра
Ва қор бўронида бўлиб намоён,
Бир қадам ҳам жилма ёнимдан сира.

Қўринмасим, қара, мен тунлар бедор
Қанчалар қийналиб ёзаман хатим,

Лойиқ сўз тополмай чекаман озор,
Чунки шу хатдадир менинг ҳаётим.

Дардимни ёзмайман ҳеч кимга бунда,
Исминг зикр этилар бунда камдан-кам.
Жим қолган чоқларим — хаёлим сенда,
Кўз олдимни қоплар қиёфанг, эркам.

Қаерга қарамай — шунда қиёфанг,
Кўзларимга боқиб турганинг-турган,
Енимда кўринмай бир кун яшасанг
Қанчалик севганим билар эдинг сан.

.....

Бироқ бу йилни ҳам кутасан менсиз...

1948

* * *

Биринчи қор уйинг деразасидан
Бир гўдак мисоли мўралаб боқар,
Бизда лимон пишган — икки лирадан,
Қалампир деворда осиглиқ турар.
Ди Веллин вилласи — яшар жойимиз,
Учта рус кишиси тутинган дўстлар.
Тунлар деразамиз қоқиб чиқишар,
Жанубдан ел эсса чўнг апельсинлар.
Деразаларимиз остида ўсган —
Кактуслар қайинга ўхшамас ҳечам,
Бутун атроф бизга бегонасимон,
Итальянчасига йиғлар аёл ҳам.
Занжирларга боғлиқ кемалар портда
Ит каби мунг билан «ув» тортиб инграр.
Балиқчи аёллар кўча-кўйларда
Осьминог ва денгиз иблисин пуллар.
Оналари барин тутишиб маҳкам
Захчадек қоп-қора болалар кезар...

Дунёда шунчалик гусса чекилар —
Дея, хаёлимга келмаган ҳечам.

Бари, 1944

* * *

Биз иккаламиз ҳам соф авлодданмиз,
Бунда дўст тутинса — тутинар маҳкам,
Ўтган замонларни бу ерда ҳаргиз
«Севмоқ» феъли билан атамас ҳечам.

Яхши сўзлар билан эсламоқ бўлсанг
Қирқ иккинчи йиллар арзир эсланса.
Қирқ тўртинчи йилни унут, майли сан
Ўша йиллар мени ўлган деб сана.

У чоқ ўзни босиқ, мардона тутиб,
Эга эдим йигит фазилатига,
У чоқлар севгингга бўлдим муносиб,
Лойиқ бўлолмадим кейинроқ унга.

Қўз олдингга келтир шимол кунларин,
Қор бўралаб турган қутб тунларин,
Қўз олдингга келтир берган зарбангни,
Ҳолимдан тойдириб қўйганинг мани.

Висолинг ҳажрида ўртаниб қалбим,
Ҳали севгинг тамом қозонмаган он
Бу хабар наштардек дилим беомон
Тилиб юборганин эсла, азизим.

Мендан кўп йироқда яшар экансан
У чоқлар ўзгага бергудайин жон,
Ёмғирдан қутулиб, ўтга тутилган
Мисоли ўртада эдинг саргардон.

Келишиб олайлик, кел энди, дилдор:
У чоқдаги мени ўлган деб сана.
Ҳозирги боримни қилсанг ихтиёр
Сўзимиз қайтатдан бошлаймиз яна.

1945

У Ч Ш Е Ъ Р

Борис Горбатов хотирасига

1

Бошга тушди мусибат — дўстимдан бўлдим жудо.
Қандай бардош бераман — хаёлларим паришон.
Усиз умр кўришни ақлимга ҳам мен ҳатто —
Сигдирмаган эдим-ку, кутмагандим ҳеч қачон.
У кўмилган вақтда эдим узоқ сафарда,
Тобутин қошида мен деёлмадим: алвидо.
Эвоҳ, келиб кўрсамки, у йўқ бизнинг сафларда,
Дийдорини кўрмадим, у йўқолмиш мутлақо.
Уйига ҳам бораман — кўрмоқ бўлмайди насиб,
Ўша кўча, ўша уй, мана ўша дарвоза.
Тахтачага ҳали ҳам исми қўйилган ёзиб,
Қозикда ҳассаси бор, пальтоси турар тоза.
Чапда, эшик ёнида унинг кабинети бор.
Ҳамма нарса бор, бироқ ҳувиллаб ётар ҳар ёқ,
Негаки у бор эди, энди йўқолган мутлоқ.
Қандай суҳбат қилардик авваллари ўзаро,
«Куйлайлик», «Занг қилайлик» деб турардик сўзаро,
«Қани, гапир» дер эдик ва айтардик: «Ўқиб бер»,
Тайинлардик: «Ёнимга эрта соат бешда кир».
«Келган эди» дейишга кўникмоқлик шарт энди,
Сўзин эслаб демоқ шарт: «У шундай деган эди».
Мадад берардинг. Менсиз чекмагин дея қайғу,
Узоқ умр кўришга ваъда берган эдинг-ку...
Хотирамда яшайди сендаги бор фазилат,
Сенга энди «сен» дея қилолмайман мурожаат.
Айтишади, бирон ким марҳум бўлгач қонун шу:
Сени энди «сен» демай аташим даркормиш «у».

69

Сени «севаман» демай, «севардим» демоқ даркор,
«Дўстим бор эди» демоқ керак, деёлмасдан «бор».
Шундаймикин? Билмадим. Менимча бундаймас,
йўқ!

Сўнган юлдузлардан ҳам минг йилгача ўчмай
чўғ —

Бизга келар зиёси, инсон-ку ундан улуғ!
Юлдуздан сернур эдинг, ҳам оташин, ҳам ёруғ.
Бўлмайди-ку ҳаётим минг йиллар қадар узун,
Дўстлик нуринг етади менинг умримга бутун.

2

Ногоҳ ўқ йиққандек жон берди сокин,
Гезариб ётади, кўз юмиб буткул.
Ўсмирликдан ўтган тўрт одам бе тин
Қошида туради фахрий қоровул.
Тўртовлон, худога ишонмас булар,
Бешинчисин сўнгги йўлга сўнгги бор —
Кузатиб қоларкан, билади улар:
Энди мангуликка кўришмас дийдор.
Нажот ўти ёнар кўзларда порлаб:
Қутқариб қолгудай бўлишар ҳали.
Гўё уруш йили шинелга ўраб
Олиб чиқишади қамал маҳали.

3

Эскирмайди асл дўстлик ҳеч қачон,
Ҳамда чирмашмайди кўкка ёйиб шох.
Аммо вақт етганда азим дубсимон
Қарсиллаб, гумбурлаб йиқилар ногоҳ.
Шамол қўзғатолмас эканда ҳаёт,
Улим бир-биридан ажратар фақат.

1954

ДУСТЛАР УЙИ

Дўстлар уйига ҳар чоқ тортинмай кирмоқ мумкин,
Бунда шодлик ва ғамда тунагансан ҳар қачон.
Бунда доим бир хилда паноҳ топгунгдир, бу — чин,
Қувонч-ла не топсалар қўйиб қилурлар меҳмон.
Бунда қарши олишиб, юракдан қўлинг сиқиб,
Совғанг эски-тускидек бир бурчакда қолади.
Борича бозор қилиб, ҳузурингга шод чиқиб,
Борин баҳам кўрмакка дастурхонлар салади.

Дўстлар уйи, бу ерда ютуғинг баҳоланмас,
Омадинг келмаганин ҳисобга олишмайди.
Агар ўзгармас эсанг, улар зинҳор ўзгармас,
Ҳолинг шуми, дегандек ҳеч қовоқ солишмайди!
Агар айтиб бермасанг, айтиб бер деб

қисташмас,
Қилмишинг суд қилишса, аёв билишмас зинҳор.
Қўполлигинг кечириб, қўрқоқлигинг иташмас,
Гар манманлик сезишса, додинг берурлар ҳар бор!

Дўстлар уйида ҳам бор ўз ташвиши, ғуссаси,
Урушда гуллик ҳамда етимликни кўрган у.
Ўзгалар андуҳига шерик бўлар муттасил,
Ўз ғамини сукутда, қулфда сақлаб мангу.
Ҳаётингда неча бор ёққанида ёмғир, қор,
Сенга паноҳ бўлиб у иситгандир ҳар қачон.
Улкан ҳаёт йўлини босиб ўтганда ҳар бор
Кўнгил тўқи бўлиб, у, эди бошга соябон.

Дўстлар уйи! Саҳвингни не билан тақдирлайин?
Бор меҳрим берсаммикин ё ёдда тутсаммикин?
Саҳоватинг олдида дебон қарздор бўлмайин
Ўз уйимни мен бу кун дўст уйи этсаммикин?

Мен бўлсам шу шеъримни бағишлагумдир
мутлоқ,—

Шундай оилагаки, тавсифи тилимдадир.
Қўрқаман бағишловдан ўкинишар деб бу чоқ,
Шундай ҳам ўзин улар билишади барибир!

1954

УҒИЛ

Ёш эмасди, эди паҳлавон,
Уқ селида қоқмасди киприк.
Сапёрлари билан ёнма-ён
Сувлар кечди, тиклади кўприк.
Нақ Берлиннинг остонасида
Кўз юмди жанг қилиб муттасил.
Видолаша олмади ёр-ла
Ва билмади кўришин ўғил.

Рафиқаси қолди Тамбовда.
Қолди сапёр полкида ёри,
Қирқ биринчи йиллар оловда,
Жангда меҳр қўйган дилдори.
Уйламади маъсума аёл,
Бошга тушар қандайин аҳвол.
Ёри билан борди ёнма-ён,
Кўзларига кўринмади жон.

Ошиғидан аёл ҳеч қачон
Таъма қилиб, тутмас баридан.
Уққа кўксин қилару қалқон,
Олиб чиқар олов қаъридан.
Парваришлар тунлари бедор.
Уйланмоққа, ажралмоққа ё,
Ваъдасини олмасдан асло
Васият ҳам сўрамасди ёр.
У унчалик гўзал ҳам эмас,
Эмас эди бир соҳибжамол.

Чирой кучи бунда эмас, бас!
Эгнида йўқ кўйлак ва рўмол.
Тумшунингдан тиг кетмас сира,
Қалдироқли уруш йўлида
Қирза этик кийган ҳамшира,
Пилоткаю сумка қўлида...

Гўзаллигин неда кўрди у,
Еқдими қиз баҳодирлиги?
Инсонларни қизғониши-ю,
Муҳаббатда вафодорлиги?

Унга қалбдан қўйди муҳаббат,
Ҳаётин бахш этганди ахир,
Ўтганларга дерди саловат;
Уйланганин тутмаганди сир.

Полковникнинг бева хотини
Олар эрин нафақасини.
Қатта ўғил ишлайди ўзи,
Узатилди ўтган йил қизи.

Қайлардадир яшар бир аёл,
Аталмишди фронтдаги ёр.
Олмаганда ваъда, мерос-мол,
Фақат, фақат ёлғиз боши бор.
Ёлғиз боши, ёлғиз фарзанди —
Энди китоб ўқий олганди.
Ҳамширалик учун маоши —
Билан бутун ўғлин уст-боши.

Баъзан тинглар отаси ҳақда:
Бўлган ўжар, меҳрибон, жасур.
Она дафтар келтирган чоқда
Фамилдиясин ёзмайди бир қур.

Унинг опа, акаси ҳам бор,
Бироқ бундан фойда йўқ зинҳор.
Улардан у таъма ҳам қилмас,
Она озор топмасин, шу бас.

Майли, биров олдида бир чоқ
Бўлган бўлсин она гуноҳкор.

Аммо гўдак юзга шапалоқ —
Тортмоқликка кимнинг ҳаққи бор?

Ғийбат қилманг! Қийналмасин жон,
Билмоқликка унинг ҳаққи бор:
Ота жангда бўлгану қурбон,
Яраланган она икки бор.

Одердаги кечув ёнида
Тушган сурат гиламда осиқ.
Марҳум ота, чап томонида —
Онажони турибди мушфиқ.

Фақат шуни дегану буткул,
Ҳалигача эр қилмаган ул.
Ениб сукут сақлар у маҳбуб,
Кўрсанг дарров қўлларидан ўп!

1954

ЗОНТИКОСТИДА

«Ўз йўлига дўстлиг-у хизмат»,
Элда шундай олтин мақол бор.
Бўлмаса-да унга зарурат
Беҳос тилга келади ҳар бор.
Койилади бирор инсонни
Гоҳ ўринли, ўринсиз дарҳол,
Яхши томнинг ости-ёмонни
Асрагандек бўлур бу мақол.
Бекинмачоқ ўйнар боладек
Ҳамма ишлар бўлгунича ҳал,
Егин чоғи тутгандек зонтик
Сукут сақлаб туришар ҳар гал.
Гар қилсалар таъна, дер шундай:
«Ўз йўлига дўстлиг-у хизмат».
Сувдан қуруқ чиққан ўрдакдай
Ҳазил ёпар ифлосин ҳар вақт.
Буларга у яна қадрдон,
Бўлса ҳамки узоқ ё яқин —
Уйи сари йўл топар ҳамон,
Қайта шу сўз чаққунча чақин.
Ҳеч бир дўстлик мазҳабида йўқ
Бу арзимас инсонлар асло.
Дўстликда-ку йўқ унда товфиқ,
Хизматни ҳам қилолмас адо.
Бир нечасин қалбини кўриб,
Берилсайди уларга баҳо!
Айтингчи дўст не билмай туриб,
Соф дил хизмат бўлурми бажо?

1954

ЎЗГАНИНГ ДАРДИ

Бир ажойиб йигит бор эди,
Аҳмоқ хотин унга ёр эди.
Йигит — ёвга қаттиққўл эди,
Дўстларига — оқ кўнгил эди;

Дўсти сари топар эди йўл,
Бахтсиз кунда узатарди қўл,
Атакага бошлаб ротани,
Қалқон қилар эди жон-танин!

Эди оқил, жасур ва сахий,
Ватанига фидокор эди.
Қисқагина умрида фақат
Бир нарсани билолмай кетди:

У ҳам шуки — бирга яшаган
Бирга ётиб, бирга ошаган
Йўлдошини ўрганмаганди,
Эътибор-ла тергамаганди;

У йўлдоши бир кўрган чоқда
Илинтириб уни тузоққа,
Ҳаётини айлади барбод,
Номусин ҳам букди умрбод...

Агар айтсам гапнинг дангалин,
Йигит бирга яшаган хотин —
«Хотин» деган сўзнинг ақалли
Маъносин ҳам билмасди тайин.

Фақат ўзин оёқ-қўлини
Яхши кўриб, этиб серҳашам,
Рўзгор тутиш йўриқ-йўлини
Хаёлига келтирмасди ҳам.

Билмас эди экиш-тикишни,
Фикрлашни, бола туғишни.
Оғриб қолса эри, қошида
Мижжа қоқмай ўтирмас эди,
Бир оғир иш тушса бошига,
Бирор ёрдам келтирмас эди.

Ҳаммасини ўйласанг агар,
Кўзинг тиниб, бошинг айланар.
Фақат шудир у қилолган иш —
Эрни қора мозорга тиқиш!

Лекин дўстлар қаерда эдик?
Айбормиз ҳаммамиз бирдек!
Билатуриб сақлардик сукут,
Ўзимизга берардик ўғит:

Гўё шахсий ишга қотишмоқ
Ўринсизроқ ва ноқулайроқ.
Қотишмадик, юравердик лол,
У ўлди-ю, уйғондик дарҳол!

1954

ШУНЧАКИ ОШНА

Жиндак хато қилдиминсон,
Бирдан шов-шув — одатга монанд:
Жамланишиб сохта дўст-ёрон,
Кўтаришар қўлларин баланд.

Энг биринчи йиғилишдаёқ
Биринчи — аввал айбламоқ бўлар,
Иккинчиси — огоҳлантирмоқ,
Гўё кўпдан гуноҳин билар...

Бу икковга не демоқ даркор?
Дўст санама, чиқар кўнглинган.
Бироқ яна учинчи дўст бор,
Гўё дўстдир у ҳақиқатан.

У бугун ҳам кечаги каби
Ечиб берар кўйлагини ҳам,
Азонгача сени юпатиб,
Дерки, бу иш топажак барҳам...

Сенга кўнгли эгримас зинҳор:
Лозим топар бир енгил жазо,
Чунки у ҳақ, ўзинг гуноҳкор,
Ортигини кўрмади раво!

Чақчайтириб кўзларин бироқ,
Кўнгироқдай овозин тоблаб,
Қўл кўтарар қоралаб шу чоқ
Уша қатъий ҳайфсанни ёқлаб,

Билмоқ бўлсанг
бу ишни агар,
Қай йўсинда ёндошмоқ даркор?

Тор ўйласанг — дейсан ҳа, майли,
Унча ёмон йигит эмас-ку,
Саҳоватин ортиқ кутмайлик,
Шукур шундай бўлганига у.
Фикр қилсанг бир оз чуқурроқ,
Дейсан аттанг, у — эмас ўртоқ!
Дўст юзаки бўлса мабодо,
У дўст эмас... шунчаки ошно.

Илк айтганим икки дўст-ёрон
Душманлиги ўзингга аён,
Лекин бу-чи — учинчи? Чатоқ,
Дўст тутинмоқ — демак янглишмоқ...
Бу одатга ёв бўлсанг,

фақат
Сирларин оч,
тик боқ уларга,
Токи биз ҳам,
босиб фалокат,
Қўшилмайлик учинчиларга...

1954

ТАБАССУМ

Одам борки,
табассумни билмайди,
Жилмайишни ноўрин деб
ўйлайди.

Ўйлайдики,
мансабига яраша
Бўлсин либос,
важоҳату
башара.

Ўйлайдики,
иши жўнмас,
масъулдир.

Шунга кўра
жиддий бўлмоқ
маъқулдир.

Жилмайишдан
баъзан ўзин
сақлайди...

Осон эмас
табассумни тўхтатмоқ!

Ўз-ўзича
овоз бериб
ёқлайди:

Бетарафлик —
ҳаммасидан
маъқулроқ.

Ўз-ўзича
маъқул бўлар
шу қилиқ,

Гўё бу иш
инқилобий
зўр ютуқ.
Кабинетда
турқи совуқ,
тош янглиғ,
Бети жонсиз,
мисли қарор
ва буйруқ!
Ҳатто буюк
одамларнинг
суратин
Жиддий қилиб
буюртирган
атайин,
Токи бунда бирор хато бўлмасин!
Кабинетда суратлар ҳам кулмасин!
Кунлар шундай ўтар қувиб бир-бирин,
Портретлар
солмасайди кўз қирин!
Якшанба кун
чиқиб шаҳар четига,
Балиқ овлар,
табиатдан бўлиб маст,
Жилмаяди
боқиб сувнинг
сиртига,
Бир балиққа
минг табассум
ҳайф эмас.
Бу кулгуни
ҳеч ким кўрмас
ҳеч маҳал,
Ҳеч ким қошин
чимирмайди
бўлиб лол;
Кечгача кул,
обрўга йўқ ҳеч халал,
Бугун бўшсан,
жилмаявер,
кулиб қол!
Табассумни бугун канда қилмайди,

Табассумнинг
ўрни шу деб
ўйлайди.
Майли,
шундай,
якшанба кун — бўш кун
Балиқларга этсин кулгу армуғон...
Эҳ,
бошқа кун
шу табассум,
кулгуни
Кўрса эди,
балиқлармас,
ҳар инсон!

1954

«ДУСТЛАР ВА ДУШМАНЛАР» циклидан.

(1946—1954)

КАНАДАДА БУЛГАН МИТИНГ

Минбарга чиқдим-у, турдим мен тикка,
Зал менга урушни эслатди бирдан,
Жимликки, ўхшарди тўплар залпидан —
Бузилиб кетувчи лаҳза жимликка.
Сирдан воқиф эдик: олға уч қатор
Уруш шама қилиб ва тегиб ғашга,
Хуштак чалиб бизни масхаралашга
Келибди атайлаб сурбет ва беор.
Минбарга чиқдим-у кўрдим уларни,
Мендан икки қадам нари — уч сафда,
Бўрсикдай фитначи, безори ёшлар,
Бари плашч кийган, қўллар чўнтакда.
Оёқлар мингашган, жирқанч келбати,
Ковшаниб, гижиниб, тиржаяр совуқ...
Мана бу душманнинг турқ, важоҳати!
Орқа томон фақат қоп-қоронғу зал,
Дўстларнинг юзлари кўринмас бунда,
Уларнинг қатори — шу катта кенг зал,
Улар ҳам ўтирган албатта шунда!
Майли ёниб турсин кўзлари ҳушёр,
Мен кўриб турайин маяк сингари.
Қоп-қоронғу эди уч сафдан нари,
Тутун пуфлар менга олдинги қатор.
Ўтнинг тапти ҳатто текгудек менга,
Бир қадам босдим-у, бошладим нутқ.
Шундай бошладимки, гўё ҳужумга —
Ўтган каби эдим, сўзлар учар ўқ:
— Россия, Сталин, Сталинград! —

Олдинги уч қатор сукутда фақат.
Лекин ортки сафлар жонланди бирдан,
Ажабо, шу онда, эҳ тасодифан:
Кўчки кўпорилиб, сел қўзғалгандай,
Орқа ёқдан гўё тоғ қўзғалгандай,
Хўмрайган уч сафни ошиб бир карра —
Зал тўлиб янгради гулдурос «ура!»
Тун ҳам ярим бўлган, ошди ундан ҳам,
Бироқ митинг ҳали давом этарди,
Оёққа турган зал қўшиқ айтарди,
Залнинг руҳи баланд, зал эди хуррам.
Аммо олғи уч саф лол ва безабон,
Бир бало бўлмагай, дея турар жим.
Жим турар, оғизлар гўё тўла қум,
Жим турар тўрт соат ўтса-да ҳамон.
Гапнинг охирини айтмадим, аммо
Энди ўзи равшан: улар бизга даст —
Кўтариб, урушдан чиқарганда сас,
Мен ўша кенг зални эслайман гоҳо.
Зални!

Аммо олғи уч қаторни-мас.

ОҚЛАР ВА ҚИЗИЛЛАР

Менга бугун боришга рухсат
Қораларнинг маҳалласига,
Шаҳарни қоқ бўлиб турар жар,
Сакраш керак нақ тиккасига.
Шундай жарки, эски, кенг ва бўш,
Аммо усти қилинган хас-пўш.
Шундай жарки, бекитолмаган:
На шафқатгўй узун қиссалар,
На раҳмдил бўлган кимсалар,
На Бичер-Стоу, Линкольнлар шони,
На Джон Броуннинг мусаффо қони.
Биз яшардик баланд хонада,
(Ўрни бордир бу ҳикояда),
Ҳар бир одам киролмайдиган,
Ҳар ким қабул қилинмайдиган,
Қаттакон бир меҳмонхонада.
Ҳар кун янги эълонлар нуқул,
Бўёқлари қуримаган — ҳўл:
Ким номер-ла бўлган бахтиёр,
Хоналари, номлари қатор.
Булар нуқул машҳур одамлар,
Машҳурлари нақ зўравонлар:
Қочиб келган қиролдан — икков,
Уч президент Бразилияники,
Яна қочоқ бошлиқдан бешта,
Мистер Черчилль ҳам бор, албатта.
Шу биз турган меҳмонхонага,
Шу муҳташам ошиёнага —

Келмоқчидир куппа-кундузи
Элтмоқ учун мени Гарлемга,
Ҳа, кундузи,

бир негр қизи.

Мен сўрадим: яхши бўларди
Пастга тушсак, яқинлашар йўл?
Таржимон шарт кесиб, деди:
— Ҳеч мумкин-мас! Бундаги усул —
Одат шуки, дарров тўқишар
Чувалатиб ёлғон-яшиқни,—
Хонасига киритмай қизни,—
Дер,— қорадан қилибди ҳазар...
— Мен-ку, ахир совет кишиси!
— Шу учун-да! У чиқар албат
Совет кишисида эс-ҳуши,
Жон, қалбида ишонч ва ният!—
Кўниб кутдим мен бир соат нақ,
Сўнг элтувчи кирди ичари:
Ўрта ёшда, сочларида оқ,
Ювошгина, юмуқ лаблари.
Ўз жойида — муаллим,

бунда —

Швейцар ҳам қилмайди писанд,
Бунда — қора:

фақат ирода

Кучи уни кўтарган баланд.
Лифтда ҳам фақат ўзимиз.
Лифтёрнинг гаши келарди
Қулоғига ёқмай сўзимиз,
Тажанг бўлиб, қабатма-қабат —
Тўхтамасдан пастга энарди.

Пастки йўлак ҳамиша руҳсиз,
Сер шовқину, аммо кўнгилсиз
Бурқсир эди сигар тугуни,
Юзлаб курси кутарди кимни?
Ўткинчини сезмасди ҳатто,
Бу — одат-ди бунда доимо.
Одат эди.

Аммо бу гал лол

Боқар йўлак бизга, жим-беҳол.
Ҳайкал каби, қилт этмас бошлар,
Таажжубда керилган қошлар,

Қўллар қотган кўтарилганча,
Сигарлари лабга борганча,
Анқайишган — оғизлар каррак,
Гўё гавжум — катта кўчада
Яланғоч бир одам кўргандак.
Қарашади зўр ҳаяжонда
Бирдан бомба портлаганидак.

Биз борардик, улар ҳангу манг,
Иккимизнинг оқ ранг танзимиз,
Ўртамызда битта қора қиз;
Лекин бизга у эди ҳамранг
Шу оломон ичида ёлғиз.
Учаламиз борардик дадил
Қадалган кўз-ўқларга қарши,
Борар эдик фақат уч қизил
Юзлаб турган оқларга қарши.
Қўлтиқлашиб борардик иноқ,
Бу иноқлик — улар юзига
Тасодифан тушган шапалоқ!

Сафни ёриб ўтарканман — ўқ,
Ва муштумни сиқиб мен маҳкам,
Такрор-такрор дер эдим мен: Йўқ,
Бўлинмайди дунё — қора ҳам
Сариғ

ва ё бошқа бир рангга;
Бўлинади:

Биз — қизилларга
Ва уларга, яъни оқларга.
У оқларки, уларнинг турқин
Биз таниймиз бутун дунёда,
Улар маълум бизга ёшликдан,
Бу сўз ҳамон ўша маънода!
У оқларни, энди узоқмас,
Африкада, Европада ҳам
Қрим соҳилидан биз кўтариб даст,
Чўнг денгизга иргитган каби,
Қизилларнинг қадоқ қўллари
Кўтариб нақ

отар жаҳаннам!

ЙУЛБАРС

Бугун бирдан Сан-Франциско тушди эсимга,
Йигирма биринчи қават. Қизирди банкет,
Кафтида хат тутган бир қўл чўзилди менга.
Ён қўшнингдан сақла ўзинг ва эҳтиёт эт!..

Қўшним — бунда хўжайиндир уч газетага,
Сарғиш, йўл-йўл жун кастюмга ўралган — йўлбарс,

Қимлигини пайқаш осон, важоҳатига —
Йўлбарс тиши, кулишига бир қур боқсанг,
бас...

Олтин рангли кастюмидан қўпол панжаси —
Ўрмалайди. Эҳтиётлар ўзини хуллас.
Унинг билан суҳбатимиз жиддий ва узоқ —
Давом этар бир зайлда: сирли боқишлар,
Учар сўзлар — худди пахта ўралган нишлар,
Ё вақт келса чиқадиган қиндаги пичоқ!..

Шундай одоб, чидам билан турар эдики,
Бу юмшоқ сўз — пичоқларнинг ўткир дамида,
Турулмас у ҳеч вақт бундай сипо ва жиддий
Газеталар тўқайида ҳамла қилганда;
Бежиз эмас юмшоқ панжа босиб келиши,
Қизил рангга, ўзга ҳидга қараб елиши!

Хўрозлардай давра олиб у ён-бу ёндан,
Рамз билан бўш жойларни пойлаб қўл солдик.
Охирида биз жимгина турдик столдан,—
Аммо яна боягидай ёв бўлиб қолдик.

Мана шунга роса бир йил тўлган кунда
Эслаб кетдим мен уларнинг шу зиёфатин,
Эслаб кетдим кўрганимдан инсон судида
Йўлбарсларки, эски, бундан бўлак йўлбарслар;
Бир ўйинда бор-йўғидан бутун ажраган,
Аччиқ заҳар шишасини тишда ғажиган,
Бандга тушган, этин юлган туллак йўлбарслар.
Бу-чи, янги, сурбет, ёшу ғоят муғомбир,
Турли ҳолга сола олур маккор бетини.
Рейхстагга олов қўйиб, Димитровни —
Суд қилдирган йўлбарслар ҳам шундай
бўлгандир.

Ёнар, ёнар Америкада рейхстаг шу дам,
Ўша қўшним ўт қўйганлар қаторида бор,
Ёнгин қанча давжга минса, унинг номи ҳам
Шунчалик кўп қилинмоқда тилларда такрор.
Бир кун келиб халқлар суди ўз одиллигин
Кўрсатганда — фитналардан қилганда сўроқ,
Уни таниб

ва кейинги шу учрашув чоқ
Айтажакман: мен биламан унинг ёшлигин!

ДУСТИМ САМАД ВУРҒУННИНГ ЛОНДОНДАГИ ЗИЁФАТДА СЎЗЛАГАН НУТҚИ

Дўстим Самад Вурғун Боқудан
Чиқиб Лондон келди. Ана, боқ,
Тўғри келар большевикка баъзан
Лордлар билан шундай учрашмоқ
Ҳамда кўрмоқ қўш палатали
Британия давлат тузумин
Ҳам чидамоқ тинглаш маҳали
Юз мавзуда нотиклар сўзин.
Мақтаниш ва минг хил сафсата:
Уни ундоқ-бундоқ қилмишлар,
Қай асрада... ё раббим, эс бер,—
Қирол бошин кесмишлар шартта,
Сўнг уч юз йил тинмасдан сатта
Эрк ҳақида қонун битмишлар.
Бўлганмишлар оқибат эркин
Ўзлари ҳам фуқаролари...
Мана, бугун кўрганимизча,
Ҳар кимса ҳам, эс бўлса пича,
Деяр: булар сохтадир бари.
Бир ой шундай ваъз тингладик,
Қулоқларга урилгандай дап,¹
Танаффусда шошиб еярдик,
Боз кечгача валдир-вулдур гап.
Не чоранг бор ахир ёт юртга
Парламент визаси берилгач сенга,—
Сохта гапдан, ёлғон-яшиқдан

Дап — чилдирма.

Ортиқча юк ортмай миянга.
Тоқатимиз тоқ бўлди бир кун,
Бир зиёфат чоғида эди,—
Самадга биз таклиф этдик сўз:
— Сўзла, Самад, хўб пайти келди,
Шайтонларнинг иштаҳасин буз!

Жанобларда ҳаяжон, озор,
Жанжал! Бунга бўларлар иқрор?

— Сэр, қайси республикадан?

— Сэр ўн олтига ўлкадан!

— Жамингиздан?

Таажжуб жуда.

— Жамъан биздан!

Гап ҳам шунда-да!..

Қад кўтарди бокулик ўғлон,
Биллур тутган стол,

баронлар,
Насли дардга дучор аёнлар,
Фрак кийган зотлар устида;
Еқалардан бошлар қўнқайган,
Қисқа ҳалқум, кўзлар хўққайган,
Киплинг¹ мақтаб мадҳлар ўқиган
Ажин юзли лордлар устида;
Ва крахмал грибонлилар,
Қизил бўйин, ҳаром қонлилар,
Ҳиндистонлик оппоқ ёллилар
Полковниклар — бодилар² устида.
Парво қилмай луқма-сўзларин,
Қўрмагандай ҳатто ўзларин,
Қоматини ростлади Самад,
Сўз бошлади,

чўкди сукунат.

— Сэрлар, билингизки, мен бунда
Вакилиман Совет Давлатин,
Менинг ўлкам шу оилада
Топган асл қадр қимматин.
Қўл беришиб бир-бирларига,

¹ Радьярд Киплинг — инглиз ёзувчиси.

² Боди — кибрли.

Халқлар бўлган чин дўст, жонажон,
(Сўзларимни менинг буларга
Тўла айтинг, жаноб таржимон!)
Менинг ўлкам қора олтиннинг
Хазинаси! Сахий онадир,
Дунё ичра йўқдир бунга тенг,
Қарам эмас, ҳур, ягонадир!
Унга қуллик тамғангиз ё ғов
Тушиб кўзин ёшлай олмайди!
Оёғингиз остига биров
«Марҳамат» — деб ташлай олмайди.
Тўғриси айтсам, ўлкамнинг —
Қўпдан сизга фойдаси йўқ, рост!
Одоб юзасидан бугун мен
Шуни айтмоқ истадим, холос!..

Ана шундай гапирди Самад,
Ўз нутқидан эди беҳад шод.
Мен қарадим айёр кўзларга,
Аввал қўрқув тошиб юзларга,
— Полиция! — деб солгудай фарёд.
Сўнг шолғомдай қизарди юзлар,
Томирлари бўртди ўқлоқдай,
Тегди дўстим айтган бу сўзлар
Устихонга етган пичоқдай.

Бўлсайди у, қарам қуллардан,
Бу сўзларни эшитмоқ қайда!
Шу ондаёқ нақ кўкрагидан
Шарт этказиб отардилар-да!
Бокулик қул, ваҳший, ёлғончи
Деб, жирканиб, депсиб қошида,
Ҳиндуларни қақшатган қамчи
Шувилларди унинг бошида.
Қилардилар этларин бурда,
Из қолмасди суякларидан
Ва турмасди мен-ла бу ерда,
Улар билан, меҳмонлар билан.

Ўтиришар ғазабкор, сўзсиз,
Чора излаб аланглайди кўз:

На куйдириб, на тирик ютиб,
На сиртмоққа тортиб бўлади;
На қум-чўлда йигирма олти
Комиссардай отиб бўлади...
Дўстим турар мағрур, пурвиқор
Қардош қўллар ҳимоясида.
Нутқи чоғи ортидан гўё
Келиб турди Сталин аста.

У завқ билан кулиб турибди,—
Демак, нутқин ўринлатибди.

НЕМИС

Берлин саҳнасида куйлар бир немис,
Испанияда у бўлган ярадор.
Хоин деб айбланиб, сиртидан судсиз
Ўлимга ҳукм бўлган. Кутган сиртмоқ, дор.
Дўстлари беш марта азасин очган,
Гестапо беш марта тутган, қочирган.
Гоҳ қочган гримли, гоҳ дучор ғамга,
Гоҳ игнадай синган катта ғарамга.
Аммо ҳозир залда, ўқилиб тўсат —
Ҳаммани ҳайратда қолдирган ҳужжат —
Сингари, ўртада бўлди намоён;
Юзи доғ,

кўримсиз,

арвоҳдай нимжон

У куйлар хароба Берлинда бугун
Етти йил ичида сақлаган куйин,
У куйларни дилида сир каби тутган.
Испания бўйлаб айтган қўшиғин.
Кўп марта ўзгарган ранги рўйи ҳам
Юриши, паспорти, ҳатто бўйи ҳам;
Жонини кўкракда маҳкам ҳовучлаб.—
Куйлар эди,

зўрға қимирларди лаб.

Овози хириллаб чиқарди аста,
Иситмалар қолдан тойдирган — хаста.
Қамоқхоналарда эзилиб ётган,
Одиночкаларда шағамдай қотган.
Кўпдан унутилган бу қўшиқ,

залда —

Пайдо бўлди бирдан кутилмагандек
Баъзилар йиғлади — ҳамроҳ азалдан,
Баъзилар уялиб, боқолмади тик...
Қўшиқ айримларнинг устида қолди,
Булар — уни гамга дучор қилганлар.
Баъзи елкаларга қўлини солди,
Булар — унга эски таниш бўлганлар.
Мадрид аслаҳаси унинг эгнида,
Гўё келган ҳозир тўғри фронтдан:
Плашч чарм камзул, пистолет белда,
Тельманка значок — Рот-фронтдан.
Буни куйлаб турган қўшиқчи шу пайт
Фронтга кетгандай бўлди кўзларга.
Қақроқ лабларидан учган ҳарорат
Жанглар ёлқинидай тегди юзларга.

.....
Концертдан сўнг бирга у билан қайтдик
Қучоқлашиб худди икки солдатдек
Уруш вайрон этган маҳалларлардан,
Қирқ бешинчи йил мен ўтган йўллардан.
Борардик немис-ла худди оғайни,
Аmmo бир изтироб қийнарди мени —
Мен қайғудош эдим шу дўстим билан,
Ахир, у бир вақтлар авсқталанган,
Қўлдан бериб қўйган эрки-барини;
Шу учун у сақлаб қола олмаган
Ўттиз учинчи йил она шаҳрини.

Й У Қ!

Чиқди яна сўнгги беш йил қамоқни ўтаб,
Уни турма конторига келдилар ҳайдаб.
Кутар эди Токиодан уни пакет — хат,
Ҳар сўроққа жавоб берсин: «ҳа» ё «йўқ!»—фақат:

— Тасдиқларми Микадонинг илоҳийлигин?
— Бўйсунаман қонунга, деб онт ичадимми?
Ва сўнггиси: ўзининг у фикрларидан
Халқ олдида тавба қилиб, воз кечадимми?

Ойнак очиқ. Учиб тушар олчалардан барг.
Барг шипирлар: бас, тортишув нимага керак?
Шу пайт унга кист, туш тутар турма жаллоди
Ва турар жим — ҳорғин руҳнинг каззоб сайёди.

Ироданинг кучи берар жасорат ва руҳ,
Таъсир қилмас олча барги ва на сўроқ — дўқ,
Пўлат каби турар оғир, жиддий; сўроққа —
Бу бир сўзлик маҳбус ёзар битта жавоб: «Йўқ!»
Сўздан қайтмас. Яна беш йил кетар қамоққа.

Беш йил ўтгач, яна ўша қамоқ, контора,
Ўша жаллод, фақат энди бўлган кексароқ.
Ўша кист ва боз ўша туш ва ўша олча,
Яна ўша елканг узра учиб тушган барг.

Яна ўша аввалгидай қатор сўроқ — дўқ,
Яна ўша ҳар беш йилда ўзинг ёзган «Йўқ!»

Бир кун, уруш битишидан бир ҳафта бурун,
Эслолмассан,

қайси бири эсингда ҳам бор,
Сен ва яна ўша жаллод, ўша сирли тун,
Яна ўша учрашувлар бўлибди такрор.
Чакканг ўша баргдай оппоқ, суягинг қуруқ,
Аммо сендан чиққан жавоб ҳамон «йўқ» ва «йўқ»

Шу яқинда бир бор кўрдим мен Токудани
Токиода ишчиларнинг бир митингида.
Ўн беш йиллик қамоқдан сўнг, илк дақиқани
Шунда бошлаб ўтказишга шошгандай жуда.
Ғоят ҳорғин, аммо ўзи сергак ва содда,
Камгап одам, лекин тик сўз, ақлли, камтар.

Эгнида бир пиджак,
қамоқ кийимин ечиб,—
Ўша ерда ўртоқлари кийдирибдилар.

Бўйнида бир жун рўмол бор, эскирган фақат,
Ишчиларнинг қўли билан ўралган, албат!

Эҳтимолки, у, суи қасд бўлган кунда
Ўша эски пиджагини севиб кийгандир.
Ўша кун ҳам душманларга:— Йўқ! Йўқ!— дея,
Ўн беш йиллик жавобини такрор қилгандир.

Ўлим унинг қадамидан беҳад қувар,
Аҳмақона ният билан юрар душманлар:
Суи қасдлар ўлдиролмас сўз ва ўзини
Ҳеч ўлдириб бўлмагандай Коммунизмни!

ҚИШЛИК САРОЙ

Йўлга чиқдим тонгда мен Токионинг —
Шимол ёғидаги қишлоқдан уйга,
Мен бунда ўтказдим февраль ойининг
Уч ҳафтасин — қолиб қор, ёмғирига.

Кундузи йўл солиб шиликорликдан,
Ёғинлар остида роса увидим.
Оғир табиатли деҳқонлар билан
Тун бўйи мен узоқ суҳбатда бўлдим.

Мен турган у кулба, анчайин хона,
Фақирликнинг қоғоз иероглифи.¹
Қуёш ва ёмғирда тўзган, вайрона,
Илма-тешик бўлган девори, шифти.

Қор аралаш уриб ёғарди ёмғир,
Гугурт қутисидай кичик у кулба —
Ўувиллар қашшоқлик аянчи ила;
Томчилар — кўз ёши, йиғлар эди ер.

Сўзлар уй эгаси, қалби ғамдан зиқ.
Минг хил солиқлардан рўзғори вайрон,
Меҳнат, уқубатда тугаган дармон,
Бир пиёла гуруч — экан беш кун ризқ.

¹ Қадимги мисрликларнинг ҳар бир сўзни белгили бир нарса-
нинг сурати билан ифода этган ёзуви.

Чол оғир ҳасратин қиларкан тамом,
Озод совет юртин олди тилига.
— Қайтгач,— деди деҳқон — Сталинга,
Ленинга
Таъзим билан айтинг бизлардан салом!

Улуғ Инқилобнинг сўнмас нурлари
Узоқ-узоқларга ёзибди қанот.
Бунда, Токионинг бир қишлоғида
Сталин муҳтарам ва Ленин ҳаёт.

Мис трубкалардан тутун чиқариб,
Деҳқонлар жим бўлди — босди ҳаяжон.
Ўртага чўкканди бир ажойиб он,
Шунда аниқ сездим уларга боқиб:
Бир буюк иш кутар уларни мутлоқ,—
«Аврора» жанги-ла куппа-кундузи
Императорнинг жони ва кўзи —
Токиодаги Қишлик саройни олмоқ!

МАЙДЗУРАДАГИ ҲАРБИЙ ДЕНГИЗ БАЗАСИ

Майдзура қўлтиғи. Ҳаводан пастга
Қиялаб учади қор ва чайкалар.
Қўпик барралари устида аста —
Тўп-тўп оппоқ қушлар чайқалар.

Қўлтиқ эгри-бугри ва жуда узун,
Боши берк харсанг тош кўча каби, боқ;
Ҳар бир овоз бунда янграйди узоқ,
Қайиқда сузаман бунда бир ўзим.

Ўн жойдан кетма-кет чиқар акс садо,
Лекин у танишни ҳали истамас,
Одамзод умридай узоқдир гўё,
Тугай-тугай дея боз чиқарар сас.

Сўнг жимлик. Жимликки, ҳў баланд тоғдан
Сувга акси тушиб худди кўзгудай,—
Тиниқ сув остидан булутлар тўпин
Туртишиб сузгани эшитилгудай.

Худди кулга ўхшар осмоннинг туси,
Қорамтир ранг буркаб ётади тоғлар,
Жонга тегди жуда бегона баҳси,
Жонга тегди жуда бу ёт қулоқлар.

Жонга тегди жуда лейтенант ОъКвисли,
Жосуслик хизматида амалдор — ишчи.

Солдатча дўст қилиб кўрсатар ўзин,
Бизнинг фикрларни териб юрувчи.

Елкамиз қоқади ва сотади гап,
Рус папиросин мақтайди узоқ.
Яна бошқаларни бефаҳм санаб,
Ҳар кун жағи тинмай беради сўроқ.

Жуда чарчатади кишини руҳан,
Жонга тегар ахир, юрак бўлар зиқ,
Ярим йил, ҳар куни, разведчик билан
«Халқнинг соғлиги учун ичмоқлик».

Жонга тегди содда тутиб ўзингни,
Ҳеч нарса билмаган кишидай турмоқ.
Аммо ОқКисли жон-тани билан
Ҳаммамиз-ла иноқ, тўғриси, айғоқ!

Қийнар, пароходнинг жўнаш олдида
Жиғга тегар сохта меҳрибонлиги,
Сўнг бор қараб қолар бизга соҳилда,
Кўнглида ғазабу, лабида кулги.

Майдзура қўлтиғи. Қушлар сайрайди.
Қора тоғлар узра ялтирайди қор.
Сузиб юрар япон крейсерлари,
Найзадай тик, баланд стунлари бор.

Сузиб юрар эски, немис кемаси,
Бир замонлар кезган ер шарини у,
Берлиннинг охирги кунлари, бунда
Қочоқ дипломатни келтирганди у.
Тўлқинлар, чарчаган қўлларга ўхшаб,
Шалоқ ойнакларга урилар шалп-шалп.

Қаердасиз энди, кузатувчимиз,
Джемс ОқКисли, билимдон жаноб,
Ва одобли бўлиб кўринган эй сиз,
Бизнинг фикрларни йиғувчи каззоб?

Ҳайронсиз, тўғриси, ҳатто онт ичсам,
Бошқа бир ниятим йўқ эди десам:

Ниятим шу жойни бир кўриш эди,
Кўриш эди оддий осмон ва сувни,
Кўриш эди оддий булутлик кунни,
Иқлимин шимолга ўхшашлигини,—
Десам ишонмайсиз, ҳатто онт ичсам!
Қиялаб ёвқан қор шу қадар эди,
Менга Россияни эслатар эди.

Бу учрашувларда, фаҳм этсайдингиз,
Мен билан эргашиб юрмай беҳуда,
Қайфу сафо билан ресторанларда
Вақтингиз яхшироқ ўтказардингиз!

Не чора, ишингиз умуман чатоқ,
Асло тинчитмоқчи эмасман сизни:
Кўринг, ҳамма ерда ғолиб коммунизмни!
Ваҳима тортасиз! Рост, бунда сиз ҳақ!

МУХБИРЛАР КЛУБИДА

Газеталарга ёзишади яна уруш деб,
Русни, Россияни сўкишар баланд,
Таржимон ҳам тушунтирар таржима этиб
Уларнинг ёт сўзин ёт урғу билан.

«Чайн Ньюс» малъуни, Шанхай мухбири
Мен томонга келаётир, қўлида шиша,
Мени маст қилмоқчи; ўйлар қурғуре:
Коминтерн «сири»ни очаман шоша.

Узи маст бўлади, жўнайди охир.
Аҳвол кечагидай... Дилни гашлайди!
Ойнакдан тер каби оқади ёмғир,
Буг-печь трубалари инграй бошлайди.

У шиша кўтариб менинг ёнимга
Келганича, ўйлаб турардим нени!
Сенга меҳримни?— Ҳа.
Соғинганим!— Ҳа.
Унутди деб бекор уринганимни?

Ҳа. Уз севганингни етук ишқ билан
Мангу ҳамроҳ қилиб олсанг қалбинга,
Тану жонинг билан бўлсанг унга банд,
Аммо ҳижрон ўти тушса таниннга,
Уруш бўлмасин деб сен кезсанг узоқ,
Тез-тез такрорланса висол ва фироқ,

Бундай айрилиққа чидашлик қийин!
Хайр! деб кетолмайсан ёринга зинҳор.
Осколкадай кўксингда тургандан кейин,
Бир кун қон томиринг ёришлиги бор.

Мумкинмас эшитмоқ... Рентгенда кўрмоқ..
Чет элда юракнинг тоқати-тоқдир.
Уни олиб юрмоқ — ўлим-ла юрмоқ,
Олиб ташламоқчи — бирдан ўлмоқдир.

Ватанни ҳам сени соғинганимдан
Қалбимга ўт тушиб ёнар ловиллаб,
У қалбни қўл билан силкитар бирдан
Қўлларинг тутмаса — кетардим қулаб.

— Хелло! Ишлар қалай! Халал бердимми?
Бугун не ичамиз — вискими ё ром-а?
— Барибир!—
Малъунни босиб урайми?
Тўхтаб тур, кўришиб қолармиз яна!

ОЛҒИ ИСТЕҲКОМ

Қиш ярмида Японияда
Мухбирларнинг бир клубида

Яшар эдик дипломатлардай;
Бизни худди қуршаб олгандай

Ёт сўроқлар ва ёт луқмалар,
У қўрқинчли ёт тўқималар.

Зийрак боқиб кулган ёт кўзлар
Бирор хато қилишинг кўзлар.

Ўлдирувчи назокатли ун —
Ўраб борар бизни кундан-кун.

Лекин бунда тушда ҳар кеча
Қифтга осиб шинель ва қопча,

Бу шайтоний уйдан чиқиб дов,
Мен кезаман дунёни яёв.

Телеграфнинг тире, нуқтаси —
Каби узоқ пулемёт саси

Аста олиб мени ёнига
Бошлаб борар жанг майдониغا;

Ерни ўраб тутунга тамом
Силжиб борар олғи истеҳком.

У бормоқда дарё, қирғоқдан,
Сариқ тоғлар оралигидан.

Ошиб борар Пиренеевни,
Тепасида порох тутуни.

Париждан ҳам ўтар жадаллаб
Траншея, уй, том оралаб,

Ўтар аста, аммо шах қадам
Борар Римнинг ўртасидан ҳам,

«Партизанча қўшиқ» лабида
Янграр грек тепалигида.

Гоҳо олов, гоҳ тутун демай,
Гоҳ кўриниб, гоҳо кўринмай,

Гоҳо бомба, гоҳ танкларда,
Гоҳо горда, землянкаларда —

Ўтиб борар қирқ мамлакатдан,
Гоҳ жим, гоҳо «бака-банг» билан,

«Марсельеза», «Варшава маршлари»...
Янграр «Дунё пролетарлари!»

Гоҳ кўринмай, аммо йўқолмай
Хитойга ҳам етади толмай.

У боради олғи маррага,
Кураш ҳали янграган ерга.

Ерга қўйиб аста қулоқни
Эшитаман уни, узоқни,

Тундан-тунга йўлим яқинлар,
Тоғ дўллари урар шатирлаб.

Муз йўлларда йигитлар қанча —
Мангу қулар қаҳрамонларча,

Улар жонин қўлда ҳовучлаб,
Сўнгги ўқин отар мўлжаллаб.

Борар олғи истехком шошиб,
Хитойнинг чўл, тоғини ошиб.

Москва учун бўлган жангсимон
У борлигим қамраган чунон.

У боради паркет остидан
Ҳар уй, ҳатто шу уй пастидан,

Бу уйда биз бир ойча меҳмон,
Ичиб-едик ёв-ла ёнма-ён;

У истехком таомни, гапни
Кесиб ўтди савол, жавобни.

Даврамизни иккига бўлиб
У юради изма-из қувиб,

Гоҳ шанхайлик журналистсимон
Қаршимизда бўлар намоён.

Журналистки, тўқийди «миш-миш»
Чжу Де билан сизни кўрганмиш,

Гоҳ жосусдай кўнглинг олувчи,
Гоҳ тирқишдан қулоқ солувчи.

Гоҳ қулфланган чамадон ичин,
Гоҳ сиртини титиб юрувчи...

Бир кун: қайдан бу туллак банда?—
Дея дўстлар сўраганида,

Эсимизга тушади тамом
Ўша қиш биз турган истехком.

АБАДИЙ УЛМАСЛИК ТОНГИДА

Ява мамлакатаида
Ўлди жасур бир йигит
Ёмғирли январь куни,
Ҳавода қора булут;
У ўлди афсус қилмай
На бир сўз айтди ёниб,
Ўлди бамбуқ турманинг
Деворига суяниб.
Қалби мусаффо эди,
Гард йўқ эди зарачка,
Ўлди ўз ишончида —
Ўлди коммунистларча.
Қамоқ-камер ичида
Эрта жазо деган тун
Бир мамлакатни кўрди:
Ерга ёққан каби ун,
Пахтадай оппоқ эди
Қор қоплаган арчаси;
Порохдай саргайганди
Аламзада чеҳраси.
У кўрди Горки деган
Русларнинг бир қишлоғин.
Унда қорли қиш куни
Вафот этганди Ленин
Йигит кўз билан эмас,
Буни кўрди қалб билан,
Чунки у оппоқ қорни
Умрида ҳеч кўрмаган.

Кўрмаган эди асло
 Арчалар чайқалишин.
 Кўрдик тобут узра
 Халқнинг мунгли куйлашин.
 У рус тилин билмасди,
 Ява тилин биларди;
 Англайди инсоният
 Интернационални,
 Камерада тун бўйи
 Ленин ҳамроҳи бўлди,
 Явача сўраб ундан
 Кўп нарсаларни билди.
 Қачонки, ўртоқ Ленин
 Унинг саволи битгач,
 Қамоқхона ичидан
 Саҳарда чиқиб кетгач,
 У кишан шалдиратиб
 Тиззалаб қадам қўйди,
 Деворга қони билан:
 «Ленин» деб ёзиб қўйди.
 Бу бўлганди Явада
 Қамоқнинг зах кулбаси,
 Абадий ўлмасликка
 Утар олди — кечаси.
 У — абадий ўлмаслик;
 Шу учун абадийки,
 Қўзга яққол кўринган
 Кремль ёнидаги
 Мангу бир гранитга —
 Жаҳон кўзига ўчмас,
 Қуёшдай ярқиратиб
 Ёзилгандангина-мас,
 Балки, бамбуқ турманинг
 Деворида ловиллаб
 Тонгги жазодан сўнгра
 Бу сўз туради порлаб.

ТОКИОДА УТКАЗИЛГАН
ЯНГИ ЙИЛ КЕЧАСИ

В. С. га

Янги йил кечаси,
 Янги йил кечаси!
 Урушдан кейинги биринчи наврўз
 Истардим уйимда кутишни уни,
 Мен бўлсам,
 Сен бўлсанг,
 Дўстлар гурунги...
 Бироқ мумкин эмас!
 Илож йўқ, сўзсиз.
 Ҳеч ким айбли-мас,
 Фақат етти минг чақирим,
 Яна уч чақирим —
 Босиб, шу кеча постда турмоғим керак,
 Ичишим, ейишим
 Ҳамда ақирин
 Кўтармоғим керак қадаҳни зийрак;
 Турмоғим ҳам керак,
 Утирмоғим ҳам
 Ва тагин турмоғим — расмий одат-да,
 Худди Марсдай узоқ бу мамлакатда
 Столда ёрлигим — «Мистер Симонов».
 Бу шунинг учун ҳам бўлса эҳтимол:
 Мистерлар ичида идишим толиб,
 Ким-ла сўзлашаман — кўринсин яққол.
 Ана, боқ, ўтирар мен жаҳонгаштанг,
 Ана тураяпти хат ёзмас эринг,
 Ана у,
 Тани, руҳи билан ёт, башанг —
 Бадмастларга ташлаб кўз қирин,
 Шипилдоқ товушли қийин ёт тилда
 Қисқа табрик айтар, қадаҳи қўлда.
 Ичишар, табрикни тахминан англаб.

Тишда япон сели ёғар қиялаб,
 Тишда — тош, шағалдан бўлган Токио...
 Қани ҳозир қўлларингни қиссам, о!
 Биз ёнма-ён турибмиз, дея,
 Не-не азобларни кўрганмиз,
 Буларга ҳам чидаймиз, дея...
 Умуман айтганда — бу бир хаёлдир,
 Унда бирга бўлмоқ — амри маҳолдир!
 Утирибман бунда, шундай даврада,
 Кўнглимга яқинроқ киши кўринмас,
 Тўғриси айтсам, бунда биров-да
 Дўстларга нисбатан ёқинқирамас:
 Манов, қаршимдаги ўтга ўхшаган,
 Қаққайиб туриши бутга ўхшаган
 Сариф беор ҳам;
 Ва унинг қўшниси,
 Қисқичбақанинг —
 Суякларин гажийётган майор ҳам;
 Анави нақ улар разведкасидан —
 Келган ичмайдиган — ёш йигитча ҳам;
 Ёнидагиси ҳам ўша даргоҳдан;
 Ҳар нарсани тездан, зимдан кўрувчи,
 Суҳбатга қулоғини ниқтаб турувчи
 Ҳушёр китча ҳам:
 Ҳатто мана бу ҳам —
 «Денгизчи пиёда» тамғасин таққан,
 Ўзини меҳрибон кўрсатаётган,
 Болалар суратин менга кўрсатиб,
 Гўё ўзин болапарвардай этиб,
 Тақдим этаётган бу қув ҳам.
 Бу ер менинг учун қанча диқнафас,
 Москвада сенга бу маълум эмас,
 Қолган у нотаниш жаноблар эса,
 Утиришар гўё сезмай ҳеч нарса.
 Янги йил. Маҳаллий гарнизон клуби,
 Рус меҳмонлар соғлигига ичишар;
 Бизда ҳамма нарса тўғри, ўринли,
 Берлинни яқинда олдик. Билишар.
 Бир полковник
 Кулиб кинояомуз,
 Лутфан кўрсатгандай бизларга ҳурмат,
 Соғлигимиз учун ичар,
 Гўёки —

Эски солдат учун ичгандай солдат!
 Аммо эртага-чи,
 Ҳамма йўлларда —
 Бизнинг оёқларга қўяр тўғаноқ,
 Мен билан сўзлашган япон ишчисин
 Минг хил қийноқ билан қилишар сўроқ.
 Булар нақ эртага
 «Ғамимизни еб»
 Жосуслар юбориб турар кетма-кет,
 Шахтага борувчи бирор поездга
 «Йўл хавфли!» деб
 Менга соттирмас билет.
 Узатувчи қўшар — сир олмасин, деб,
 Биров билан йўлда сўзлашмасин, деб.
 Ҳозир-чи, биз бунда
 Буларга меҳмон:
 — Хелс ту ю!
 — Рашен солджерс!
 — Рашен фрэндс!
 — Рашен бойс!¹

.
 Янги йил кечаси,
 Янги йил кечаси!
 Урушдан сўнг бўлма бизга имтиҳон,
 Соғинишни енгмоқ
 Ва собит турмоқ —
 Учун етар ҳали юракнинг кучи,
 Лекин, оғизлардан,
 Тасаввурлардан —
 «Совуқ уруш»ни ҳам йиғиштирсанг-чи!
 Бизлар ўйлар эдик
 Бу янги йилни
 Чароғон уйларда тинч кутамиз, деб,
 Аммо, тўғри келди
 Узоқ бир постда —
 Туришга — бир ёт эл селида увиб!
 На чароғон уй бор, на тинчлик, демак:
 Улар хоҳламаскан тинч яшамоқни,
 Майли, разводяшчи² ўзи яхши билади:
 Қайси жойга кимни соқчи қилмоқни.

¹ Инглизча: «Соғлигингиз учун!», «Рус солдатлари», «Рус ўр-тоқлар», «Рус йигитлари!»

² Разводяшчи — соқчиларни жой-жойига қўювчи ҳарбий хизматчи (Таржимон).

ШОУ УИИДАГИ МЕҲМОНДОРЛИҚДА

Уй эгасин, чамамда чарчатиб қўйдик...
Кетайлик биз энди — вақт алла-палла.
Турайлик, афв сўрайлик мезбондан,
Англия —
Яшил текислигида чақрим санаб жўнайлик.
Қизиқ,
Аввал бизга йўл бермадилар
Бу ёққа келишга:
«Мистер Шоу бетоб»,
«Мистер Шоу тўшакда ётар» дедилар,
Машинада босилган —
Бу радди жавоб.
Сўнгра эса
унинг ўз қўли билан ёзилган
Бир хат келди почтадан,
таклифнома ичида,
Қандай бориш йўллари ҳам
схемада чизилган,
Шундай аниқ кўрсатилган
йўлдаги майда-чуйда.
Буни фақат ёза олур
Шундай улуг кексалар:
Ўз қадрини яхши билган, бошқалардан фарқ
қилган,
Улуғликка эришса ҳам, ҳолатин ўзгартмаган.
Мана биз ҳам етиб келдик.
Уч соатча йўл босиб,
Тутун босган у Лондондан
бу кичкина уйгача,

Марҳум дўстлар овозидай,
жовонларидан тошиб,
Сарғайишиб кетган эски китоблар —
том-том қанча,
Аллақачон марҳум бўлган
ўн тўққизинчи аср
Жимжитгина бу хонанинг
гилами узра юрар,
Камин-печка олдида —
бир нуроний мўйсафид —
Дунёдаги энг кекса —
қадим ёзувчи турар.
Унинг ўзи ҳам —
Ухшар худди жонли юз йилга.
Шифти пастлик қилар гўё
унинг баланд бўйига,
Очиқ эди чехраси,
қувноқ мовий кўзлари,
Қадимий юзларида —
Юзлаб ажин излари.
Табассум устидаги
ярашиқ мўйловларин
Қимирлатиб,
одати ҳазиломуз сўз билан
Меҳрибон боқар бизга,
бундан неча йил бурун —
Боққан бизнинг Ватанга
шу меҳрибон кўз билан.
Қарашлари —
шундай юмшоқ,
самимий,
уфқи кенг,
Нигоҳига қараб турсанг — чақнайди теран.
Балки, бунда —
ўзи кулиб расво қилган дунёда —
Унинг бундай
табассумини
Балки, кўрмасалар керак ҳар маҳал, ҳар он.
Эсга олиб у сўзларди:
СССРга борганин:
Мухбирларнинг:
«У ўзининг —
Етмиш беш йиллигин!

Иккита катта тамбани
 жойидан олар кушод,
 Ерда ётган тошларни
 оёқ-ла четга сулар.
 Бизнинг фикримиз ҳозир
 фахрланиш эмасди,
 Биз фақат бир туйғуни,
 оддий ҳисни туярдик:
 Тезроққина жўнайлик —
 ҳурматли уй эгаси
 Шамолламасин, ахир,
 ёмғирда турар-да тик.
 Аммо у-чи,
 бепарво, ҳиссига тўлиб тошади.
 На ёмғир, на шамолни
 зарра сезмаётгандай
 Оптимиздан
 чиқар у
 кулиб хайрлашади,
 Биздан ажраб дунёда,
 ёлғиз қолаётгандай,
 Нимагадир ачиниб
 бизга тиккандай кўзин,
 Бир сўз демоқчийди-ю,
 ўтказган каби онни...
 Ҳеч қачон унутмайман —
 одам умридек узун
 Ва кексаликдек ёлғиз —
 бу чўзиқ хиёбонни.
 Унутмайман ҳеч қачон —
 бурилишга етганда,
 Биз қайрилиб қарадик:
 у аламли ва меҳрибон
 Қўлин баланд кўтариб,
 эшигининг тагида —
 Тикка туриб биз билан
 хайрлашарди ҳамон.

АРГЕНТИНАДАН КЕЛГАН ХАТ

А. Малишкога

Бир хат келди бугун Аргентинадан,
 Бечора онанинг ёлғиз ўғлидан.

Бошдан бошлайинми ҳикояни мен,
 Минг азобда туғиб улғайтганиданми?
 Тунлари ухламай аллалаб секин,
 Тонгда мактабига узатганиданми?

Ё бошлайми ғамга тўлган тунидан?
 Ҳамма тундан қисқа бўлган тунидан:
 Уша тун тонгида у маънос кулиб,
 Она кўзларига боқди термилиб,
 Сўнгра ғазаб билан ўғлон боғлаб бел,
 Жангга жўнаб кетди у сену мендек,
 Аммо биринчи йил — биз ютқизган йил,
 Ярадор бўлганди, топа олмадик...

(Орамиздан топилади ҳаттоки:
 «Йўқ, урушда сира бундай бўлганмас.»
 Деювчилар тузатай деб хатони...
 Йўқ, бўлганди, ахир, ёлғон керакмас!)

Унга номус эди қўрқиш, тиз чўкиш,
 Унинг ўзи хоҳлаб бўлмади таслим,
 Бироқ биринчи йил бўлган чекиниш —
 Уни ташлаб кетди майдонда асли.
 Чекинмай жанг қилди кучи битганча,
 Оршада йўқолди бўлиб ярадор.

Мен то рейхстагга бориб етганча
Бўлолмасдим ундан сира хабардор.
Хабар тополмасдим, қайда экан у,
Қайси лагерларда бўлди саргардон,
Яра оғриғидан инграгани-ю,
Ўлик-тиригига қилардим гумон;
Биз бориб етганча Берлинга қадар
Тўрт йил ўтди, ахир, на хат, на хабар;
Қандай тухматларга дуч келди боши,
Қанча калтакларга етди бардоши.

Хизмат юзасидан майда тўсатдан
Эльба нарёғига қараб йўл олдим,
Атрофин тиканли симлар ўраган —
У турган лагерга дуч келиб қолдим;
Қарангки, мен йўлдан ўтиб борардим,
Бирга америкалик кузатувчилар,
Бирдан бир нарсага тушди назарим:
Қон ранг байроқчалар симлар учида,
Лагерь тўрт бурчида қоровулхона,
Бир маҳаллар бунда қилиб тантана,
Ўтирарди тун-кун эсэсовчилар,
Ҳозир америкалик солдатлар, ана,
У ён-бу ён юриб ҳуштак чалишар.

«Лагерга кирамиз! Киришимиз шарт!» —
Деб ўз сўзимда туриб олдим ман.
Мана бизлар тўғри ичкари кирдик,
Кўрдик — ўтиргану, ётган, тик турган,
Ранглари сарғайган, чўпдай қуриган —
Асирлар ичида бизнинг одамлар
Қирқ биринчи йил қуршовда қолган.

Бошда танишмади погондан бизни,
(Уруш боши йўқ эди бу погонлар)
Бирдан қўзғалишди тушуниб сўзни,
Савол-жавоб, қийқириқ, ҳаяжонлар!

Мен шу чоқ қўлимни кўтариб баланд,
Ҳаммага озодлик қилгандай инъом,
Овозим борича қичқирдим хурсанд:
Ғаму ҳижронингиз тугади тамом!

Ишонгандим, сўзсиз. Тамом бўлғуси...
Эшитди бетоқат оломон сўзни.
Американинг бир кузатувчиси —
Дастрўмоли-ла артди юзини.

Уларга мен очиқ кўнгилдан
Айтдим: қайтажак асирлар бари,
Очар қучоғини уларга Ватан,
Очар эшигини онаси, ёри!
Узоқ булутдан сўнг чиққандай қуёш,
Музлар бирдан эриб оққандай зумда:
Уларнинг юзини ювиб тушган ёш
Сўнгги дамимгача чиқмас эсимдан.

Шундай шодланишди, шундай беармон...
Севинч ёшларидан мен билиб олдим;
Дўзах азобидан юзлар заъфарон —
Бўлганлар ичида мен кўриб қолдим:
Оршадаги жангда йўқолган ўғлон
Кўзин жавдиратиб турар ёнма-ён.

«Қачон кетамиз?» — дер кўзлари жиқ нам,
Қанот бўлса учиб кетай деб бундан.
Онт ичаман — ишонаман ҳам,
Бизнинг одам эди жону тан билан.
Жангда асир тушиб қолгандан буён
Фашистлар қамоғида турган бўлса ҳам,
Отиш, осиларни кўрган бўлса ҳам,
Қандай бўлган бўлса, ўшандай ҳамон.

Саволлари — «Қачон кетамиз?» — эди,
У ҳам, бошқалар ҳам сўрар, тоқат — тоқ,
Улар қарийб мингу икки юз эди,
Демак, қанча она буларга муштоқ!

Биз уч киши — совет офицерлари —
Ишониб, дер эдик ҳар биттасига:
— Иложин қилади америкаликлар,
Ҳамма тез қайтади Совет юртига.
Шундай: келишилган, ёзилган шундоқ,
Ҳеч кимнинг ҳақи йўқ тутишга узоқ!
Америкалик у кузатувчи ҳам
Маъқулларди ҳар бир сўзимни шу чоқ.

Энди менга нима дейишса — десин
Қирқ бешинчи йил кўрган йигитлар,
Елфончй десинми ё бошқа десин,
Мен ҳам ишонгандим ўшанда, дўстлар!
Фақат бир неча юз чақирим эди
У чоқ орамизда бўлган масофа.
Шамол ҳам учириб келса бўларди —
Уларни уйига, айтсам инсофан!
Оналар беҳуда боқарди йўлга:
Май ойида ўғлим қайгади, дея...
На у баҳор келди, неча йил ўтди,
Озодлик шамолин неча йил кутди.

Бир хат келди бугун Аргентинадан,
Бечора онанинг шўрлик ўғлидан.

Бу ўтган саноксиз соатлар, кунлар —
Ўтган саккиз йилда не кечди ҳоли,
Бирма-бир жавобни беражак улар,
Қим бўлмасин ҳисоб олурмиз ҳали.

Бу йиллар ичида у кўрган азоб,
У чеккан ғамларнинг қай бирин айтай:
Билиб фикру зикрин, бергандай жазо
Йиртганлариними хатларин атай?
Якка қамаб қўйиб қийнаганларин,
Баъзан эркалатиб сийлаганларин?
У виждонсизларнинг бўғилганинми:
Юртинг унутди, деб дўқ урганинми?
Онаси сўроғлаб ёзган хатидан —
Яшириб узоққа қувганларинми?
Ҳамма ёвғон ичган — очиққан пайтда
Олдига овқатни уйганларинми?
Неча профессор, доцент кучи,
Ҳийласи сарф бўлди йиллаб панада:
Айнитмоқ ва йўлдан қайтармоқ учун
Ишладилар тинмай — уч сменада!

Эркалатиш, шунча қийноқдан сўнг ҳам
Кўрдиларки, ундан чиқмади жосус,
Ҳеч нарса чиқмагач малъунлар шу дам
Жўнатганлари йўқ юртига, афсус!

Кўп нарсани билди, кўрди дунёда.
Қасалига боқмай, топиб баҳона,
Улар уни бошқа азобли йўлга —
Жўнатмоқ бўлдилар шошилиб яна.
Атлантик океанин зиқ кучоғида
Ярим жинни ҳолда, жуда оч, ночор,
Пароход тегида, қоп-қоронғида
Уч ҳафтача сузди умидсиз ва хор...
Пароходдан тушди, қонлар юзида,
Хоҳлар хоинликдан бошқа ҳар ишни қилмоқ,
Худди қул сингари шу ер ўзида
Нархи-наво билан сотилди шу чоқ.
Ўтган сирнинг учи чувалмасин, деб,
Шу ерларда ўлсин — тузалмасин деб,
Шартнома туздилар беш йил муддатга,
Демак, бу бегона, бу ғамли юртда
Қанд плантацияси чангалзориди —
Асоратда қулдай яшайди худди.

Бир хат келди узоқ Аргентинадан,
Бечора онанинг шўрлик ўғлидан.

Гапимни тўхтатдим — этмайман давом,
Бўлмаса ҳам менинг қўшиғим тамом,
Эртами-кеч, бир кун, мен билишимча,
Ўзи куйлаб берар охиригача.

ЯНЦЗИ ДАРЕСИДАН СУЗИБ УТГАНДА...

Сузамиз қайиқда азим Янцзини — кўм-кўк дарёни,
Мен-у таржимоним, ўтирар яна уч киши бунда
Ханькоу — бу ёни — сузиб борамиз — Учан — у ёни.
Дарё!
Улкан дарё!
Кўрмадим бу каби дарё умримда.
Ёмғир томчиларди Янцзига сувда майда қўнғироқ,
Унгга сузиш керак, ҳали кўзга илғар чап қирғоқ.
Қўл қора елканли жонкалар¹ борар пастга — Нанкинга;
Манқал қайнар, кимдир куйлар, бола боқар бир хотингина;
Бир бурчакда балиқ, ўтин, гуруч сариғ саватда,
Кема ичи тўла — тўкилган карам — сузишар пастга.

¹ Жонка — хитойларнинг елканли кемаси.

Келар қаршимиздан пароход, баржа — солдат ўғлонлар,
Устида ўроғлик полкнинг байроғи, турар посбонлар.
Сузишмоқда, балки, булар Чунцинга, Чан Қай-ши ёққа;
Шошилишар улар — унда деҳқонга — ер-сув бермоққа!
Мана улкан дарё, улкан мамлакат, мана улкан халқ,
Кўп нарса ўйламоқ мумкин дарёдан сузаётган вақт.
Ёнимда ўтирган Хитой ўғлонин севиб қолдим мен,
Кўк пахталик кийган, бизнинг пилотка — юлдузни таққан.
У қўлин Янцзига тиқиб турарди, ўйларди узоқ,
Шундай қилар эдим мен ҳам Волгада — сузганда шу чоқ.
Катта бир қўшиқни қилар хиргойи — майиндир саси,
Бу, балки шуларнинг «Дубинушка» ё — «Волга қояси»
Сўнгра у чарчаган — кўзлари билан менга тикилар,
Бироқ унинг фикри бундан узоқда — урушда юрар.
Урушни ўйлатди ҳали Чунцинга ўтган солдатлар,

Агар бор бўлсангиз, биз бормиз, дея,
Лоақал бир белги — рамзин юборинг.

Океан ортига каптар учолмас,
Бирор чора топинг — фикр юргизинг,
Жўнатинг роман ё журнал;

тирноқ-ла
«Free»¹ сўзининг остини чизинг!

Нью-Йорклик душманлар: «Москвада
сизнинг

Дўстингиз бор» деган оддий фактдан
Заҳарламоқ учун ҳаётингизни
Фойдаланар, сўзсиз, игво тухматдан..

Биз коммунистлармиз! Бунда ҳеч сир йўқ,
Улар фашистлардир. Бунда ҳеч сир йўқ.
Бизга қарши улар курашмоқда деб,
Оламга ўзлари ёйдилар тўлиқ,
Фақат, ўз исмингиз қолсин сир бўлиб!

Улар қизиқади билиб олишга,
Хатимдан номингиз изларлар чунон!
Бераман шеъримни, мана, босишга,
Нуқталар ичида номингиз пинҳон.

Биламан, Нью-Йоркни жуда севасиз,
Дарёси, кўприги — ҳамма борини.
Аммо сизнинг умид, завқ ҳавасингиз
Кўрмоқ унинг порлоқ истиқболини.

Қандай бўлади у? Бир кун, албатта,
Боёнлар сандиғи бўлмайди, сўзсиз,—
Келажак эшиги бўлади одил!
Буни ўз қўлингиз билан қурасиз!
Албатта, қурасиз! Ишончим комил!

Шунда сизнинг янги адресингизга
Бошқача — янги бир хат юборарман,
Унда учта нуқта қўйган ўринга
Номингизни очиқ, аниқ ёзарман.

«САККО ҲАМ ВАНЦЕТТИ» КҮЧАСИ

— Антифашист Сакко, Ванцеттиларни
Судлар ўлдирганда Бостон шаҳрида,
Эсингдами, хабар эзди дилларни,
Тўпландик эрталаб мактаб саҳнида.

Барча фашистлардан биз — пионерлар
Ўч оламиз!— дея қасамёд этдик.
Ўз шаҳримиз, яна юзлаб шаҳарлар
Кўчасига улар номини бердик.

Волга бўйидаги ўша шаҳарда
Хатлари суртилган, ўчган бўлса ҳам,
Сакко ва Ванцетти номли кўчада
Ҳамон мактабимиз турар мустаҳкам.

Биз ўша мактабнинг шогирдларимиз,
Таслим бўлган Берлин станциясида —
Мактаб адресини келтирдик эсга,
Ўч бурчак хатларга ёзилди адрес:
«Сакко ҳам Ванцетти» кўчаси, дея.

Ахир империя маҳкамасининг
Чироғида аниқ, азиз адресни
Бизлар беҳудага ёритмаганмиз;
Итальянча икки сўз... Руснинг бир уйи...
Йўқ, америкалик судлар ҳеч қачон
Муяссар бўлмайди, биз кўчамизнинг
Номини ҳеч қачон ўзгартмагаймиз!

.....

¹ «free» (инглизча) — эркин, озод демакдир.

Мен эсладим Италияда
Баланд-баланд тоғлар устидан,
Қалин ўрмон, боғлар устидан
Қора тунда учиб ўтганда:
Улар тирик бўлганда эди,
Қизил олов чиқса қаёқда,
Биз айтардик: «Сакко, Ванцетти
Партизанлик қилиб юрибди!..»

Мен эсладим бунни янгидан
Чала тирик бўлган Берлинда:
Италиянинг қай бир ерида
Халқ ўч опти Муссолинидан!
Дедим: Сакко билан Ванцетти
Агар тирик бўлсалар эди,
Муссолинини жазолашга
Ушлаб берар эди ўзлари!

Мен эсладим бунни янада:
Италия палатасида,
У коммунист Тольяттига, жон —
Қасд қилиб бир қотил, бевиждон,
Кўкрагидан ўқ узганиди.
Йўқ, бу шумлик юз бермас эди,
Агар улар бўлсайди ҳаёт;
Балки, шунда ўртоқ Ванцетти.
Қотил қўлин ирғитарди бот.
Келажакдан қўрққан судьялар —
Йигирма йил бундан муқаддам
Атайлабдан ҳалок этдилар,
Бунга менинг йўқ зарра шубҳам!
Бунга бир кун улар тутиб дучени!
Суд қилмасин Миланда, дея,
Олдин Сакко ҳам Ванцеттини
Бостонда суд берди ўлимга.
Тольяттига отилган ўқнинг
Йўлин улар тўсолмасин деб,
Ўлдирдилар электр стул
Азобида қийнаб ва эзиб.

¹ Дуче (итальянча) — бошлиқ. Италияда фашистлар бошлиғи бўлган Муссолинига ишора. (Тарж.)

Биз коммунистларда хотира кучли,
Унутмаймиз ҳар қилмишни дунёда!
Эски гуноҳлардан сўроқ қилувчи —
Йўқ, деган қотиллар янглишар жуда,
Жаллодларнинг бу ишончи беҳуда.
Ўзимиз ҳам соғ, бақувват, бардам,
Фарзандларимиз ҳам норгул

ва шахдам —

Қадам ташлаб борар ҳар кун мактабга
Киров кўчасидан,
Войков кўчасидан,
Сакко, Ванцетти кўчасидан ҳам!

БИР ХАТОНИНГ ТАРИХИ

Париж, июль ойин ўн тўрти.
Боз қайтариб олдилар кеча
Райно билан Даладьени
Депутатлар палатасига...
Ҳатто шунда қарсақлар бўлган,
Севинчидан дағдаға солган
Ўнг сафларда ўтирган ўнглар.
Ҳатто Блюм, унинг аймағи
Ва шуларнинг тирков таёғи
Ўрталар ҳам шерик бўлганлар...
Дейдиларки, хурсандлик шунча
Авж олибди саройда кеча.

Аммо бугун нақ эрталабдан,
Байрам каби — ҳамма тарафдан
Кўча тўлиб коммунарларнинг
Авлодлари — ҳаққи келади.
Бельвилль ҳамда Сен-Дендан тортиб
Бутун Париж халқи келади.
Мен турибман беш қадам нари
Ва кўраман бунда уларнинг
Қандай овоз беришларини.
Мушт кўтариб, кўрсатиб ўзни,
Табрикдашар бари Торезни!
— Сени ёқлар кўпчилик, кўрқма!
Мана, булар сўлда, бу ёқда!
Бульварлар лиқ,

хитоб ва луқма. —

Ташлаб Париж ўтиб бормоқда:
— Парч қилинсин деворга Райно!
— Парч қилинсин Даладьени!
— Шайтон олсин Леон Блюмни!

Леон Блюм? Ажаб? Мен эслаб кетдим
Ирқит Майданекни: узун бир сарой,
Бу қўрқинчли жойда эшитганларим,
Увадалар, кўллар, зах ер — ҳамма жой.
Қон излари қолмиш девор, синчларда,
Кўз олдимга келди бутунлай бари —
Ундаги даҳшатли катта печларда
Кимни, қачон, қандай куйдирганлари...
Унда менга учраб бир-икки одам,
Деди: бунда кўрдик Леон Блюмни.
— Хўш, — дедим, — ундан сўнг?

— Ёқилди у ҳам!

Отишди шу печдан олиб кулини
Ўтган йил августда, йўқ, сентябрда!
— Леон Блюмни? — Ҳа! — Ушани-я? — Уша-
ни!

— Ҳалиги, примъер-министрни-я?
— Ҳа, ўша примъер-министрни-да!

Майданек. Намли кун. Лой, кул ҳар томон,
Тиканлик симлардан уч қаватлик ром
Деворга суяниб ёздим мен шу он:
«Леон Блюм ўлган» дея телеграмм.

Париж. Тушки палла, кун қизиган ғарқ,
Дарахтлар чулганган қуёш нурига.
Париж атрофидан оқиб келар халқ,
Лаънатлар ёғдириб тирик Блюмга,
Мен кўлга тушибман, у тирик экан,
Ўлган деб билганди уни ҳамма ер,
Аммо, тирик сақлаб фашизм учун
Келажакка эшик очган-кан Гитлер.
Йўқ! Лагерга улар қамоқ қилинмас,
Тириклай кўмилмас ва ёндирилмас.
Улар осилмайди бизни осгандай,
Улар куйдирилмас коммунистлардай.
Маълум, бундайларни тузлаб қўярлар;
Бир кун министр ҳам бўлар айёрлар.
Башарти урушда енгилса улар,
Яна мюнхенларга керак бўларлар.

Агарда бундайлар қилинса қамоқ,
Бу — фақат оммани чалғиб, алдамоқ!

Елғонни тўқига қай жинни эди,
Мен ҳам ишонибман! Тавба! Йўқ эса,
Ахир, Гитлер малъун шайтон бўлмаса,
Парижга Блюмни юборармиди?

Қандай яхши бугун томоша қилмоқ,
Парижнинг кенг майдон, йўлларига боқ,—
Ўтмоқда саф тортиб ғазабли юзлар,
Хоинга лаънат-ла қадалган кўзлар.
Баралла сўкишиб ўтмоқда уни,
Ёнади қалбларнинг ғазаб-ёлқини.

Эрталабдан бошлаб бульварлар тўлиб,
Бутун Париж бирдан ўтмоқда ҳатто.
Шовқин қоплар халқнинг издиҳомини:
— Парч қилинсин деворга Райно!
— Парч қилинсин Даладьени!
— Шайтон олсин Леон Блюмни!

ВАҲШИЙЛАР

Бош устингда минглаб тўпнинг ниллари,
Чайқар Атлантиканинг зўр тўлқинлари,
Қулоғингда бор чолғиси, хонишлар,
Жиғингда тегар ёт хир-хир товушлар,
Шу ваҳшийлар билан етти кун пайваст
Сузишдан оғирроқ ёлғизлик бўлмас!

Мен сезаман ўзни гўё турмада,
Кезаман шамолда, палубаларда,
Қўлларим орқамда, одим ташлаб жўн,
Сузмоқдаман шу зайлда етти кун.
Қисирлайди кўҳна, шалоқ пароход,
Европанинг юки билан тўла — бут.
Бу — у Европамас, қасоскор макклар!¹
Фашистлар бағрига тиғини санчган,
Бу — у Европамас, қонли кўкраклар
Кериб, фашистларни емириб янчган.
Бу — у Европамас, тўкиб қонини,
Жанглар майдонида берган жонини.
Бу — шундай Европа, ёт эшикларда
Бошпана ахтариб ёт тирқишлардан
Ховлиларга кириб ҳақлашга рози,
Малай бўлиб, этик мойлашга рози,
Қулбачча, ит бўлиб кетган Европа.

Ҳали жорий эди қирқ олтинчи йил,
Уйга қайтар эдим, Ватаним — манзил,

¹ Француз партизанлари.

Дунёни ҳеч нарса қилмагани хит,
Маршалл ўз планин айтган эмасди.
Шу план бўйича Римда бир бандит
Бировни мўлжаллаб отган эмасди.
Шахт ҳали турмада эди рўй-рост,
Ҳали социалист Жюль Мок оҳиста
Заҳарли газларни биринчи марта —
Қўллашни хаёллаб ўйларди, холос.

Ҳали жорий эди қирқ олтинчи йил,
Бошқа нарсаларни ўйлаб муттасил —
Барча йўловчига назарим солиб,
Ўйламас эдимки, бир пайти келиб —
Рангида қони йўқ, букчайган бу чол
Устига ёпиниб каттакон жун шол
Ва лекин кўнглида не шумлик ётар,
Қартайган чоғида бўлиб министр,
Францияни у қайтадан сотар;

Каттакон юк билан сизмай ўринга,
Тер босиб ўтирган мана бу жаноб
Юклари билан тез қайтиб Туринга,
Жаллодлик хизматин юлар бу қаллоб;

Еки ити билан кетаётган бу,
Жирканч важоҳатли қир бурун махлуқ
Афинага бориб беш минг одамнинг
Бошини кесади, қилиб кўзин лўқ;
Мана буниси-чи...

Хайр, етар, бас!

Ҳали жорий эди қирқ олтинчи йил,
Океан бизларни чайқар муттасил,
Шалоқ пароходдан чиқар эди сас,
Денгиз тўлқинидан қийналган у чол,
Бир ёқда юки кўп, нақ семиз баттол,
Бир ёқда ити бор, у новча грек,
Пароходда бехос учрашганлардек,
Ҳеч нарса бўлмаган каби ҳеч қачон,
Ўйга қайтмоқдалар гўеки меҳмон...
Ваҳшийлар ичида бўлиб диқ нафас,
Сузишдан ҳам бадтар ёлғизлик бўлмас.

БЕШ САҲИФА

(Поэма)

Қирт-қирт қилиб ёзаётганим
Ленинград меҳмонхонаси
Ичра, девол шкафга суяб —
қўйилган у хира тошойна
Орқасидан бир даста варақ
топиб олдим — эски ҳаммаси,
Ғижимланган, биров унутиб
қолдирмишди уни шу жойда.

Конвертсиз ва адрессиз эди.
Жўнатилмай қолган хатлардан
Бўлса керак, зеро бундайни
тамомлашнинг ҳожати йўқдир.
Ўқиб кўрай дедим. Соат ўн.
Ўн бир бўлди. Вақт соатлардан
Утар эди. Йўловчи каби
хатни кезиб чиқардим бир-бир.

Одатдаги каби йил, ойдан
ва саломдан бошланган эди;
Уни ёзган одам бошида
кўп эзмалик қилган шекилли,
Қандайдир бир китобча учун
кимдандир узр сўрагани...
Мен тушириб қолдирдим, хатнинг
тагроғига кўзим тикилди:

«Бир соатдан кейин, мен қутб
экспрессида жўнаб кетаман.
Демак, жудо бўлдик бир умр,
энди ёзсам, даҳшатмас бу пайт.
Мен мактублар юборсам, уни,
сен қизиқиб олиб, элтасан
Танишларга, ўқиб бериб сўнг
корзинкага ташлайсан лоқайд.

Нима бўлди, нимага ахир,
ортиқ бирга бўлолмаймиз ҳеч?
Нимани биз ундай айтмадик,
наҳот чакки қадам олдимиз,
Қайси бир жин ургур хилватда
қайси маҳал, эртамиди-кеч
Янглишдигу, қалтис хатони
тузатолмай доғда қолдимиз?

Уни билиб бўлсайкан кошки,
қайтармидик у жойга шояд,
Аммо бундай бўлмаган зинҳор,
тополмайсан — қидирма уни!
Бизнинг кўнгил дафтаримизга
ёзилмаган гина, шикоят,
Уни қанча варақлаб кўрма,
бурқсимайди ҳасрат тутуни.

Хатларимни олиб кўргин-а,—
мен улардан кўрқардим жуда.
Наҳот ташламадинг ўчоққа,
наҳот олиб кўрсанг қўлингга?
Бир-бирига солиштириб сен,
қанча ўқиб кўрма — беҳуда,
Ғижимланган варақлар фақат
янги ҳасрат солар кўнглингга.

Сен уларни яқинларда ҳам
ўқиб чиқар эдинг эринмай;
Илк хатларда ёниб ёзгандим
сенсиз ёлғиз туролмайман деб,

Қалинлиги бир дафтарчалик
илк хатларни битганда тинмай,
Назаримда — шпалалардан
чошиб кетай дердим энтикиб.

Ўйга нима келса, ўшани
туширардим қоғозга у кез,
Лекин-чи мен учинчи сафар
кетганимда (чамамда шундай).
Илгарилар сал эшитилган
севги сўзи қаттиғроқ, тез-тез,
Такрорланиб мактубма-мактуб,
чулғаб олди мени бутунлай.
Хиёл ўтгач, тагин биракай
мактуббозлик бошланади-да,
Жўнатилар тегсин деб дилдор
хотинларга ҳар кунги хат-пат,
Ёйилмаган бинафша сиёҳ,
хўлланмаган кўз ёшларида.
Сигганича узун ва юмшоқ,
бўлганича калта, беминнат.

Силлиқ дема ҳамма жумласин,
резинка-да ўчирилгани
Билинади ёругга солсанг;
аммо бу ҳам чўзилмас узоқ...
Сўнг охириги марта, учинчи
хат ёзилар — дилга келгани
Ақлли гап айтилар,— йиртиб,
кул қилмасанг бўлади бу чоқ.

Яхши ўйлаб кўргил танангга,—
ахир, бунинг нимаси даҳшат?
Хатда бари қойилмақомдай,—
икки маҳал ёзаман кунда,
Нажот тилаб ўтинаман-у,
жим сўрайман сендан маслаҳат,
Қадринг ўтар, қадрингга етиб,
Бебаҳосан дейман ҳуснда.

Чунки сенга қаттиқ ишониб,
кун сайин кам билипман сени,
Чунки қалин дўстимсан ўзинг,
чунки ўзинг доно, зийраксан...

Фақатгина бир нарса йўқдай,
сатрлардан қидирма энди,
«Чунки»ларсиз бир нарса; менга
ҳаво каби жуда кераксан.

Сен хойнаҳой турмушимизни
билмоқчидинг хатим текканда,
Ўқиб кўрдинг охиригача,
қиққирмоқчи бўлиб бесабр:
Наҳот бунақанги хатларни
олайн деб беш йил деганда
Юрагимни, танамни сенга
бағишлаган бўлсам мен? Гапир!

Фиқ этмадинг ўшанда менга.
Алам қилиб йиғладинг, холос.
Эски диван устида худди
ёш боладай мунғайиб ётиб,
Упканг тўлиб, бедод бўзладинг,
ва йўлакдан қадамимни рос,
Эшитдингу, хатни яширдинг
очиқ стол тортмасин тортиб.

У хатларни ўқидикми? Йўқ,
кимга керак номаъқулчилик,—
«Дўмбоқ» қачон «ўртоқ» бўлганин
титиб нима қилдик бўлиб хит.
Эски хатлар ўқилган гўша
бир вақтдаги самимий, илиқ
Яқинликни хотирлатувчи
эсдалиқдай сақланар жимжит.

Иккинчи саҳифа

Бутунингча севдим ва майин
овозингни айримча ҳатто.
Ажабланиб, кўзга босилмас
ёқимли у чизиқларгача.
Дўст эдимиз — тунда соатлаб,
бошни бошга қўйиб бехато,
Тун савдосин ўйламай, мавзу —
топар эдик ҳамма нарсага.
Бир дўстликки — соф ва беғубор,
гина сақламасди дилида.

Бир дўстликки—кўнгил ипидай
узилмасди ва эди ҳалол.
Бир дўстликки — лаб, қўлларнимас,
орзуларнинг ширин тилидан
Сўриб одам тун бўйи уйғоқ,
тўйиб гаплашарди бемалол.
Бир йил бурун, ишлаб келгани
кўҳна черковлари тик қотган
Шимол — қадим шаҳарлар тараф
борадиган бўлиб қолдимиз.
Йўллар чангиб, енгил тўзони
ўрмалади ёпишиб ордан,
Ўтлоқларда елпуғич беда
бўй таратди — қониб олдимиз.
Бу сафардан икковимиз ҳам,
чоғи, хурсанд эдик беқиёс;
Москвада ўсган нимжоним
искади ер нами, бўйини,
Кўрди дала кўк қонини ва
пичанзорни, ўтлоқ қўйини,
Шимол сойларининг тошганин
кўриб тошди кўзларда ҳавас.

Сен пайқадинг шу ердагина,
юлдузлар-ла тўла осмонни,
Йўл ёқалаб чўзилиб кетган
қизғиш қарағайлар деворин...
Нимага сен илгари мен-ла
кўрмагандинг шимол томонни.
Нима одат, нега дунёни
кузатасан деразадан сен?

Нима бўлди, менга ҳамма вақт
қўл узатсам қўл берган ҳамроҳ,
Бир табассум қилганда менинг
ғамларимни тарқатолган жон,
Бир сўзингдан чиққанмидим ё,
етакчим ва қалбимга гувоҳ,
Бизнинг қалин дўстлигимизга
содиқ бўлган улфати жонон.

Сен — сафарда, уйдан йироқда,
бунда гангиб қолдинг ногоҳон,

Япроқларга, навдага, гулга
хайрон эдинг: қанақа рўё.
Хандон ташлаб кулардинг бирам,
куйларингга тўларди жаҳон,
Чапак чалиб, болаликдагидай
шўхлик қилиб, сакрардинг гўё.

Едимдадир ботаётган кун,
тез оқар у дарёдан бирга
Ўтганимиз. Қайиқ ҳўл эди,
сени олган эдим тиззамга,
Ен соҳилга ўтиб, черковда
юнон чизган ажиб тасвирга
Таъриф бердик, парво қилмасдан
қуримаган эгни-бош, намга.

Ғалати бир қизиқиш ила
— бўёқларда кўрдик асрни,
Бурун, мўйлов-кўрқинчли тусдан
танидимиз авлиёларни,
Қўлимизни чўзиб, гумбазни
ушлаб кўрдик, кўчирдик сирни,
Сўнг омонат ўрмондан пастга
қайтиб тушдик ва кўрдик жарни.

Йўлда йўлчинг бўлай дединг-у,
улфатчилик бузилмасин деб.
Тахир пиво ичдинг; бемаза,
чандир гўштни олиб лагандан,
Кулиб-кулиб эдинг; туристлар
қўноғида роса мириқиб
Ухлаб олдинг, Москвада ҳам
бундай ширин ухламагансан.

Едимдадир, устидан булут
шошиб ўтган чақмоқли тош йўл.
Дам олмоқчи бўлиб эдим, сен
жаҳл аралаш, таажжуб ичра
Енгил қисиб қўйдинг елкангни
ва пошнангни асфальтга тўқ-тўқ —
Уриб, бирдан рақс ҳам тушдинг
чарчамадим дегандай сира.

Ҳечқиси йўқ, вафодор ҳамроҳ,
майли, шундай бўлгани маъқул —

Нима бўпти, қотган нон есак,
тунаб қолсак кўрпа-тўшаксиз.
Афсус.— сафар вақтида икков
яшадимиз бир ошиқ-маъшук,
Москвага қайтгунчалик у
низомизни яшириб, рашксиз.
Сиз бой бермай яшаб ўтдик ҳам.
Даҳшатлидир шуниси аммо;
Ҳаётда биз хархашамизни
биринчи бор яшира олдик.
Совуқчилик тушган ўша кез,
яхши ётиб туриг, деб, ҳамма
Дардни қалбдан чиқаролмасдан,
тун қўйнида садосиз қолдик.

учинчи саҳифа

Едимдадир, киши кўзига
кўринишга ийманганимиз,
Одамларнинг кўзи, қўлоғи,
овозидан чўчиб тушардик,
Еб-ичишган, шовқин солишган
Базмларда сийланганимиз
Татимасди, чорак соатча
ўтириб, жим чиқиб кетардик.

Ҳеч ёнма-ён ўтирмас эдик.
Зеро ким ва нима ҳақида,
куйиб-пишиб уқтирмасин гап.
Яширинча, бир-биримиздан
бол сўраган нигоҳларга тик
Қаралмасди, халал берса гар
ёнар эди кўзларда ғазаб.

Едимда бор, мажлисда эдинг.
Илҳақ бўлиб кўп кутдим сени.
Гоҳ эшикдан қулоқ солдим-у,
гоҳ дераза тагида туриб,
Зора дедим, хиёл эшитсам,
ширин тили маст қилса мени!
Имтиҳондан бўлса ҳам майли,
Атайлаб, биз лекция пайти
гапиравер дедим кўпириб.

Одат деган нималигини
билмас эдик биз аввал ҳатто;
Китобларда ёзилганини
унутмоқчи бўлдик туш каби.
Севги — янги кўришмоқ дедик,
ким севилса, севса бехато,
Бир-бирига сирини очсин,
бир-бирига кўринсин қалби.

Сиримиз бор эди айтгудек.
Йиғиб қўйган эдик икков ҳам.
Қалбнинг хилват бурчакларига
биргалашиб ташламоққа кўз,
Ҳаёт икир-чикирларини
эсламоққа ақалли бир дам.
Бизга дастлаб етмаётгандек
туюларди на соат, на сўз.

Аммо кейин ташвишимизни
йиғмоқ учун қатра-қатралаб,
Вақт ҳам топдик, сўз ҳам кўпайди,
ҳаммасига етди ақлимиз.
Иш кўп эди. Ёлғиз тунадик,
кўришмасдан неча марталаб,
Мен ўзим-ла, сен ҳам ўзинг-ла
банд бўлдимиз десак ҳақлимиз.

Сен билан мен нуқул бугун-у
ва эртани ўйладик, холос,
Янги қилиқ чиқариб, кеча —
бўлган ишдан гаплашдик бир дам.
Шуни одат қилдимиз худди
нонуштага қўйгандай ихлос.
Бунга ҳатто эрталабданоқ
вақт ажратар эдик хотиржам.

Қачонлардир бир-биримиздан
туҳфа учун миннатдор эдик.
Топилдиқдай ҳамма нарсани
тортиқ қилай дердик бесабр,
У йўқ энди. Совға-саломлар
маълум кунда бўлади дедик,
Энди нима ҳадя қилсак ҳам,
илтифотсиз, бари беқадр.

Заҳар қилди кунларимизни
ярашмаган кўп қилиқларинг.
Қандай қилиб еб-ичаман-у
ва эшикдан қандай кираман,
Қамзулимни кийишимгача
ҳаммасини олддан билардинг,
Қандай қилиб стол ёнида
тураман-у ва ўтираман.

Жимжитгина, кўз уриштириб,
ўтирардик ёлғиз иккимиз.
Меҳмон-излом келса ногоҳон,
рўйхуш бермай кутиб олардик.
Орадан бир-икки йил ўтиб,
қўмсардик ва у севиқлимиз —
Дўстларни биз ўзимиз энди
чорлаб, бир уй бўлиб қолардик.

Боқийликни ўйлаб, қизиб баҳс,
шодлик вақти ўтарди зумда.
Столга тез газета ёйиб,
чўпиллатиб ичар эдик чой.
Студентлик ўтди. Ёлғизмиз,
сўз тиқилиб турар ҳалқумда:
«Улар билан кўнгилли. Лекин
икков бўлиш ширин хойнаҳой».

Икков бўлиш ширинми, — демак,
ҳали ора очикмас; бирга
Юрибмиз де, инқиллаб секин,
сўнганмас де, меҳр учқуни...
Едимда бор: бир кун қарасак,
биргаликда ўтган умрга
Епиштириб гўё бир марка
штемпеллаб қўйибмиз уни.

Дам олиш кун эди, аксига.
Ади-бади айтдик уззу кун
Ва тумшайиб ўтирдик уйнинг
бурчак-бурчагида ёп-ёлғиз.
Қандайдир бир нохуш, ярамас —
наргага дуч келдик ўша кун,
Атрофимиз ҳувиллагандай,
биринчи бор турардик ҳолсиз.

Ҳаммасини тўйиб гаплашиб
 олган эдик — оғиз очмадик.
 Ухлай десак — вақтли; диванга
 жой солишга эриндик балким
 Ва келишиб қўйгандай, бирдан
 иккимиз ҳам туриб беҳадик,
 Телефонга ёпишдик: зора
 меҳмон бўлиб келса аллаким.

Меҳмонлар ҳам келди ҳадемай.
 Биз омонат мебелимизни
 Йиғиштириб бир четга дарров,
 шовқин-сурон кўтардик хурсанд.
 Хандон ташлаб кулардик, ўйлар
 гаш қилмасин деб дилимизни,
 Хаёл сурмай дердиг-у, аммо
 бир нарса-ла бўлар эдик банд:

Меҳмонларнинг олдида илк бор
 зора, таскин топсамиз дедик,
 Бахтимизни ўз қўлимиз-ла
 топширардик бировга силлиқ
 Ва зериккан сайин меҳмонни
 сира қўйиб юбормас эдик,
 Ахир жўнаб кетишди, яна
 ёлғиз қолдик, бачкана қилиқ...

Кейин яна тотув турдимиз,
 анчагача кайф қилиб бирга,
 Укинмай ҳеч тақдиримиздан,
 ишлаб юридик тагин ёнма-ён.
 Аммо эсдан чиқармадим мен,
 унутмадинг ўзинг ҳам сира
 Бир кун тушган совуқчиликни;
 қилмасак-да ошқора баён,
 Эсимизга тушганда, ҳар вақт
 тикилишиб қолардик ҳиссиз,
 Қочиб бўлмас эди хотира —
 соясидан бир ёққа шартга.
 Айрилиқнинг боши ўшадир,
 ўшанда биз лоқайд, севгисиз,
 Ғамимизни фарёд қўпориб,
 яширгандик биринчи марта.

Эсингдами, эски ромлари
 ғижирловчи торгина хона?
 Муздек эди унинг девори,
 бир четида юпқа каравот.
 Тонг отдириб келмасанг-да, ҳеч,
 бироқ бу уй бўлиб бегона,
 Келар эдинг мен билан гоҳ-гоҳ
 кечалари қилгали роҳат.

Яхши кўрмас эдинг уни сен,
 ювуқсиз деб идиш-товоғи,
 Оқланмаган, кунгай, ёруғмас,
 иссиқ эмас экан деб қўйни,
 Қийшиқ ойна тагида битта
 муъжазгина печка-ўчоғи
 Лов-лов ёнмас экан дердинг-у,
 ёқтирмасдинг омонат ўйни.

Роса хафа бўлдим бир куни.
 Иш-пишимни қўйиб, деворга
 Гилам осдим ва деразанинг
 синган кўзин солдим ўзимча.
 Тақ-туқ қилиб мих қоққан бўлдим
 эркакча бир беўхшов ҳолда,
 Уйга хотин файзин киритдим,
 ярқилласин дедим кўзинга.

Қўп унналдим. Хиёл исиди,
 ғувилламай қўйди шамол ҳам,
 Лекин одам турмаган хилват,
 лашкаргоҳга ўшарди ҳамон.
 Балки тордир? Наҳотки бизга
 етти ярим метр бўлса кам,
 Яқин экан кўнгилга кўнги,
 ахир бунинг нимаси ёмон?

Болапондай шўх эдик жуда.
 Сабабини ахтариб кўриб,
 Муҳаббатга уй ва каравот
 ҳеч сабабчи эмас дедимиз,
 Туюлса ҳам оғир, мураккаб,
 тикилишиб қараб ўтириб,

Қалбимизга осон қўл солган
ҳам қовушиб қолган эдимиз.

Озмунчами дарс тайёрладик,
ёдакилаб бу каталакда.
Керосинка ёқиб, ўтида
озмунчами исиндик бирпас.
Менинг қанча чизмаларимни
тўғриладинг сен ўзинг якка
Ва мен билан стол ёнида
нималарни қилмадинг ҳавас.

Мен яқинда бўлдим у жойда,
тарк этганда вақт бўлиб зиқ,
Кўп нарсани ташлаб кетибсан,
уй халатинг осиглиғича
Турган экан. Қалин деворда
ўша таниш иккита қозиқ,
Унда эса чанг босган зарҳал
расмли ром қийшайган пича.

Хотиралар шунчалик янги,
эслаш ҳали балки эртароқ:
Пул-пучакдан қийналган эдик,
тебратардик рўзгорни зўрга,
Мен туғилган кунда ана шу
эски ромни топдинг-у бир чоқ,
Расмларинг солиб, сизга деб,
ҳадя қилдинг ва қўйдинг тўрга.

Йигирмата расминг ичида.
йилма-йиллаб танийман сени:
Ана, икки яшар дўндиқча,
ана, пилта сочли қизалоқ,
Ана, жиддий турган ўсмирнинг
ўнг ёғида бир қиз, у мени
Мафтун этган ўша ҳолида,
биринчи бор учрашилган чоқ.

Қандай қилиб расмларингни
мен унутиб қолдирдим бунда?
Ҳамма нарса илгаригидек —
турибди, сен кетмаган каби.

Айрилиқнинг боши ушбудир,
ўша эски расмга кунда
Бир қарасанг — жонинг киради,
биноқ иссиқ ўтказмас қалби.

БЕШИНЧИ САҲИФА

Айрилдикми, вассалом, жимжит
ўтирсамиз бўлмас эдими.
Ҳали ҳаёт жўш уришини
ақл кўзи билан кўргандай
Нега зарда билан ёзаяпман,
ё қалбимни очай дедимми,
Ё «Тўхта!» деб қичқирмоқчиман
изларингдан тез югургандай.

Ташлаб кетма. Кетма, сабр қил!
Мен нима, бир лаънатиманми,
Ёлғиз ўзим ҳасратимизни
ичга солсам ва десам: «Нега?»
Кел, бир кеча секин дардлашиб
ўтирайлик. Менинг сийнамни
Бурдалама якка қолдириб,
аламларда шерик бўл менга.

Севаркансан, анча бахтдан сўнг,
ҳувиллаган бўм-бўш уй ичра
Қолай десанг, ўзингни ўнгла,
зарбаларга қани ҳозирлан;
Романларнинг охири никоҳ —
билан тамом бўлади, сира
Чўзиб бўлмас, чунки қаҳрамон
нима қилсин — билишмас бирдан.

Нега бунча ўй босди мени?
Наҳотки, мен ҳаётдан безсам?
Наҳот қушлар чуғилламаса,
кўм-кўк бўлиб чиқмаса кўкат?
Наҳотки мен бир дунё ишга
шўнғиганда ўзингни сезсам,
Енг шимариб, наҳот, ақалли
унутмасам сени бир фурсат?

Сен ҳам худди мен кабидирсан,
оқизмайсан ёшингни ҳўнг-ҳўнг.

Фақат эски будильникни сен
«етти» қилиб қўясан бошга.
Куч қуйилиб келиб ишлайсан...
Унутаи деб,— унутасан сўнг.
Унутгач, ҳеч эсга олмайсан,
тушларингга кирмайман бошқа.

Сўнгги кезлар қаттиқ соғиндим,
адо қилди қўмсашлар мени,
Лекин қўлим кўп йилдан буён
бундай оғир бўлмаганди ҳеч,
Суқлик ва ҳирс узоқ йўлларда
тинмай олиб юрибди энди,
Умримда мен бунақасини
билмагандим бир куни, бир кеч.

Нега бунча маъюсман? Бошдан
кечганларни ўчирмай нега,
Бунча шарт-шурт ёзяман, ундан
гоҳ кулги, гоҳ дод эшитилар.
Оғир мактуб, пулин тўлаш-чун,
тарозига қўйиб тортйшса,
Унга лойиқ марка топилмас,
Ўйлаб толган эмас кишилар.

Хатни ўқиб чиқиб, мен ҳали
юборайми, юбормайми деб,
Қўлимда фол очиб кўраман.
Аниқроғи, тегмайди бу хат.
«Мен севмайман» деган осойиш —
сўзни қандай бўлади айтиб,
Саҳифага тушмадимикин,
гумонсираб, чекдим машаққат.

Наҳотки мен севмасам сени?
Севмасам гар, ҳисларга чўмиб,
Сени эслаб, кечаси бедор,
олов ёқмай ўтирармидим,
Унутгандай кўринсам ҳамки,
сени дилда бўлурми кўмиб,
Кетай дейман, аммо кетгим йўқ,
биров, қолинг, деб кирармиди.

Телефон бор қўлим тагида.
Трубкани кўтарсам илҳақ,

Станция тўғрилаб дарров,
Москвага қўяди улаб...
Бир минута бир сўм тураркан,
«Севги» сўзи учун арзон ҳақ,
Бу сўзсиз мен урвоқ одамман,
яшолмасдан, тушаман қулаб.

Овозингни эшитсам зора!
Ҳали умид ўти сўнмаган,
Ўзимиздан ўтган ҳамма айб
деярмидик фаҳмимиз етиб.
Уннаб кўриш керак сўнгги бор,
қалб бормики эриб кўнмаган,
Учрашсак ҳам майли дердимиз,
ҳатто узоқ Бологга кетиб.

Жўнаб кетмоқ керак шу бугун.
Эртагача сабр чидамас.
Бир телефон қилсам, ҳаммаси
ўз ўрнига тушадигандай...
Номеримда ёғоч каравот
ғирчиллайди — ётаман бирпас,
Кутиб шимол экспрессин,
хаёлларни қувлайман қандай.

Сен кўзимга тикка қарайсан:
умр бўйи севиш дорусин
Балки билар дейсан-у, мендан
олмоқчисан бунинг ҳақини,—
Муҳаббатнинг баридан қаттиқ
ушламоқчи бўлиб шу йўсин
Интиласан — кўнглинг нимани
Тусамайди! Билмайман буни!

Билсайдим — кетармидим ё?
Этагингга ёпишармидим.
Билсам, жудо бўлур эдикми?
Билсам, яшар эдик айрилмай.
Қошки билсам эди! Афсуски,
билмайман мен ё биларми ким,
Билсанг, балки севги матох деб,
қўриқлардинг ёнидан жилмай.
Йўқ, меҳрибон ўртоғим, сенга
телефон ҳам қилмай, ғам емай.

Ҳамма гапни айтиб жўнгина,
 ора очиқ қилган ўзимиз.
 Қўй, ёшингни оқизма энди.
 Поезд жўнаб кетар ҳадемай.
 Яхшиямки, мендан йироқсан,
 кўзимизга тушмас кўзимиз.
 Ҳа, кетмоғим жудаям оғир.
 Нима қилдим ёлгон гапириб.
 Аммо яна ҳар сафаргидай
 меҳнатда мен ором оламан.
 Меҳнат қилган инсон тирилар.
 Сув юзини бирдан шопириб
 Чиққан моҳир сузувчи каби
 фарқ бўлмасдан, омон қоламан.
 Нимага мен бунча маъносман...»

 Одоқ бўлган эди шунда хат.
 Хаёлимда кўринди: йигит
 тикиларди бурчакка сокин.
 Мурманскка борувчи чопқир
 «Қутб камон ўқи»даги бир
 Жой ёзилган билет солиғлик
 ҳамёнини бекитди секин.
 Хатни ўқиб, хаялламасдан
 идорага чиқдим; бир қари
 Кўринди, жим тирсагин туртдим,
 кўзларимда савол назари:
 «Сўнгги кунлар менинг хонамда
 турган одам қанақа эди,
 Менга айтиб беролмайсизми,
 У қаёққа кетяпман, девди?»
 «Деёлмайман сизга бир нима,
 одамлар кўп қизиқ бўлади.
 Чамадонин кўтариб, пастга —
 тушиб келди оқшом маҳали.
 Гражданин, йўл бўлсин? десам,
 дудуқланди, ҳе, ким билади,
 Ўзимга ҳам қоронғу, деди,
 қайғалиги номаълум ҳали».

1938

«ИЛК МУҲАББАТ

(Поэма)

БИРИНЧИ БОБ

Ун бешга кирганда ҳасрат не қилсин?
 Болалик аламин — алам демаймиз;
 Уйдан қочсак — афв сўраймиз секин,
 Қиздан жудо бўлсак — писанд қилмаймиз.

Тоғу ўрмонлардан нари бир ёқда
 Болалик калитин биз аллақачон
 Ташлаганимизни эслаган чоғда,
 Ахир, кулмаймизни биз уриб хандон?

Ақлимиз йил сайин ўсиб бораркан,
 Ўрганиб қоламиз ўрнимизга биз,
 Қалити буралган ўйинчоқ билан
 Полда ухлаб қолар болалигимиз.

Қачондир қарилик, ғуссаю алам
 Дардига худойим етқизса бизни,
 Қўрайлик ўшанда бирпас бўлса ҳам
 Узоқ бир қишлоқда ёшлигимизни.

Ун беш ёш ҳар кимда ҳар турли бўлар,
 Лекин болалик-ла видолашмоқ ҳам
 Ва қизлар ташлаган рамзли нигоҳ ҳам
 Барча катталарга бир хил туюлар.

Қаранг-а, шунча йил ўтиб кетди-ю,
 Унга хайрлашув бўлиб туюлган.

157

Уша илк нигоҳни ҳамон эслар у
Аламли ва ғамгин аниқлик билан.

Турли кўчаларда фасад бўлса ҳам,
Аммо ҳовлилари эди ёнма-ён
У каптархонага беркиниб бу дам,
Қарарди нариги ҳовлига томон.
Отаси жўяклар ўтоқлаб юрар,
Онаси нимадир қилар авайлаб.
Қиз дафтар устида узоқ ўтирар,
Қокили учи-ла чивинни ҳайдаб.
Ҳовлига йиқилиб тушар еридан
Бола чархипалак бўлгандай бу чоғ.
— Уялгин, Мария! Бўйинг ҳам етган.
Бери кел,— мароқсиз, узундан-узоқ
Насихатни тинглаб, қокилин юлиб,
Итоаткорона туриб қолади;
Шу пайтда бегона боланинг кулиб,
Қараб турганини кўриб қолади.

Қишда, қор ёққанда ўтирар экан
Пистирма ерида боланинг ўзи,
Қизнинг ҳам жавдираб девор ортидан
Қараб турганига тушарди кўзи.

Шунгача бермаган экан эътибор,
Томдан қор куралиб, уюлар холос.
Пастроқ кўринганди шунинг-чун девор,
Қиз эса баландроқ туюлди бир оз.

Ота-онаси-ла кетиб қолди қиз
Уруғларниқига, келганда кўклам,
Қарангки, ёмғирлар ёғиб тўхтовсиз,
Баҳор ҳам чўзилиб кетди жуда ҳам.

Эриниб лангар-ла учирар каптар,
Донгдан кечишга ҳам рози каптарвоз,
Одати бўйича, эшитмоқ истар
Бўш қўшни ҳовлидан чучук бир овоз.

Қиз қайтди. Қизни у танитай қолди.
Қарамоқчи бўлди бориб яқинроқ.
У билган болалик қайга йўқолди,
Қаламдон, чит кўйлак ва ялангоёқ?

Уйга қайтиб келган у эмас эди,
У қизнинг опаси қайтибди дейсиз.
Қўшни боласига қарашни энди
Ўзига ор билар ўша ойим қиз.

Якшанба кунлари — сочларда тароқ,
Сабзак оёқларда ипак чулкалар.
Ҳозирча пошналар бир вершок... бироқ
Она пошнасидан пастдир бир қадар...

Ҳали хайриятки шаҳар боғида
Сайр этмас у билан улкан кишилар.
Йигит ўн олтига кирган чоғида
Рашкдан ҳам оғирроқ яна не бўлар?

Дейлик ўзимиз ҳам улғайдик бир оз,
Бир ёшга каттамыз ва ақллироқ,
Барибир биз қиздан ёшлигимиз рост,
Энди пайти экан қизни унутмоқ.

Шуни билган каби, ҳа, кун кеча
Кетди қиз отаси уйдан кўчиб.
Арава ғирчиллар ва кийим-кечак
Комета думидай борарди учиб.

Тунука идишлар қайишар эди,
Жавонлар бўй чўзган девор сингари,
Буюмлар ёнида қиз борар эди
Жунжиб чит кўйлакда аста илгари.

Бола қиз кетидан бормади. Шу кун
Бирор баҳона-ла кўтариб шов-шув,
Ўзин бахтсиз қилиб кўрсатиш учун
Кутди отасини тундлик билан у.

Оқшом ота келди,— бемаъни ғавғо,
Чой пайти отанинг хўмрайишлари,
Дарҳол сезиларлик бўлмаган, аммо
Кўп кескин сўзларнинг айтилди бари.

Она чопиб чиқди бошда рўмолсиз
Ва йиғи аралаш пайқади ўғил:
Жанжал, таҳдидлардан кучлироқ экан
Мана шу ажинли кекса енгил қўл.

Ота-ку майли-я, онага қийин,
Ҳеч қачон — тўрт ёғинг қибла,— демас у,
Онанинг сўзларин тингласанг, кейин
Остонадан ҳатлаш мумкин эмас-ку.

Онасини қийнаб ваъда ҳам берди:
— Келаман, сўрайман авф, ҳа шундай,—
Сўнгра тўйиб-тўйиб у ўпар эрди
Онанинг хамирли қўлин йўлакай.

Волга пристанига келиб қолди у
Тунар жой ахтариб кеч кирган чоғда:
Темир-терсак, мойли арқон, қоронғу,
Чироқлар жимирлар узоқ-узоқда.

Саҳаргез қармоқлар макон қурибди
Волгада, бутазор авлоқда бу дам,
Дарё ўртасида кутиб турибди —
Бошпана уйсизлар, ошиқларни ҳам.

Бунда ўн беш ёшда ухлаш машаққат:
Кимдир чала-чулпа айтган хирсли гап,
Ясама хўрсиниш, яна сукунат,
Кўйлак шитирлади бўлиб дарғазаб.

Қумга ботинкалар ярим кўмилиб,
Ётибди кичкина махлуқ сингари,
Толда аёлларнинг блузкалари
Ҳилпирар ўргимчак уяси бўлиб.

Тўққизда лайлакни унутган эдик,
Тинглай бошлагандик ўнда каттани,
Ўн учда бор гапни биламиз дердик,
Ҳали билмасак ҳам ҳеч бир нарсани.

Ўн бешда ҳар эрта азобли андак —
Керишсак суяклар қирсиллаб кетар.
Кўчмайчи циркларнинг отлари, шўртгак
Терлар ҳиди сени мафтунни этар.

Сабаб кўк туманда сузган қиз эмас,
Сабаб эмас эски чит кўйлаги ҳам,

Бошни тошга урсанг арзир бу нафас,
Нима керак — билмай, қилганда алам.

У қайноқ қумлоққа ётди юз тубан.
Баланд бўй, яланғоч, улкан бир аёл.
Ўтди дарё томон қўллари билан
Тол новдаларини ёриб бемалол.

Кўз юмиб, аёлнинг қулочларидан
Тўлқинлар сапчишин эшитди шу дам,
Сўнг жимлик. Соҳилга енгиллик билан
Боланинг ёнига у қўйди қадам.

Рўмолдан бир тутам соч чиқиб қолган,
Барин кўрди — бир оз бўртган оғзини,
Оврат ҳудудидай бир чизиқ солган
Ёқанинг қорайиб турган изини.

Қиларкан сочларин икки зил даста,
Қўли-ла ғижимлаб сиқар эди у.
Шамолдан жунжайган оёқдан аста
Томиб тушар эди қум устига сув.

Аёл сочларини аста ёйди-ю,
У билан шамолдан кўксини ёпди,
Шошмасдан олдинга энгашди-да у
Қумдаги ўроғлик либосин топди.

Либос кийилгуси келмасди буткул,
Кўриниб турарди унда қора нам.
Баданнинг кўп ери ҳамон эди ҳўл —
Томчилар қоплаган уни ҳали ҳам.

«Надя!» — деб бугадан кимдир чақирди.
Орқага ирғитиб сочларин дарҳол,
Кўйлагин батамом киймасдан юрди
Овоз келган ёққа ғоз ҳолда аёл.

Дим қоронғуликдан чарчаб кетди у.
Олис қумлоқлардан бирмунча нари
Лангар ташлаб турган сол чироқлари
Тун бўйи кўз қисиб бермади уйқу.

Боғлаб либосини тугун этди-да,
Бўш қўл-ла сол томон қулоч отди у,
Дарёда чайқалган солга етди-да,
Унинг бир четига чиқиб ётди у.

Булутлар шу қадар сузадики паст,
Уларни ётиб ҳам ушласа бўлар,
Мачтадаги яшил чироқ бу нафас
Булутга осиглик каби туюлар.

Йўлларда бор-йўғин йўқотган инсон
Кўп йиллардан сўнгра шу ерга келиб,
Қайта топиш йўлин сенинг ҳаяжон —
Тўла ёшлигингдан олади билиб.

Зоҳиран ўткинчи каби бепарво,
Шаҳарни пиёда кезиб юрарди,
Бу ерлик кишига ўхшамас асло
Тамаки ҳидлари келиб турарди.

Бўлур ҳар ёқдан ҳам пухта шу одам
Хоҳ ёлғиз бир ўзи қаҳ-қаҳлар урсин
Ва хоҳ у папирос чекиб ҳам турсин,—
Ҳар иши эркакка муносиб, кўркам.

У барин тушунар, узоқ ўтирар
Дарё қирғоғида сен билан ўзи,
Қутурган Волгани кузатган бўлар,
Қизил буйкалардан ололмас кўзин.

Ҳали сен билмаган нарсанинг барин
Ўкинчсиз, ғазабсиз бир-бир эслайди
Ва қўйиб бошингга гудур қўлларин,
Болалик сочингни аста силайди.

Ё раббий, учрашув қанчалар узоқ,
Ўз дардин йигирма йиллардан кейин
Қайта ўз-ўзига ҳикоя этмоқ
Бўлган шу одамга жуда ҳам қийин!

Олдиндаги солда чирсиллар гулхан,
Вишиллаб чўкарди сувга учқунлар,

Уларни кафтига тутмоқчи бўлган
Кенг, оппоқ соқолли кекса бир Волгарь.

Сўзламоқда эди оҳиста шу он
Чалқанча ётувчи қўшниларига:
«Ҳаёт мана шундай — юрамиз ҳамон,
Тўхтаймиз, юрамиз яна нарига...»

ИККИНЧИ БОБ

1.

Бари бир-бирига ўхшар эҳтимол,
Эркаклар кулбаси — кўримсиз маскан.
Ҳафталаб супурги тегмаган кир пол,
Ёзув столида чойнак, товадан
Иккита доира, икки қора из,
Бир даста гул эса сўлибди сувсиз.
Бош тубан осилган велосипед ҳам,
Чанғилар ойнага суяб қўйилган,—
Эни, узунлиги уч қадам билан
Аллақачонлари ўлчанган олам.

Бизнинг ёдимизда сақланиб келар
Болалик чоғининг ҳийласи доим:
Бурчакка тўпланган супуриндилар,
Тўшакнинг остида дазмолланган шим,
Галстук байрамдан бир сутка бурун
Луғатга авайлаб солинганлиги,
Календардан эса папирос учун
Бир ой олдин йиртиб олинганлиги,
Ёшлик шеъри тўла дафтар, бисот-да,
Чатилган пиджак ҳам сақланар ёдда.

Хонада омонат турган неки бор,
Шип-шийдам девор ҳам, шалоқ стол ҳам,—
Қизнинг келишига кўз тутиб ҳар дам
Севинар эди-ю, лекин гумондор.

Ҳўжайин тунларда бўлганда тажанг,
Қизни келтиришни қиларди орзу,
Қилиб аллаким-ла қилич билан жанг,
Қизни қутқармоқчи бўлар эди у.

Кизга ўлгунгача бўлиб вафодор
Қолишга айларди йигит қасамёд,
Уни чақирарди, кутарди такрор,
Ниҳоят қиз келиб этар эди шод.

«Ғарибим», «азизим» сўзи сингари
Кам маъно сўзларни айтар экан қиз,
Буни бир-икки бор эшитган сари,
Ҳар куни келарди боз эшитгумиз.

Уйнинг деворлари шундай эдики,
Ҳаттоки қулоғинг оғирдир магар,
Яшасанг ҳам бунда, ёндаги икки
Хонада яшашга эди баробар.

Агарда қўшнининг бўлса хотини,
Бошингни қўлинг-ла қучиб оласан,
Шунда ҳам ётганда у туфлисини
Ечиб ташлаганин тинглаб қоласан.

Хайрият, бу уйда хотин эди кам.
Яшардик эркакча нотинч жойда биз:
Кўпинча эрталаб, ёдда ҳали ҳам
Биз умивальникда кир ювганимиз.

Мен шу саналарни титкиласам боз,
Чиндан ишонаман ҳанузга қадар,
Эди ўттиз бирда уйланганлар оз,
Икки йил ўтказиб уйланди кўплар.

У бундан кетарди. Перонинг учин
Гудур қўллар билан сийпалаб кўрмоқ,
Ўзимизни шогирд ҳис этмоқ учун
Фурсат келган эди аллақачоноқ.

Алмашмоқ керакдир бунинг барини
Ўқувчи дафтарин сиёҳ доғига,
Студшаҳарчанинг тор ётоғига
Қурилишнинг таниш шов-шувларини.

Ўзини йиртилган мактаб сумкаси
Осган бир ўсмирдай ҳис этди бу бор;

Энг қаттиқ тўшакда тунлар муттасил
Ухламасликка ҳам эди у тайёр.

Муаллим оғзига боладай қараб,
Энди дарсхонадан ўрин олажак,
Юпқа бутерброд ошаб эрталаб,
Нафақа тийинларин чўтга солажак.

2

Онаси, кампирлар одати шу-да,
Вокзалга бир соат илгари келган.
Йўлга ўғли учун атаб пиширган
Жўжа, нон ва тухум бордир қутида.

Ҳар кун ўн чақирим босмайин дебон,
Бечора онани зўрға унатиб,
Завод ётоғига кетгандан буён
Она ўкинарди қайғуга ботиб,
Дерди: бўлар экан ҳеч кеткизмасам;
Чақириб, котлет-ла қиларди меҳмон,
Шошиб еганидан она даргумон, —
У ерда овқатни еса керак кам...

Оналар бордирки,— беҳад бахтиёр.
Оналик кишилар,— уларнинг фақат
Ишлари бизларни авайлаб минг бор
Боқиш ва севишдан эрур иборат....
Ўғли озор чекса беҳуда агар,
Поездга дўстлардан қарз кўтаради,
Эскирган пальтода наркомга қадар
Дадил қадам ташлаб кириб боради.

Биринчи қўнғироқ чалинганида
Ўғлининг «эгаси» бир ёш қиз келди,
Эркакча қулоқчин, сумка ёнида,
Қалта камзул кийган қоқвош қиз келди
Ўрнидан сал туриб сиполик билан,
Қаршилаб, ажинли қўлин узатди.
Қиз алланеларни вижирлар экан,
Она ҳам бурчакдан уни кузатди.

Ҳа, ўша, албатта, ўша кўк кўз қиз,
Ҳатто юзларида кулдиргич ҳам бор.
Юзига солмабди кўз ёшлари из,
Қўлида ажиндан сира йўқ ғубор.

Майлига ўғлини қораламайди.
Одат шу: авайлаб, катта қиламиз,
Сўнг думин силкитса унга бирор қиз,
Кетидан бегона жойга жўнайди...»

Рост, ўғли шу қизни бир дўст ё сингил
Сингари яқин деб сўзлаганлари,
Бироқ у — бола-да, қиз эса қари,—
Дўстлик бор — невара бўлишини бил.

Совуқ кечаларда уни иситиб,
Қиз учун куёвни ўстирган инсон
Она эканини унутмагил деб,
Қизга уқдиргуси келди шу замон.—

Бола бўлган экан каттакон эркак,
Қиз уни ҳаммадан азиз деб билса,
Бунинг-чун она ҳам сабабчи андак,
Гуноҳмас — кампирга у таъзим қилса...

Ўғил етиб келди. Жунжиб учовлон,
Перронга чиқдилар тутунли залдан.
Она нарилашди. Йигит қиз билан
Сайр этиб кетишди паровоз томон.

Она кузатарди рашк билан бу дам:
Мана ўғлинг келди, сен ёлғиз, улар —
Бирга юришади ҳуштаккача ҳам,
Сўнг сенга ойнадан недир қичқирар...

Икки ошиқсимон хушвақт ташвишсиз
Тунги платформа бўйлаб сайр этди.
Бутун қўлқопини унутганди қиз,
Қиз қўлин қўлида йигит иситди.

Нималар бермасди билмоққа, агар
Жўрттага унутган бўлса экан қиз...
Ёки ҳаловатга тўлса экан қиз
Қўлин иситишдан. Кутди шу қадар

Қиз лоқайд холидан, бўлса-да бир он,
Қани энди шунда чиқа олса деб!
Салгина пирпираб кетади мужгон,
Хўрсиниб қўяди, қўлга қўл тегиб.

Нима била олсин йигит, агар қиз
Йил сайин ўзгармай келаркан ҳамон,
У тиниқ ва буткул совуқдир эсиз,
Январнинг оп-очиқ ҳавосисимон!

Агар ташлаб кетсак — ўпкаламас у,
Қайтсанг — сезмагандай юрар хотиржам,
Совуқ куёшидан нур эмасан-у,
Чин қуёш нурини унутасан ҳам.

Ҳар қандай «хайр»нинг ўрнига шу он,
Ўйланмай, кўтариб пўстин, қулоқчин,
Планшети билан қизни парсимон,
Бўлди вагонига олиб кирмоқчи...

Сўнгги қўнғироқни кутмасданоқ у,
Ҳаттоки яхшилаб видолашмай ҳам,
Қизга парвосизча «хайр» деди-ю,
Юқори зинага сакради бардам.

Поезд жилди. Она қўлқопин олиб,
Платформа бўйлаб илгари юрди.
Атрофга аланглаб бир назар солиб,
Ўғлини яширин у чўқинтирди.

Кўринди чехраси ромда сўнгги бор,
Сўнгги бор шивирлар: «Яхшилаб ўран»,—
Музлаган ойнадан кимдир лаб билан
Беовоз қичқирди такрор ва такрор.

Она қизга боқди мағрур, шодмон,—
Қизгамас, онага у юз ўгириб,
Қўл чўзди зинага чиққани замон
Ва шапка силкитди эшикда туриб.

Қиз парво қилмасди бироқ кампирга.
У кўзи ёшидан жуда энтикиб,
Бари тугаётган узоқ бир ерга,
Буралган тутунга турар кўз тикиб,

Она кўриб қолди — ёқага тушди
Уялиб артилган кўз ёши шу он.
Ажабо, рашк бирдан қаёққа учди!
Гўёки кўринди ҳазин, меҳрибон!

Йиғлаган шу кўм-кўк кўзлар кампирга.
Ҳа, чакки рашк қилар она кўпинча,
У билан йиғласанг ўғил-чун бирга,
Шу ёшлар гуноҳни кечирар пича.

— Жоним, зерикаман ёлғиз жуда ҳам,
Сизни кўпдан таклиф этмоқчи эдим,
Бирга чой ичайлик юринг, жонгинам...—
Қиз ҳам итоат-ла кетаверди жим.

Эшикка еткунча тун қучоғида
Қизга сўзлаб кетди ўғлин дам-бадам,
Қасал бўлганини гўдак чоғида,
Жуда кўп дорилар ичирганин ҳам!

Сўзлади саккиз йил уруш чўзилиб
Доктор чақиринишлик мушқул бўлганин;
Агарда уйланиб қолгудай бўлса,—
Онамга ташаккур айтсин деганин.

3

Орқага чопади столблар ҳар он.
Ёнида ўтсак ҳам биз йигирма бор,
Ўтмишимиз томон чопар беомон
Ҳамон бир тарафдан, чарчамай такрор.

Қизни кўпдан бери танир эди у,
Болалик пайтида қўшни эдилар.
Ёш бола бекинар, бўзарарди-ю,
Қизга деразадан ташларди назар.

Ҳали ёдидадир гулдор чит кўйлак
Ва чипор юбкининг сал милтиллаши,
Чарчаб рўпарада ўтирса андак,
Лаб қисиб, муғомбир назар ташлаши.

Ўшандаёқ кўзининг маккор жилваси,
Қизларга хос бўлган нозик қўллари,
Шуларни эслади бола муттасил
Етти йил чўзилган ҳижрон йиллари.

У қизни ўнгида кўриб қолди-ку!
Қиз аввал йигитни танитай қолди.
— Сиз энди қаерда яшайсиз?— Мен ҳу...—
Қиз таниш кўчани тилига олди.
— Мен сизни жуда кўп излаб эдим-а.
— Меними?— Сиз бизга қўшни экансиз.
Отингиз Маша-да.— Сизники нима?—
Номларин айтдилар йигит билан қиз.
Қиз билан жўрттага сўзлашди қўпол,
Раста овозини у дўриллатиб.
Қиз агар лабини бўяса, дарҳол
Йигит рўмолча-ла ташлади артиб.

Қизнинг пальтосини тугмалар экан,
Йигит шафқатомуз жавраб бетиним,
Ғалвир каби тешиқ зонтиги билан
Турарди ёмғирда қиз ювош ва жим.

Фахрланардилар шу дўстлик билан,
Оддий ошналикдан кўнгиллари тўқ,
Уларга гўёки бир-бирларидан
Ўзга ҳеч нарсанинг даркори ҳам йўқ.

Ўргатмоқчи бўлди кўрсатиб чидам
Мусаффо дўстликка қиз уни узоқ,
Қизга ишонса ҳам тортиб у алам,
Ўзига ишона олмасди бироқ.

Баски севмас экан сени бу аёл,
Дўстликдан уятга қолишинг аён,
Бахтлидир илинжни чўрт кесиб дарҳол
Орқага қайрилмай кетолган инсон.

Шундай қилолмади, севарди жуда,
Қиздан айрилишга этмади журъат.
Қанча сустлик қилса дами ичида,
Шунча қийин бўлди ва шунча уят.

Қаллоблик туюлди унга ҳар назар
Ва ҳар бир қўл қисиш — уят ва ёлғон.
Қиз бунинг баридан шу кунга қадар
Балки хабарсиз ҳам эди бегумон.

Тунги ёлғизликда қиларди орзу
Шу қизни уйига олиб кирмоқни
Ва қизнинг эркакча сочларини у
Силлиқ кокил қилиб ўриб қўймоқни,
Қизартиб ёқмоқчи бўлар печкасин,
Ювмоқчи тозалаб чой идишин ҳам, —
Қўринсин уй қизга шу қадар шинам,
У уйда қолсин-да, сира кетмасин...
Баъзида қизнинг ҳам улкан, парвосиз
Бўлгуси келгандай туюлиб қолар.
Қошлари ёнига ажин солиб из,
Хотинча овозин хавф ўраб олар,
Кўзи ҳам безовта, сўзи ҳам мубҳам,
Гўёки ғаразли йигитни кўрди,
Дераза ёнида каравотни ҳам —
Эшикни қулфлаган калитни кўрди.

Йўқ қулфланган эмас. Ҳа, барибир-ау,
Рухсат эт, хаёлан уч қадам қўяй:
Бир қадам — эшик берк, икки — қоронғу,
Учинчи қадамда ёнингда бўлай...

Йўқ, қаёқда дейсиз! Кўк кўз пирилдоқ
Бизни, бўлмамизни кўзига илмас!
Бир сакраб столга ўтирар, бироқ
Этагин тушириш эсига келмас.
Ташқаридан кирар тўнғиб-сиқилиб,
Оёғини ечар, мен уқалайман,
Ва бурнимдан ўпар кўп қизиқ қилиб,
Елкам узра мудрар чарчаганидан.

Яқинда кун бўйи бўрон авж олди.
Соатга қаради саҳарда аёл.
Сўрамай, йигитнинг жойини солди,
Букчайиб ухлаб ҳам қолди бемалол.

У ётди оёқда, содиқ ит каби,
Пўстини остидан ихтиёрсизча

Кўрди у аёлнинг чўччайган лабин,
Сочлари буралиб турганин пича.

Шунчалар яқин-у, шунчалар узоқ
Бўлмаган эди қиз ҳали ҳеч қачон.
Буткул тунамаслик эди яхшироқ,
Ухлагандан кўра парвосиз, осон.

Бақиргуси келди. Шу тунда, эсиз.
Дилозор бу ишонч, лоқайдлик учун
Қизни ҳайдай деди қорга раҳмсиз,
Кетидан эшикни беркитиб бутун.

Хайрият у йўлда. Келди қулай дам,
Кетмоғи керакдир тездан нарироқ.
Қиздан ҳам, лаблари, кўзларидан ҳам,
Қим бўлсин ўзгани лозимдир севмоқ.

Ёд олгин, ёд олгин уйғониб саҳар,
Китобнинг устида ухла тунлари,
Эсламай ўринга қула ҳар сафар,
Тез ухла, акс ҳолда беҳуда бари.

Шаҳарлар орасин столб, темир из
Энди яқин қилиб қўйдилар ғоят,
Тақдир ҳукмин эса аждодларимиз
Ой-у йил кутишга қилганди одат.

Йўлларда инқиллаб туни ва куни,
Элтаркан мудраган хизматчи инсон
Оғир аравада почта юкини,
У чоғда унутиш эди кўп осон.

Бизга-чи? Вокзалда почта мунтазир,
Тавбасиз бир кун ҳам яшамоқ оғир.
Масофа шунчалар яқинки ҳозир,
Севгини унутмоқ қийин-да, ахир.

Спасск минораси урди еттини.
Ҳали Москвани босган кўк туман.
Қор эриткичлар ҳам ёққан ўтинни,
Ҳуштак чалар эди соқчилар баъзан.

Неон рекламлари нурига ботиб
Ўтирар милтиқли қоровуллар ҳам,
Қизарган қўллар-ла хўп дўпиллатиб
Малла сопларига урар дам-бадам.

Барча мўрилардан учади тутун
Купороснинг шаффоф оқимисимон,
Гўёки бу шаҳар уйғонган замон
Папирос чекишга тутунди бутун...

Гавжум, трамвайли, қўрқинчли, кўркам
Зўр шаҳар кўринди Москва шу бор.
Сухарев минори, Кремли бор,
Бор Малий ва Большой театри ҳам.

Шаҳарга эрталаб кириши билан,
Магазин соқчисин учратган эди,
Сўнгги гулхан дудин кўриши билан.
Димоққа урганди бензиннинг ҳиди,—

Шунда англадики, Москва ва у
Бир-бирлари билан бўлурлар аҳил,
Бу шаҳар илиқ ва жуда жонлиг-у,
Бирорта бошпана берар-ку ахир.

Сен унга манзур бўл, ишла тунда ҳам,
Эрталаб камарни боғла сиқиброқ,
Москваликлардан бўш келма, бироқ
Улардан таълим ол, бўлмагайсан кам.

Ўзингга кўмакчи ўзингдирсан, бил,
Эсда тут ер сенга пар тўшак эмас,
Қулоғинг битгунча чарча, меҳнат қил,
Шунда ҳам ҳаётни тингла ҳар нафас.

Агарда зирқираб оғриси бошинг,
Боғчада ўтириб айлама гирён.
Шуни бил, ҳеч кимса артмас кўз ёшинг
Гирёнга ишонмас Москва ҳамон.

Беҳисоб бахтсизлик кўтарса ҳам бош,
Келса ҳам ҳар қандай мусибат тоғи,
Йиғлама, ўпкангни бос-да, бер бардош,
Столга ўтириб иш бошла тагин.

Учиб келган эди шу бино сари,—
Кўҳна фан ўчоғи қучоғига шод.
Уни меморларнинг олтин қўллари
Пухта, гўзал қилиб этмишлар бунёд.

Ҳар нарса совлатли, улуғвор бунда:
Чўян зил қулфлар ҳам, дарвозалар ҳам,
Қуйма арслонлар ҳам, баланд ва кўркам
Нақшкор шиплар ҳам барқарор бунда.

Бир-биридан қари ва қадимийроқ
Олимлар йўлакдан ўтиб борарди.
Кеча кўрмасди ҳам уларни, бироқ
Бугун у шуларга қўрқиб қарарди,—
Уларнинг қатирма ёқаларига,
Най каби торгина шимларига ҳам,
Ип билан боғланган кўзлик... барига
Безиллаб ва титраб қарарди бу дам.

Ётоқ эрталабоқ берилган эди,
У қайтди тун ярим бўлган маҳалда,
Қийналиб топилган топчанлар энди
Ўрмондай турарди қоронғу залда.

Москва ҳақида суҳбат соз эди,
Баъзилар ўттиздан ошган кўринар,
Бошқалар — соқолин қирган илк сафар
Бунда ўспиринлар жуда оз эди.

Кечани ўтказиш учун шу ерга
Ҳаёт таълимидан анча бохабар,
Қаттиққўл кишилар тўпланди бирга;
Ўзларин мўйсафид ҳис этардилар,
Оз йиллар ичида улар беҳисоб
Оғир меҳнатларни бажо этдилар,
Бериб ётоқларда совуқларга тоб,
Бўш ерда шаҳарлар барпо этдилар.

Бир четда ечинмай ётиб қолди у,
Ой қор урпоғига бутунлай ботди,
Гўё деразага тирсак қўйди-ю,
Зални тарам-тарам қилиб безатди.
Бу кеч уйқу келмас кўзларимизга.

Харсанг гувилласин кўчада юрсак,
Уйда ўтиришга ўрганган бизга
Тор кўчалар этсин ўйлашга кўмак.

Қоронғу йўлакка жунжиб чиқди ул.
Шамлар шишаларда яхлаган эди.
Эшикнинг ёнида кекса қоровул
Аста қарши олиб, йигитга деди:
— Сизга телеграмма.— У ишонмасдан
Қайта ўқиди: «Қайт, тоқатим битди».
Бланкнинг ҳарфлари — шу кеча ёққан
Қордаги излардай кўриниб кетди.

Ростмикин? Йўқ, ёлғон. Тўхтаёлмайди,
Қиз тунлар юради, юриб толади;
Йиғлашни истайди — йиғлаёлмайди,
Оғзини ёстиққа буркаб олади.
Трамвай кетидан югуради у
Ўхшаш зотни кўриб қолгандай унда,
Бунинг кўришмоққа ҳеч дахли йўқ-ку,
Шуни унутади юз марта кунда.
Мумкинмас, йўқ ҳали ақлин егани,
Ғоят нозик қизга ишонгани бас.
Қиз қўрқиб кетди-ю, телеграммани
Йўлдан қайтаришлик ҳеч мумкин эмас.

Шундай бўлса ҳамки ўзим бехосдан
Тасаввур этмоқчи бўламан юзин,
Шу қиз деганида: «Сени севаман»,
Гўё эсдаликка қолдириб ўзин.
Икки ширин сўзни айтоладиган
Унинг оғзингина кўраман, холос.
Гоҳ ўжар — ҳар ненинг аксин қиларкан,
Гоҳ боладай — истар ярашмоқни боз.

Тўсатдан пошнада кескин бурилиш
Қилолган бўлса-я у ўжар қизча...
Життак ҳам денгизга ўт қўйган эмиш,
Шунга ишонган-ку кимлардир пича?

Чиндан ҳам тушгандай ёнғин денгизга,
Сен унинг ёнига тездан чопиб бор,
Тентаклиги учун қайтаргин қизга

Юз ҳисса, бўлмагин сен ундан қарздор.
Барин чалкаш қилиб, севмай, ё севиб,
Келсин у ёнингга шод ёхуд ношод.
Шунақа бўлиши лозимдир-да, деб
Ўзингни алда-ю, ишон унга бот.

Шапкасиз, пальтосин шошиб кийди ул,
Отилди тунги, бўш шаҳар қўйнига;
Уни танимади. Ўзгарган буткул.
Томдан қор куралар, тушар бўйнига,
Новлардан тарақлаб музлаб отилиб,
Тахталар жўрттага турар бўлиб ғов
Унга туни бўйи насихат қилиб,
Дер: юрма ҳушёр бўл, дер: бўлма анқов.

Эрталаб шаҳарга ўрганиб кетиб,
Кечаси ўзгача кўрмоқлик, бирдан
У билан ажралиш соати етиб,
Ўзни сайёҳ сезиш кўп оғир экан.

Йиллаб китобларни отиб бир ёққа,
Ҳамма нарсалардан бутун кечиб воз,
Қайтиб, қизга ёққан бола бўлмоққа
Ўша қизнинг ўзи арзирми бир оз?

Эслади бўлмасин ва билди шу он
Бу ўз бўлмасимас, қиз қўли кўркам
Этган янги бўлма; тоза дастурхон,
Парда осилибдир деразага ҳам.

Қизнинг тортиқлари, майда-чуйдалар,
Абажур, гиламча — деворга безак.
Йигит учунгина фақат ҳар сафар
Кийилган ямоқли ўша чит кўйлак.

Ҳар ямоқ эсидан чиқмайди ҳаргиз;
Севади қиз уйда эрта туришин,
Мактаб бантикларин тақиб олиб қиз
Мана шу кўйлақда чопиб юришин.

Тентак бўлмоқ керак қайтиб ёнига,
Ортдирмоқлик учун ўзингга кулфат,

Яхшики, маҳкуммас бундай жиноят
Ҳеч кимнинг ҳукмига ва фармонига.

Бошида сен бунга ўкинмайсан ҳам,
Кейин ўкинасан ва яна бир кун
Қаттиқ ўкинасан ҳаётингда кам
Ўкиниш насибанг бўлгани учун.

5

Ҳар ҳолда қиз уни кутди беқарор!
Аввал билмас эди, келганда ҳижрон
Қўли ишга бормай қийналди чунон,
Ҳамма нарсадан ҳам бўлди у безор.

Маҳрум бўлиб қолди кутмаганда ул
Кичкина бахтиёр умид-орзудан,
Ҳаёт бизга тўлаб келмоқда бўлган
Арзимас, кундалик хирождан буткул.

Улкан қайғуга ҳам бор бизда чидам,
Бўғила бошлаймиз соғинган сари,
Чўкамиз, қалқамиз. Шу денгизнинг ҳам
Ахир қолгандир-ку оролчалари.

Билишимиз зарур ухлашдан аввал
Арзишин эртага уйғонсак барвақт,
Бўлса ҳам энг оддий, бўлса ҳамки сал
Эртага кундузи келажагин бахт.

Қиз уни севганми? Қиз қўрқди шу дам
Суратин излашга. Танимас юзин.
Синчиклаб қараши мумкин бўлса ҳам,
Лекин ботинмади қарашга ўзи.

Қизга ёқар эди жиддий лаблари,
Сўрашиб қўл сиқса жуда шиддаткор,
Юздаги дастлабки ажинлар изи,
Сочига эртароқ тушган баъзи қор.

Қизга ёқар эди сайр этган чоғда
Йигит нақ туйқусдан энтикиб қолса,
Совқотиб кезганда музлаган борда
Қизнинг елкасига пальтосин солса,

176

Қиз қўлин қўлида тутса узоқроқ,—
Уялар, қизарар, йўқотар ўзин,
Қиз бу уялишдан бўлиб вақти чоғ,
Унга гўллик билан дерди: «Мен ўзим».

Тунов кун тўсатдан қиз чарчаб қолди.
Уйга чанғидан сўнг қайтди бемадор.
Шўхлиги тутди-ю, у тунаб қолди,
Сабаб эмас эди ёғаётган қор.
Қиз ўзин уйқуга солди ҳар нечук,
Бир вақтлар баджаҳл, эндици — ювош,
Кўрди ўргатилган шу паҳмоқ кучук
Унинг оёғига қўйганини бош.
Қаттакону, қобил, тоқатли бироқ,
На сенга вовиллар, на ташланар у...
Эгаси бўлганинг соз-да! Қўрқиброқ,
Кўз юмиб оғзига қўлинг солсанггу...

Сезганди икки йил бундан муқаддам
Хавфлидир бўлмоқлик у билан майин.
Севгидан қиз аввал қўрққан бўлса ҳам,
Кўника бошлади унга кун сайин.

Қиз сизди, бўлишин йигит кўп ожиз
Ўзини беқарор кўрсатса агар,
Қўрқиб ҳадиксираб ва ётсираб қиз
Бегуноҳ кўз билан ташласа назар.

Доим йигит билан. Нохуш кечларда
Койирди йигитни келгани учун,
Ўзи кўрмай қолса уни агарда
Яшай олмас эди ҳатто ярим кун.

Уйлаб ўтирмасдан уйига келиб,
«Севаман» сўзидан ўзга ҳеч овоз
Қоронғу хонада бўлмасайкан деб,
Бир бор ҳам ёдидан ўтмагани рост.

Баски шундай бўлса йигитчани у
Севишнинг ўрнига ачинган экан.
У бироқ йигитсиз ёлғиз қолди-ю,
Дам-бадам қийналиб ғаму ғуссадан,
Жой топа олмади ҳамда ўшанда

12 К. Симонов

177

Ёлгончи туюлди ўзига ўзи,
Йигитнинг онаси қайлиқ деганда,
Ахир, айтган экан ҳақиқат сўзин.

Бирдан тушунтирмай йигитчани қиз
Тортқилаб ўпкиси келди шу маҳал,
Истади ҳеч кимдан у ижозатсиз
Севги мана шу деб этмоқликка ҳал.

Қулоқ солар? Йўлдан қайтармикин у?
Қизда қолганмикин эски эътибор?
Телеграфчи мудраб, пингиллади-ю,
Нечундир номларни сўровди такрор.

.....
Вокзал. Шишаларда қайнатилган сув,
Резинка сингари чўзилар дамлар.
Скорий поезд ҳам тўхтади бирдан,
Зўрға ташланарди сўнгги қадамлар.

Чиндан ҳам келганди йигит бу ерга,
Овози, қўлини қиз унга қарздор.
— Кутганмидинг? — Кутдим. —

Чақирдингми? — Ҳа.
— Соғинибсан-да-а? — Бўлдим интизор.

Истаса уйига узатганин боз,
Деса бари бўлсин одатдагича,
Йигитга: «Азизим» десачи танноз,
Оҳиста эркалик қилсачи пича.

Ҳийлакор қизларни буткул тарк этиб
Кошки кетмасайди яна бирор йил,
Ҳар тушда қиз уни хавф билан кутиб,
Уйғонгач уялар бўлиб қип-қизил.

Бўлмоқ керак синчков ҳамда бепарво,
Қилгин-да эркаклар ақлига зид иш,
Бил: нима тақиғу ва нима раво,
Панд ема, кимсага кўрсатма ройиш.

Поезд яқинлаша бошлади шу дам,
Кимдир сакраб тушди перронга тетик.
Худога шукурки, сакраган одам
У эмас, бошқа бир ҳарбий кийимлик.

Йигинга кирар тез ўйламасдан қиз,
Нима бўлса бўлсин: кутади пича,
Юрмасин кетидан майли изма-из,
Қиз ўзи топади йўлни кейинча.

Қочиш керак, лекин бўлса ҳам писиб
Чиндан у келганин кўрмоғи даркор.
Келмаса — рўмол-ла кўзларин қисиб,
Яна ҳам кутар у, чақирар такрор.

Мумкинмас. Вокзални чиқди қидириб.
Берк эшикларга ҳам кирмоқчи бўлди.
Сенга ким, ким айтди у келади деб?
Тушунди; ишонмай ҳайратга тўлди.
Бефойда югурди такрор ва такрор
Бу шов-шув дўзахда тоза мажолсиз,
Кимки керак эмас — бари эди бор,
Ҳамма бор, фақат йўқ биз излаган қиз.

Уйига келганда, қолганда танҳо
Англади чекканин қанча азоблар,
Ўксиз деворларда музлаган садо,
Ҳеч кимга керакмас ўнлаб китоблар.

Бемаъни узун кун қоплар миянгни,
Шундай ҳам ёлғизлик бўларки баъзан,—
Ҳатто сен деворда ўз кўланкангни
Ушлагинг келади қўлларинг билан.

Еш бола йиғлайди гар калтак еса,
Гўдак-да, яширмас ҳали кўз ёшин.
Аламдан йиғлайди эркаклар баъзан,
Худо кўрсатмасин унинг йиғлашин.

Бўғзи-ла йиғлайди. Чекиб зўр алам,
Ғаму ғусса билан лабин очар сал,
Кимсага айтишга йўл қўймаса ҳам,
Ўзи айтди қизга дағал сўз бу гал.

Ўзининг азизи, севгани қизга —
Тунукадай совуқ сўзларни деди,
Шунақа сўзларки, сўзласа ўзга,
Уни шу ердаёқ ўлдирар эди.

Ечинмай, эшикни беркитмай шу он,
Бўсағада этик суртмасдан туриб,
Нотайин бир ташвиш ва бўронсимон
Қиз унинг ёнига кирди югуриб.

Шундай бир бор кирар хонамизга қиз,
Е унда биз билан қолади мангу,
Ёки деворлар-ла хайрлашиб у,
Кетади бизларни қолдириб ёлғиз.

Севги яқинингдан ўтади: бу рост.
Ожизсан уйингга олиб киргани,
Ожизсан; гар келса — ҳайдаб кўр, қани,
Е кўпроқ қолгин деб қил-чи илтимос.

Қизнинг қадамларин сезди ногаҳон,
Унинг келганига ишнолмайин,
Орқасин ўгириб эшикка томон,
Муздай деразага қўйди манглайин.

Қиз полга қўлқопин отиб юбориб,
Ечди сезмасин деб туфлисини ҳам,
Астагина оёқ учида бориб,
Бўйнидан қучоқлаб олди ушбу дам.

Қўйлак шитирлашин эшитган шу вақт,
Қиз қўли таптидан югургач мадор,
Йигит ҳам кундалик, оддий ўша бахт
Келди деб ишонди шунда илк бор.
Бир бахтки, йиғламай ва нолимай биз
Қутишимиз лозим бўлиб интизор.
Усиз — омад нохуш, меҳнат мароқсиз,
Усиз — ғалаба ҳам эмасдир даркор.

У силжиб, ёнига олди дилбарин,
Қучоқлаб ўз гапти билан иситди;
Кўз ёши ва қордан нам мужгонларин
Қовушмас қўл билан у арта кетди.

Қани энди эски жойларга қайтмоқ
Ҳавасидан маҳрум этсалар мани.
Шод бўлиб отардим зеҳнимдан шу чоғ
Бутунлай ўзгариб кетган хонани.
Кўпдандир хўжаси бўлса ҳам ўзга,
Жўрттага ўхшашдай кўринар кўзга.
Шундай ўхшашдирки, тан жимирашар,
Сен уйни хотирлаб айлансанг агар,
Лампа ҳам зангорий қалпоқли эди,
Энди-чи — сариқдир. Нимага энди?
Уйдан кетганингга етти йил тўлди,
Улар бундан хурсанд — ости-уст бўлди:
Сен бундан ўтасан фақат кундузи
Бу ўзгаришларни кўрмай деб кўзинг —
Деворлар нечундир қайта бўялган,
Арзон қандилларда шиша шилдироқ
Ва қалин, бегона, бошқа пардалар,
Булармас ўшанда биз сотиб олган.
Уйни кўз юмиб ҳам кеза оламан;
Ҳеч агар иложи бўлмаса шу дам —
Кўчада ўйновчи ёш болалардан
Сўрайман, кўзим кўр дейман-да, ўзим
Шу маҳал атайин сал юмиб кўзим,
Етакчи болага гўё таяниб,
Чиқаман лаънати уйни айланиб.
Етакчи бола ҳам пулга қувониб,
Бу жой ўзга жой деб сўзлайди ёлғон.
Ҳеч кимни учратмай, кетгум ишониб,—
Бўлмаганлигимга бунда ҳеч қачон.
Кўзсиз яшай дея йиғладим ёниб.
Зеҳн-чи? Қўясан уни қаёққа?
Езиб ҳаётимиз ярим вараққа,
Зеҳнни тўрт буклаб, ташлаймиз кўмиб.
Даркормас! Қўяйлик ижора уни,
Зеҳнлар қоп-қора роялларсимон
Ўзгалар уйдан топсинлар макон.
Тинриллатаверсин кимдир ҳар куни,
Майли, уч букчайиб синган таёқдай
Ёш қизча гаммалар чолсин дам-бадам,

Бировнинг зеҳнини аяш қаёқда,
Эринар созловчи чақиришга ҳам.

Ухлолмай, не ўйлар келмайди экан,
Ана манзилинг ҳам яқинлаб қолди,
Қирди проводник қўлда чой билан
Уч қўшнинг истамай, зўрға қўзғалди.
Узинг деразага боқасан ҳамон,
Қутиши мумкиндай кимдир чинакам...
— Бунда бўлганмисиз?— Бўлганман.—

— Қачон?—

Не десин?— Етти йил бундан муқаддам.—
Ўйлаб кўрганмисиз, кетсак агар биз
Эшик ҳам, курси ҳам йўқ бўлганини,
Қайтсак-чи — кўп эпчил бўлар қўлимиз,—
Яна жой-жойига қўйилганини?
Ўйламаганмисиз? Поезд ҳам бу он
Пастқам уйлар сари яқинлаб келар.
Деразада зонтилар тутган кенг перрон
Томчилар кетидан югурар, елар.

Қандайдир аёллар питирлаб қолди,
Ойна черта кетди қўллар дам-бадам,
Ўнгидан келмади иш бу сафар ҳам,
Бизни ёмғиргина қаршилаб олди.

Зарарсиз, транзит йўловчилармиз .
Ахир ҳамма ерда кун очиқ бўлмас.
Кечиккан пароход жўнагунча биз
Вақтни ўтказсак, шунинг ўзи бас.

Нима бу, ростдан ҳам бизга ер камми?
Тула, Минск, Пензага поезд доим бор.
Рост-да, бошқа юртлар қуриб кетганми?
Йўқ, ўз юртимизни қўмсадик такрор.

Ана уй буни сен гир айланавер,
Энди ер қуришин кут-да, шунча юр,
Ва гугурт қутиси сингари бу ер
Оёғинг остида ўт олгунча юр.

Балки сенинг юзинг, кўп йил муқаддам
Ушбу хоналарнинг бирида турган

Ва хира ойнадан сиртга телмурган
Болани ҳеч кимга эслатолмас ҳам.

Жудолик қийматин билмасдан қитдай,
Болалик чоғингда бахтли дамларнинг
Қишда тайгадаги сўнгги гугуртдай
Ҳисоби бориға ишонмас эдинг.

Уша ўй. Бу уйга иссиқ, совуқлар
Бизга этган каби этмабди зиён,
Қайтадан бўялган уйдан барқ урар
Аввалги болалик ранглари ҳамон.

Бунда бир аёл бор, бир вақт у билан
Бўм-бўш шу кулбада хавфу хатарда
У бир йил кўримсиз ҳаёт кечирган
Ва полда ухлаган ўзи тунларда.

Бунда шу аёл-ла алданиб узоқ,
Бўлди анчагача қадрдон йўлдош,
Севибмас, ачиниб, англаб етмаёқ,
Бирдан бир ёстиққа қўйгандилар бош.
Дўстлик муҳаббатга берарди халал;
Буни тан олгани қилишарди ор,
Тунги ишдан бўлиб хижолат ҳар гал,
Қундуз бир-бирига қаролмас зинҳор.

Тез бўлди аёл-ла ажралишлари,
Улғурмай қолдилар ҳал этгани ҳам.
Ажраш бор — отилган бир ўқ сингари —
Ортиқ туриб бўлмас бир соат, бир дам.
Бунда — на ачиниш ва на ҳаяжон,
Дейсанда: ақлли бўл бундан кейин,—
Қийналасан, ярадор қийналгансимон,
Соғайиб кетасан беш кундан кейин.

Жанжалсиз ва гўё тугамайдиган
Ўзга ажралиш ҳам бўлади аммо:
Вақту масофани ўрмалайдиган
ТБЦ сингари дарди бедаво:
Кўлдандир яра ҳам битганки шунча,
Уйга врачлар ҳам қўйгимиз келмас,

Баҳорда, намгарлик бўлди дегунча
Бошлаймиз балиқдай олмоққа нафас.

Жануб қуёшидан олгали дармон
Қримга жўнасақ бўларди маъқул,
Касал тарихига кўп йилдан буён
Тикилган хатларни куйдириб буткул.

Қора кунларимнинг дафтарларига
Бу ердаги аёл эди даҳлдор,
Ёшлиқ кулфатларин бари-барига
Бахтсиз севгимга ҳам унинг дахли бор.
Ўзимизни қилсак сазойи агар
Ўша қора доғлар туфайли бир дам,
Бошқа қизлар билан бахт унут бўлар,
Бу қиз-ла эсланар бахтсизликлар ҳам.

Йўқ, бунга энг кейин киради бир рав,
Йўлакай, жўнашга қолганда бир оз.
Қўлин ўпади-да, хўрсинар, дарров
Дейди: ҳаво бугун бўлиб жуда соз,

Тасодифан келиб қолди бу ёққа,
Ва кирди, ишлар кўп кетиши зарур.
Не десин аёлга беш минутда у?
Ҳеч нима. Жуда соз, худога шукур.

2

Қаёққа борайлик? Ўзимизга ҳам
Маълуммас. Боргани жой ҳам кам эмас
Ва йўқдай. Нотаниш шахслар дам-бадам
Кўзга ташланади гурас ва гурас.

Бирдан англаб қолди, ўзи сингари
Унинг дўстлари ҳам, шуниси ажаб,
Ўтиши биланоқ ёшлиқ чоғлари,
Узоқ ўлкаларга кетибди тарқаб.

Қайга бориш керак? Шундай бурилсанг,
Бўёқсиз таниш уй турар тўғрингда,
Кўп йиллар муқаддам, сенинг йўғингда
Аламноқ шу уйда ўлганди онанг.

184

Беш кун жон беролмай — кутди дам-бадам;
Ҳеч қачон сен озор бермас эдинг-ку,
Аксига кечикди телеграмма ҳам,
Сен етиб келмадинг, анча кутди у.

Она ёлғизликдан азоб тортди хўп!
Телеграммага ҳам зўрға топди пул.
Демак муҳим иши бўлса керак кўп,
Шунинг-чун келмади, узоқда ўғил.

Чироқдан қўли-ла кўзин беркитиб,
Неча кун йўлига бўлди нигорон,
Она-да, албатта, у келади деб
Илинжин узмади бергунича жон.

Хабар кетдими деб сўрашса такрор
Қўшни хотинлардан уяларди у,
Хат билан бўлса-да, охири ночор,
Жавоб келсайкан деб қиларди орзу.

Йигит қайта эслар: қиш, хира оқшом,
Мумдай илиқ уйда жимлик ҳукмрон,
Столда бир неча нозиккина шам
Туғилиш кунда ёқилгансимон.

Дарвоза ёнига ўтириб, уйга,
Ойнадаги гулга ҳорғин боқди боз.
Йиғлагуси келди, чўмилди ўйга,
Бугун йиғлашгина қолганди, холос.
Қилар постовойга болалар хабар:
Шундай муюлишдан ўтиш биланоқ,
Кўчада бир ўзи йиғлаб ўтирар
Новча бир граждандан, сочларида оқ.
Честь берар постовой унинг қошида,
Ҳолу аҳвол сўрар ва билар шу дам:
Бўлолмай ўлувчи она бошида,
Йиғлаётганини қилгандан алам.

Она қўлларини эслар бирма-бир,
Озғин, тимдаланган панжаларни ул.
Нақ тонгдан шу қўллар ювар эди кир,
Нина, пъялки билан кечлари машғул.
Доимо шу чаққон қўллар, албатта,
Нимадир қиларди, билмасди тиним;

185

Эҳтимол тобутда биринчи марта
Онанинг кўксида қололгандир жим.
Тоza бўлсайкан деб уйда ҳар хона,
Кечгача иш қилиб, чарчаб толарди.
Телеграфист хотини бўлганин она
Фақат байрам куни эсга оларди.

Меҳмонга отланса у якшанба кун,
Тўйдан кўп бурун сотиб олинган
Ва қор-ёмғирлардан бутунлай сўлғун
Шляпқасин аста оларди михдан.
Унинг барча сириг билар эди у,
Осиғлиқ турарди уйда мутгасил;
Ота қайлиғига олган эди-ю,
Хотини кийганди яна ўттиз йил.
Сўнг бева. Йўқ, ўғил олмади уни,
Дафн тугади-ю, жўнади шу дам.

Қўшнилар олишди эски-тускини:
Тўйдаги шлейфни, оқ қўлқопни ҳам,
Четлари мунчоқ-ла безалган камар,
Гули қовжираган атлас нимчани,
Болалик кунлари бизга шу қадар
Сирлидай туюлган у сандиқчани.

Бари тўзиб кетди, бари тарқалди
Ўзгалар уйига энди сарбасар,
Биз учун жафоли шу эсдалиқлар
Бегона уйлардан энди жой олди.

Келди қайтаргуси бир он бўлса ҳам
У ҳозир тўсатдан азиз онасин,
Ўтиргуси келди кўтариб бардам
Тиззасига унинг озғин гавдасин.

Ўзгалар туғилган кунни камситиб,
Шаҳар дўконларин елмоқчи бўлди,
Эркаклар сингари борин харж этиб,
Уйга совға олиб келмоқчи бўлди.

— Раҳмат, ўғлим... — Қани у онаий зор?
У тирик эди-ку шу дамга қадар.
Бирдан ғойиб бўлди. Уйнар болалар,
Бегона дераза, қорайган девор.

Жуда оз вақт қолди кетишимизга,
Илож бўлмаганди эртадан буён
Сеҳрли шу уйга киргани бизга,
Энди кириш учун қулайдир бу он.

Ваъдага шошгандай чопди шу маҳал
Гўё кимдир уни кутгандай бўлди;
Шунча кечижилган муддатга бу гал
Беш минут қўшишлик даҳшат туюлди.

Салгина ғижирлаб очилди эшик.
Ҳар ёқ жим. Ёш бола ўйнаб юрарди,
Салгина наридан у қўрқмай, тетик
Этикли эркакка қараб турарди.

Болани қўлига олди. Ухшамас
Сира онасига: малла соч, оқ ранг,
Айёрлиги билан,— боқсанг бир нафас,—
Бола онасига ўхшарди аранг.

— Неча ёшга кирдинг? — Тўрт ёшга кирдим.
— Онанг қани? — Унда... — Кирди ичкари
Болани кўтариб, чамбарак-ла жим
Сувга тушаётган одам сингари.

Албатта шубҳасиз таниса керак!
Ахир у киргани журъат этди-ку?
Ҳозир чиқар, кутмоқ керакдир андак,
Боласин эмизгач чиқиб қолар у.

Уйга кўз ташлади. Ҳар бир бурчакдан
Комод ва жавонлар қараб турибди.
Стуллар остида моладан чиққан
Туфлилар подаси ўтлаб юрибди.

Ҳозир уй бўлса ҳам қоронғу ва жим,
Кундуздай сергавго кўринар эди.
Буюмлар тўлқинда сузиб бетиним
Девордан деворга суринар эди.

Бу ерда қолмабди у қиздан асар.
Ажиблик ўрнида одат, кўникув.

Бу аёл эртага ўттизга кирар,
Бундан ёшлигига қайтолмайди у.

— Мана мен,— дер йигит унга шу фурсат
— Вой тавба ўзгарган, сочларинг ҳам оқ!
Етти йил ичида на хат, на хабар.
— Нима, кутганмидинг? — Кутмадим. Бироқ...
— Бироқ нима? — Бироқ... Энди фойдасиз.
Чақирсанг ёнинга чопардим у он,
Бари аллақачон йўқолди беиз,
Энди беҳудадир сўнгги пушаймон.

Таниш ҳаракати — кетга бурилди,
Кўп нозик ва ўжар ияги бу чоғ,
Қараши ўзгача, ювош, эринчоқ,
Бу қараш бир зумда сўлгандай бўлди.

Ўхшашлик излаган эди беҳуда.
Ўзгарган туюлди бу аёл буткул.
Балки оналиги ўзгартган жуда,
Йўқ, сира дилрабо кўринмади ул.
Гўё башараси ўзгарибди кам,
Лаби ҳали ўша, лекин юзлари
Ва на эслатолди ўтмишни бу дам,
Ва на келажак-чун бошлар бахт сари.

Йўқ, йўқ, қаримабди сира ҳам ўзи,
Йиллар ҳам деярли таъсир этмабди,
Лекин бари бошқа — юриши, кўзи
Асло аввалгига ўхшамаяпти.

Қаравот остига солинган гилам,
Унда боғич, туфли, чулкилар билан
Ётар қизнинг эски у қўйлагидан
Олинган бир парча — ўнгган латта ҳам.
У билан эҳтимол кўп йилдан буён
Чанг ва туфлиларин артганлар нуқул:
Читга у солинган шўрлик атиргул
Бундай кўргиликдан бўлибди хазон.

Дастлабки шовувдан ўнгланиб олиб,
Чиндан ҳам хурсанддир аёл бу маҳал,
Ёмғир ҳам тўхтади, сен келиб қолиб
Боғда сайр этиш мумкин дир бу гал.

Келишинг аёлга кутгандай бўлди,
Мақтаниб у қасос олар ҳар сўзда,
Дер, ўғлим яқинда тўрт ёшга тўлди,
(Бизники бўларди ҳозир тўққизда),
Кичкинтойи худди отасин ўзи,
Худди ўзгинаси — юзи ва кўзи.
(Сенга ўхшаши ҳам мумкин эди-да).
Тортиниб айтилар эди кесатиқ,
Айтилмаса ҳамки бутунлай очиқ,
Қистириб қўярди қовс ичида.

Шундай яшаяпмиз. Бахтлимиз, фақат...
Қовсда — кулфатингга йўқ шафқатимиз.
Бари соз. Қовсда — барибир ҳасад
Қиласан. Яширма. Ишонмаймиз биз.
— Шундай юрибсанми? — Қандай?

— Шундай, ё...—

Тўсатдан дилозор ҳамдард бўлиб у,
Хотин топмабсан-ку, дер эди гўё,
Бизлардай эмассан. Бахт қурмабсан-ку.
— Кезганинг кезганми? — Ҳа одатим шу,
Бир вақтлар шунинг-чун севар эдинг-да.
— Хўп тентак эканман, ўтган гаплар бу,
Болаликни ташла қариганингда.

Бу аёл ким ахир? Уйқудан кейин
Буткул беихтиёр ишқаланар кўз.
Йўқ бу ўша эмас. Йигитга қийин;
Ўзини етти йил алдабди, афсус.
Бу ундан ўғирлаб олибди, кўркам
Қошини чимириш одатларини,
Болаларча қайсар сўлим оғзин ҳам
Тили чучуклигин — бари, барини.

Четдан қараганда жуда ҳам иноқ
Икки ошиқ-маъшуқ юрарди шодон,
Ғишт девор ёқалаб, этиб сайри боғ,
Гул жўякларини текширгансимон.
— Ҳа, бунда наврўзгул, бу қалампиргул.
Бунисин болалар қилибди пайхон.
Бу ерда тамаки, анави нуқул...
Йигит соатига қаради шу он.
Ҳа, у шошилмоқда, жўпар кечаси.

Лекин кутмасмикин эрини бир оз?
 Кутишга раъйи кам, гапнинг сираси.
 Ростини айтсинми?—Қўрмагани соз.
 Эрига рашкмикин? Йўқ, зинҳор, зинҳор.
 Лоқал хат ёзар-ку? Йўқ, ёзмайди, рост.
 Қачон келар? Шунча юрди беқарор,
 Етти йил ўтказиб келиб қолар боз.

У чиқди. Мактабнинг муюлишида,
 Ураниб ўзининг тор пальтосига
 Бир қиз келар эди, о, бу қиз жуда
 Ўшарди аввалги дилрабосига;
 Қуйиб қўйган каби ўшар беомон,
 Гуллари ҳам худди унинг гуллари,
 Утиб кетди оний бир рўёсимон.
 Утиб кетди сулув пари сингари.

У энди тушунди; кезиб, алданиб,
 Шунча йил ким билан ҳаёт қурганин,
 Қимнинг суратини, ишқида ёниб,
 Қуруқ чамадонга солиб юрганин.
 Ҳа, ўша қиз экан. Ҳаво ранг тутун,
 Илк бор кўргандаги мубҳам ташвишлар,
 Елкага ташланган рўмол ҳам бутун
 Энг ширин орзуга, хаёлга ўшар.

Вақтлар оша ҳам қатнар поездлар.
 Билетсиз ўтириб жўнаб қоламиз.
 Кондуктор дер:—Қайга?—Шу ёққа.—Бизлар
 Охирги мазгилга етиб оламиз.
 Йўқ шундай. Бу — бахтми, бахтсизлики бу —
 Барибир поездга тушгандан кейин,
 Юганда сен сакраб тушолмайсан-ку,
 Қайтиш поездига ўтмоқ ҳам қийин.
 Орқангга бир қара: ёмғирда туриб,
 Перрондан қўл чўзиб болаларсимон,
 Турибди бир қизча, унда телмуриб
 Сўнгги вагондаги фонарга ҳамон.
 — У хотин-чи?—Қимни сўраяпсиз боз?
 Унгами? Йўқ, унга ачинмайди жон.
 Унга танишманми? Ҳа, таниш бир оз,
 Қайдадир учрашган эдик бир замон.

1936—1941

МУНДАРИЖА

Генерал. Ж. Жабборов таржимаси	3
Умр бўйи севарди... " "	5
Чол. Шунқор таржимаси	6
Бургутлар, " "	8
Сурат. " "	10
Қўғирчоқ. " "	11
Танк. " "	12
Тўпчи ўғли. (Баллада). Қудрат Ҳикмат таржимаси	14
Мухбирлар қўшиғи. Сайёрнўлат таржимаси	21
Эслайсанми, Алёша, Смоленск йўлларин... " "	23
Дўстимга. " "	25
Йигирма йилдан сўнг... " "	26
Очиқ хат. Шунқор таржимаси	28
Вазъмада бир уй... Сайёрнўлат таржимаси	33
Мени кутгил ва мен қайтарман. Ҳамид Олимжон таржи- маси	35
Майоримиз олиб келди... Қодир Мақсум таржимаси	37
Бир кунми, билмадим, ё ўтди ўн кун... " "	39
Кемамиз қорайган тумшуғи узра... " "	41
Мабодо тангри... " "	42
Боққан каби дурбиннинг худди терс тарафидан... " "	44
Аччиғланманг, мен атай... " "	45
Уй бекаси. " "	48
Бор эди бир ажойиб дўстим... " "	52
Ўтлари жизғанақ ясси тоғ... " "	55
Ёмғир. " "	57
Карета тор кўчаси. " "	63
Узоқдаги ёрга. " "	65
Биринчи қор уйинг деразасидан... " "	67
Биз иккаламиз ҳам... " "	68

Уч шеър

Бошга тушли мусибат... Ю. Шомансуров таржимаси	69
Ногоҳ ўқ йиққандек жон берди...	70
Эскирмайди асл дўстлик...	70
Дўстлар уйи. Зоҳиджон Обидов таржимаси	71
Ўғил. Ю. Шомансуров таржимаси	73
Зонтик остида. Зоҳиджон Обидов таржимаси	76
Ўзганинг дарди. А. Абдураззоқ таржимаси	77
Шунчаки ошна.	79
Табассум.	83
„Дўстлар ва душманлар“ циклидан	
Канадада бўлган митинг. М. Бобоев таржимаси	86
Оқлар ва қизиллар	88
Йулбарс.	91
Дўстим Самад Вурғуннинг Лондондаги зиёфатда сўз- лаган нутқи	93
Немис	97
Йўқ!	99
Қишлик сарой	101
Майдзурадаги ҳарбий-денгиз базаси	103
Мухбирлар клубида.	106
Олғи истеҳком.	108
Абадий ўлмаслик тонгида,	111
Токиода ўтказилган янги йил кечаси	113
Шоу уйидаги меҳмондорликда	116
Аргентинадан келган хат	121
Янзси дарёсидан сузиб ўтганда...	126
Уч нуқта	131
„Сакко ҳам Ванцетти“ кўчаси	133
Бир хатонинг тарихи	136
Ваҳшийлар	139
Беш саҳифа. (Поэма) Султон Акбарий таржимаси	141
„Илк муҳаббат“ (Поэма) Темур Фаттоҳ таржимаси	157